

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА І СУЧАСНИЙ
ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС**

Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції,
присвяченої 150-річчю від дня народження Лесі Українки

23 лютого 2021 р.

Чернівці
Чернівецький національний університет
2021

УДК 821.161.2Укр1/7].09:7/9
У451

Леся Українка і сучасний гуманітарний дискурс: матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Лесі Українки. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2021. 116 с.

У збірнику репрезентовано матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції „Леся Українка і сучасний гуманітарний дискурс”, що відбулася 23 лютого 2021 р. на філологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича з нагоди 150-річчя від дня народження відомої української письменниці Лесі Українки,.

Для науковців, учителів, студентів – усіх, кого цікавлять питання ідіостилю Лесі Українки, дискурсивно-жанрових виявів її творчості, літературознавчої рецепції, гуманістичних ідей та дидактики.

The materials of the All-Ukrainian Scientific Internet Conference „Lesya Ukrainka and Modern Humanitarian Discourse”, dedicated to the 150th anniversary of the famous Ukrainian writer Lesya Ukrainka are represented in the collection. It took place on February 23, 2021 at the Faculty of Philology of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych.

For scientists, teachers, students – all who are interested in the idiosyncrasy of Lesya Ukrainka, discursive-genre manifestations of her work, literary acceptance, humanistic ideas and didactics.

Редакційна колегія: *Борис Бунчук*, д. філол. н., проф.; *Світлана Шабат-Савка*, д. філол. н., проф.; *Іванна Струк*, к. філол. н., асист.; *Галина Тесліцька*, к. філол. н., асист.

УДК 821.161.2Укр1/7].09:7/9
У451

ISBN 976-966-423-375-7

© Чернівецький національний університет”, 2021

Оргкомітет

Всеукраїнської наукової інтернет-конференції
„**Леся Українка і сучасний гуманітарний дискурс**”,
присвяченої 150-річчю від дня народження Лесі Українки

Голова оргкомітету

Петришин Р. І. – доктор фізико-математичних наук, професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Заступники голови оргкомітету

Бунчук Б. І. – доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Шабат-Савка С. Т. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мальцев В. С. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Члени оргкомітету

Антофійчук А. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Колесник Н. С. – доктор філологічних наук, завідувач кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Максим'юк О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Маркуляк Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана філологічного факультету з виховної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Меленчук О. В. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Попович О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана філологічного факультету з навчально-методичної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Редьква Я. П. – кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана філологічного факультету з наукової роботи та міжнародних зв'язків Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Струк І. М. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Теслицька Г. І. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Склярова О. С. – старший лаборант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Регламент наукових читань

Доповідь на пленарному засіданні	– до 15 хв.
Наукові повідомлення на засіданні секції	– до 10 хв.
Виступ у дискусії	– до 5 хв.

Робота наукової конференції

09⁴⁵ – 10⁰⁰	реєстрація учасників конференції на онлайн-платформі Google Meet.
10⁰⁰ – 13⁰⁰	пленарне засідання.
14⁰⁰ – 18⁰⁰	секційні засідання.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

23 лютого 2021 р.

Початок о 10.00 год.

ВІДКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

Вітальне слово:

Роман ПЕТРИШИН – ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор фізико-математичних наук, професор.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Українка іменем і сутністю.*

Богдан МЕЛЬНИЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2. *Семантико-синтаксичний та лексичний потенціал звертань в ідіолекті Лесі Українки.*

Катерина ГОРОДЕНСЬКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови Національної академії наук України.

3. *Про один сегмент версифікаційного новаторства Лесі Українки.*

Борис БУНЧУК, доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Синтаксичний паралелізм в ідіостилі Лесі Українки.*

Наталія КОНДРАТЕНКО, доктор філологічних наук, професор, в. о. декана філологічного факультету, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

5. *„О, яка ж то кара месією, що світ рятує, бути!” (Ісус та його вчення в художніх версіях Лесі Українки).*

Володимир АНТОФІЙЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

6. *Поетичний дискурс Лесі Українки в аспекті вербалізації інтенцій естетичності.*

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Складні багатокомпонентні речення з явищем семантичного дублювання компонентів у текстах Лесі Українки.*

Людмила МАРЧУК, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

8. *Мовна особистість Лесі Українки в біографічній драмі Неди Нежданой „І все-таки я тебе зраджу”.*

Валерія КОРОЛЬОВА, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

9. *Електронний словник прижиттєвих збірок віршів Лесі Українки.*

Наталія ДАРЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

10. *Поетична універсалія зоря у віршовій мові Лесі Українки.*

Тетяна БЕЦЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

ЗАСІДАННЯ СЕКЦІЙ

Секція 1

ІДЮСТИЛЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РІЗНОРІВНЕВИХ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

23 лютого 2021 р.

Початок о 14.00

Керівники секції: **Катерина ГОРОДЕНСЬКА**,
доктор філологічних наук, професор;
Світлана ШАБАТ-САВКА,
доктор філологічних наук, професор.
Секретар: **Уляна КЕМІНЬ**,
аспірант кафедри сучасної української мови.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Напівпредикативні компоненти в ремаркових конструкціях драматичних творів Лесі Українки.*

Олена КУЛЬБАБСЬКА, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Мар'яна КУЛЬБАБСЬКА**, учитель української мови та літератури Чернівецької спеціалізованої школи I-III ступенів фізико-математичного профілю №6.

2. *Леся Українка та галицькі елементи в історії української літературної мови.*

Марія ДРУЖИНЕЦЬ, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Ганна СЕНИК**, старший викладач кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

3. *Спонукальні конструкції в листах Лесі Українки.*

Оксана ДАСКАЛЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Особливості реалізації семантичної структури параметричних прикметників у драматичних творах Лесі Українки.*

Оксана КЛАК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ.

5. *Слова-речення з семантикою відмови у мові творів Лесі Українки.*

Наталія МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри менеджменту, міжнародної економіки та туризму Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

6. *Окличні речення як синтаксичні маркери ідіостилю Лесі Українки.*

Галина НАВЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”; **Лариса ШУТАК**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”; **Марія ЦУРКАН**, доктор педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”.

7. *Односкладні речення апеляції в епістолярії Лесі Українки.*

Надія ВІТРУК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Функційні параметри вторинних ад'єктивних предикатів у поетичному тексті Лесі Українки.*

Галина ТЕСЛІЦЬКА, кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

9. *Особливості функціонування сурядних однорідних компонентів в ідіостилі Лесі Українки.*

Світлана АЛЕКСЕЄВА, старший викладач кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

10. *Дієслова взаємної дії із семантикою ворожості в художній мовотворчості Лесі Українки.*

Олена КОНЄСВА, старший викладач кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

11. *Синтаксична реалізація емотивності в поетичному тексті Лесі Українки: незакінчені висловлення.*

Уляна КЕМІНЬ, аспірант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

12. *Типологія, семантика, текстотвірні функції сурядних словосполучень у творі „Твої листи пахнуть зов'язими трояндами” Лесі Українки.*

Наталія КОМЛИК, аспірант кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Секція 2

ДИСКУРСИВНО-ЖАНРОВІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ МОВОТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

23 лютого 2021 р.

Початок о 14.00

Керівники секції:

Наталія КОНДРАТЕНКО,

доктор філологічних наук, професор;

Марія СКАБ,

доктор філологічних наук, професор.

Секретар:

Олена СКЛЯРОВА,

магістрант кафедри сучасної української мови.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Про одне унікальне заглиблення в Лесю Українку: „Відкриття старого скарбу для нових людей” (Святослав Шевчук), або „Розмова в часі, між нею і вами” (Оксана Забужко).*

Марія СКАБ, доктор філологічних наук, професор кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2. Лінгвокогнітивний вимір епістолярної мовної особистості Лесі Українки.

Алла РОМАНЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Людмила СТРИЙ**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

3. Інтенційний діапазон епістолярію Лесі Українки.

Алла АНТОФІЙЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. Синтаксичні перифрази в листуванні Лесі Українки та Ольги Кобилянської.

Оксана МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. Оказіоналізми як ознака модернізму в мовотворчості Лесі Українки та Ольги Кобилянської.

Юлія РУСНАК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”.

6. Незакінчені речення як маркер емоційного мовлення в драматичних творах Лесі Українки.

Людмила ТОМУСЯК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. Стилiстично маркованi морфологiчнi форми в мовостилi поем Лесі Українки.

Оксана ЦИПЕРДЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

8. Лінгвалізація тактильних засобів комунікації в драматичному тексті Лесі Українки.

Іванна СТРУК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

9. *Фольклоризми як маркери лінгвосвіту поезії Лесі України.*

Наталія ШАТІЛОВА, кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

10. *Вкраплення інішомовних елементів у листовному спілкуванні Лесі Українки.*

Олександра АГАФОНОВА, асистент кафедри фізіології ім. Я. Д. Кіршенבלата ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”.

Секція 3

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ ТА ДИДАКТИЦІ

23 лютого 2021 р.

Початок о 14.00

Керівники секції:

Борис БУНЧУК,
доктор філологічних наук, професор;
Валентин МАЛЫЦЕВ,
кандидат філологічних наук, доцент.

Секретар:

Юлія ЦІВІНСЬКА,
магістрант кафедри української літератури.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Рецепція образу Лесі Українки в есеїстичному дискурсі сучасності.*

Тетяна ШЕВЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

2. *Типи героїнь у прозовій творчості Лесі Українки.*

Ольга ШАФ, доктор філологічних наук, доцент кафедри української літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара; **Анна МАНЧЕНКО**, студентка 3 курсу факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

3. *Вірш Ади Негрі в перекладах Лесі Українки.*

Валентин МАЛЬЦЕВ, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Постать Лесі Українки в оцінці Юзефа Лободовського.*

Лариса МАРКУЛЯК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Леся Українка в рецепції Остапа Вільшини.*

Олександр ПОПОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Виховання національної самосвідомості молоді на прикладі життя і творчості Лесі Українки.*

Анжела СВАРИЧЕВСЬКА, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету „Одеська морська академія”.

7. *Ігрові форми роботи на уроках української літератури в процесі вивчення творчості Лесі Українки.*

Оксана ЗДИРОК, учитель української мови та літератури Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №18;

Світлана КОГУТ, учитель української мови та літератури Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №18.

8. *Застосування інтерактивних технологій на уроках української літератури при вивченні творчості Лесі Українки.*

Лариса ЛИТВІНЧУК, учитель української мови та літератури, заступник директора Карапчівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Вашківецької міської ради; **Марта МОСКАЛЬ**, учитель української мови та літератури Карапчівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Вашківецької міської ради; **Богдана МАРКОВСЬКА**, учитель української мови та літератури Карапчівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Вашківецької міської ради.

Секція 4

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ

23 лютого 2021 р.

Початок о 14.00

Керівники секції: **Мар'ян СКАБ**,
доктор філологічних наук, професор;
Наталія РУСНАК,
доктор філологічних наук, професор.

Секретар: **Надія БАБУХ**,
аспірант кафедри історії та культури
української мови.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Номінація **квітка** у поетичному світі Лесі України.*

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2. *Творчість та життя Лесі України як важливий складник забезпечення українськоцентричності курсу „Вступ до мовознавства”.*

Мар'ян СКАБ, доктор філологічних наук, професор кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

3. *Творчість Лесі України як чинник розвитку української літературної мови (на прикладі драми „Оргія”).*

Тетяна КОНОНЧУК, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач, професор кафедри української філології та суспільних наук Академії адвокатури України.

4. *Новаторство Лесі України у розкритті філософських, історіософських, національних мотивів та ідей.*

Лілія ЧИКУР, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

5. Леся Українка у взаєминах зі студентами Чернівецького університету.

Ольга МЕЛЕНЧУК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

6. Нескорений дух Лесі Українки в контексті національної ідеології.

Галина МОРАРАШ, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ПВНЗ „Буковинський університет”.

7. Ергонім «Лісова пісня» як світоглядний компонент культурного впливу творчості Лесі Українки.

Надія БАБУХ, аспірант кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. Правові погляди Лесі Українки: волелюбність і націєцентричність.

Олександр САВКА, студент юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

9. Драматургія Лесі Українки в контексті нової європейської драми.

МАРІЯ ЦУРКАН, доктор педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”; **ІРИНА КАІЗЕР**, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний медичний університет”.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

ВКРАПЛЕННЯ ІНШОМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ЛИСТОВНОМУ СПІЛКУВАННІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Олександра Агафонова

*асистент кафедри фізіології ім. Я. Д. Кіршенблата
Вищого державного навчального закладу України „Буковинський
державний медичний університет”
agafonova.o@bsmu.cv.ua*

Позатекстові фактори формування та репрезентації образу автора епістолярного тексту кодовані певними мовними знаками залежно від психотипу адресата. Найбільш загальними та важливими з-поміж них є світогляд, освіта, суспільно-історичні й соціально-культурні умови. „Позатекстові фактори – це сукупність об’єктивних та суб’єктивних чинників, що формують як саме художнє мовомислення, так і його своєрідність. До таких чинників належать: світогляд, факти біографії, конкретні соціально-історичні умови творчості, суспільна ідеологія, індивідуально-психологічні особливості творчої особистості письменника, „модель читача”. Вивчення таких чинників становить попередній, а не основний етап дослідження мови художнього тексту, однак без цих даних неможливе його глибинне прочитання” [1, с. 51]. Найважливішим фактором розуміння образу автора епістолярного тексту вчені вважають світогляд – систему „поглядів на об’єктивний світ і місце у ньому людини, на ставлення людини до оточуючої її дійсності і до себе самої, а також обумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їх переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації” [1, с. 51]. Освіта є чи не найважливішим чинником формування світогляду особистості та позатекстовим фактором образу автора. Використання вкраплень іншомовних елементів у загальну тканину епістолярного тексту не лише відображає рівень освіченості автора, а й доповнює експресивний фон презентованої епістолярної інформації, чинить емоційний вплив на адресата.

В епістолярії Лесі Українки засвідчено іншомовні вкраплення з різних мов: латини, французької, німецької, італійської та ін. Аналізовані запозичені елементи є різними за частиномовною

приналежністю та презентують різні лексико-семантичні групи. Проте найбільш типовими запозиченими вкрапленнями епістолярію Лесі Українки є загальноживані слова, наприклад: *Матеріальна справа буде поставлена в залежності від **votum** довір'я...* [4, с. 74] (латинська мова – **виявлення**); *Нехай Ваня не сердиться на мої дурні **witzu*** [3, с. 155] (німецька мова – **domeni**). Нерідко вкраплення з інших мов, зокрема з французької, – це порівняльні звороти: *[...] Розглядалося по Відні, ходжу до театру і нічогісінько не роблю, отак собі **maintenant un touriste*** [2, с. 67] (французька мова – **неначе турист**).

Типовими для епістолярного мовлення Лесі Українки є стійкі емоційно-оцінні вирази: *[...] В Києві всяка „правильность” режима пішла **an diable*** [4, с. 42] (французька мова – **до біса**). Особливо виразними є стійкі структури з антонімічними лексемами: *От моя „Бояриня” тепер мені уже здається якоюсь елементарною, **schwarz und weis*** [4, с. 395] (німецька мова **чорною і білою**). Характерною особливістю епістолярного мовлення Лесі Українки є використання запозичених з латинської мови вставних слів на позначення послідовності викладу думок (**по-перше, по-друге, по-третє – primo, secundo, tertio**).

Отже, вкраплення запозичених елементів у канву епістолярного мовлення Лесі Українки емоційно та експресивно увиразнює його, відбиває різні грані її світогляду та освіти.

Список використаної літератури

1. Крупа М. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
2. Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т. К.: Наукова думка, 1978. т. 10. 1978. 544 с.
3. Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т. К.: Наукова думка, 1978. т. 11. 480 с.
4. Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т. К.: Наукова думка, 1979. т. 12. 696 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУРЯДНИХ ОДНОРІДНИХ КОМПОНЕНТІВ В ІДЮСТИЛІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Світлана Алексєєва

*старший викладач кафедри української мови Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
svitlana_alekseeva@ukr.net*

Поетичний синтаксис Лесі Українки відзначається багатством побудов і відображає досконалість, витонченість, стрункість, національний колорит української літературної мови. Сурядний зв'язок і система сурядних семантико-синтаксичних відношень здатні передати яскраву палітру різноманітних почуттів та емоцій.

Ядро категорії сурядності у простому ускладненому реченні становлять сурядні компоненти з однорідними членами, об'єднані в ряди, побудовані за принципом синтаксичного паралелізму. У творах Лесі Українки сурядним рядам з однорідними слововформами, з одного боку, властиві типові ознаки однорідності: тотожність синтаксичної функції і морфологічного вираження, супідрядність, засоби сурядного зв'язку; а з іншого – ці сурядні компоненти виявляють різні структурно-семантичні особливості, що характеризують індивідуальний стиль автора. Наприклад, сполучникові і безсполучникові ряди однорідних підметів, присудків, додатків, означень, обставин з єднальними, розділовими, протиставними відношеннями: *І квіти, і зорі, й зеленії віти Провадять розмови кохані Про вічну силу весни на сім світі, Про чари потужні весняні* (с. 24); *Як же бучно, як же втішно Всім гулялось на весіллі...* (с.267); *Досить з нього, що не був він Ні голодний, ні холодний* (с. 258); *Тєє слово всім давало То розвагу, то пораду...* (с. 258); *Тихий, але проймаючий спів свирілі стелиться полониною і лине в далекі нетрі і хащі* (с. 313); *Уже ж я не баніт, а гранд іспанський, і вам не сором буде стати до шлюбу зі мною* (с. 510).

Водночас у рядках однорідних членів з єднально-заперечними відношеннями повторюваний сполучник *ні...ні* часто вживається поодиноким: *А ти ж казав: нема раба, ні пана у царстві божому!* (с. 339); *У темних темницях нема ні віконця, Не видно*

з них **світла, ні ясного сонця!** (с. 13); *Не страшині для мене вітри, Ні підводнії каміння, – Я про них би й не згадала В краю вічного проміння* (с. 33), а протиставні відношення можуть виражатися без сполучника, через інтонацію та семантику поєднуваних словоформ: *А ти будуй нову для себе хату, не на могилу, на оселю* дбай, щоб не було чужого в ріднім краю (с. 325).

У сурядних однорідних рядах трапляються члени з різним морфологічним оформленням: *Чи бував нам проводар такий, щоб не вів манівцем, без дороги?* (с. 223); *Вибачай, Антею! Тут я господар і не дозволяю своїх гостей нікому проганяти* (с. 608). За принципом однорідності побудовано сурядні ряди зі звертаннями: *До тебе, Україно, наша бездольная мати, Струна моя перша озветься* (с. 20); *Побратим іще її вмовляє: „Віло біла, любая посестро, хоч у тебе розум чарівницький, але в тебе все ж дівоче серце...”* (с. 287).

Сурядні ряди однорідних словоформ, які ускладнюють предикативні частини складних речень, створюють мереживо сконденсованих смислів і почуттів: *Я честь віддам титану Прометею, що не творив своїх людей рабами, що просвітив не словом, а вогнем, боровся не в покої, а завзято, і мучився не три дні, а без ліку, та не назвав свого тирана батьком, а деспотом всесвітнім, і прокляв, віщуючи усім богам погибель* (с. 360). Часто вживані Лесею Українкою сурядні ряди з протиставними відношеннями відображають вічне змагання життя і смерті, світла і темряви, волі і рабської покори з неминучим подоланням зла та ворожості й утвердженням добра.

Синтаксичні конструкції з сурядними однорідними компонентами широко представлені в поезіях та драматичних творах і становлять виразну ознаку ідіостилу письменниці.

Список використаної літератури

1. Леся Українка. Вибрані твори. – Київ: Видавництво художньої літератури „Дніпро”, 1974. 631 с.

ІНТЕНЦІЙНИЙ ДІАПАЗОН ЕПІСТОЛЯРІЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Алла Антофійчук

кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
avonofaga@ukr.net

У різних типах листів зреалізовано різні я-інтенції епістолярної мовної особистості: подяки, прохання, привітання, віншування, вибачення тощо. У ракурсі нашого дослідження – товариський епістолярій Лесі Українки, що позначений поліінтенційним характером, адже, окрім основної інтенції епістолярного дискурсу – я-інтенції інформування, у ньому закумульовані й інші я-інтенційні вияви.

Я-інтенція подяки в епістолярії Лесі Українки здебільшого оформлена експресивними конструкціями, в яких вдячність виражено не лише традиційними лексемами на позначення подяки (**дякую, спасибі, вдячна**), а й поєднанням їх із прислівниками, що підсилюють почуття вдячності адресанта епістолярного мовлення епістолярному адресатові (**дуже, щиро, красно, найсердечніше**): *Одержала я твій лист і найсердечніше дякую за нього* [1, с. 35]. Прийом повтору цих підсилювальних компонентів додає емоційно-експресивної наповненості етикетним формулам подяки: *Дуже-дуже дякую тобі за посилку* [2, с. 221].

Я-інтенції побажання зреалізовано здебільшого у завершальних компонентах листа, що є типовим для структури епістол. У структурі цих висловів емоційно-експресивні оцінні лексеми, різні за частиномовною приналежністю (прикметникові, іменникові, прислівникові, дієслівні, вигукові), а також типізовані побажальні конструкції української мови. Вислови – маркери я-інтенцій побажання – функціонують в епістолярному мовленні Лесі Українки здебільшого у поєднанні з іншими етикетними формулами (звертальними, прощальними): *Високошановний Михайле Петровичу! Засилаючи своє вітання сердечне в сей веселий день, бажаю*

Вам здоров'я, сили та віку довгого, щоб ми ще довго бачили Вас на роботі у першій лаві працівників наших [1, с. 232].

Особа адресата та тип листа є найголовнішими критеріями добору типових етикетних і нестандартизованих лінгвістичних засобів епістолярного дискурсу для вербалізації я-інтенції вибачення, яка репрезентована в епістолярії Лесі Українки лексемами ***вибачте, вибачайте, пробачте, прости, простіть, даруй, даруйте*** та ін., які нерідко письменниця вживає у поєднанні з формулами прохання: ***Дуже прошу вибачити мені, що вже вдруге завдаю Вам такий клопіт*** [1, с. 319]. Я-вислови прохання досить часто супроводжуються етикетними формулами ***будьте ласкаві, коли можна, майте ласку***. Вживання лексем на позначення вибачення у поєднанні з інтимізуючими прикметниками чи прислівниками додають епістолярній комунікації підкресленої ввічливості: ***...Либонь, знула я Вас тими коректами? Вибачайте ласкаво!*** [2, с. 135]. Варто відзначити асиметрію змісту та форми у таких висловах, тобто я-інтенцію вибачення представляють мовні засоби я-інтенції прохання із семантикою наказу.

Комунікативна я-інтенція прохання напряду пов'язана із вибаченням. Леся Українка завжди просить пробачення в епістолярного адресата за завдані клопоти, пов'язані з її проханням. Вибір етикетних формул прохання залежить від конкретних комунікативних ситуацій, здебільшого це лексеми ***прошу, дуже прошу***. Нерідко я-інтенції прохання вербалізовані питальними конструкціями: ***Чи не міг би любий хтось виїхати напроти когось днів на два*** [2, с. 364].

Саме комунікативна інтенція формує інформаційне поле епістолярного дискурсу, ядром якого є конкретна я-інтенція автора.

Список використаної літератури

1. Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т. К.: Наукова думка, 1978. т. 10. 1978. 544 с.
2. Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т. К.: Наукова думка, 1978. т. 11. 480 с.

„О, ЯКА Ж ТО КАРА МЕСІЄЮ, ЩО СВІТ РЯТУЄ, БУТИ!” (ІСУС ТА ЙОГО ВЧЕННЯ В ХУДОЖНІХ ВЕРСІЯХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Володимир Антофійчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
antofiychuk@ukr.net*

Драматична історія раннього християнства здавна приваблювала письменників, які прагнули створити художні моделі екзистенційного зіткнення язичницького світобачення і християнських постулатів, дослідити вплив ідей Месії на долі конкретних людей і соціуму. Ці мотиви набули широкого розповсюдження у світовій літературі різних культурно-історичних епох. При цьому авторів цікавили не стільки питання релігії, скільки дослідження філософських і морально-психологічних сутностей драматичних зіткнень різних за світоглядом епох, а також актуалізовані при цьому паралелі між історією Римської імперії в період її деградації і розпаду та певними періодами в житті загальнолюдської цивілізації. Особливого значення набули ті проблеми, що постали в особистому житті конкретної людини і які так чи інакше прилучилися до нового світогляду та його етичних норм.

Відзначені проблеми чи не вперше у світовому письменстві з усією гостротою і широтою та глибокою аргументованістю постали в художніх версіях Лесі Українки. Над християнською тематикою поетеса найактивніше працювала від початку 1900-х років і до кінця своєї творчості. За цей час вона створила такі шедеври, як „Одержима” (1901), „Що дасть нам силу?” (1903), „Мгновение” (1905), „В катакомбах” (1905), „Руфін і Прісцилла” (1908), „На полі крові” (1909), „Йоганна, жінка Хусова” (1909), „Адвокат Мартіан” (1911) та ін. Показово, що про особливе зацікавлення Лесі Українки християнською тематикою свідчить не лише досить велика кількість творів, а й сам підхід до її художньої реалізації. Якщо до кінця 1890-х років взаємини творчості поетеси із християнством визначилися здебільшого зверненням до обробок біблійного сюжетно-образного матеріалу, перекладом на українську мову різного роду християнської

літератури, то відтак авторка заглиблюється у саму суть християнського вчення, створюючи на основі цього багатопроblemні зразки художніх моделей, у яких превалює мотив осягнення християнських ідей конкретними людьми зокрема та суспільством взагалі. Відтворюючи сам факт сприйняття християнства з боку соціуму, Леся Українка розробляє художні типи індивідів, які сприймають ці ідеї одержимо, саможертвно, окремі з них відкидають деякі його доктрини, а то й не погоджуються з ними взагалі. При цьому мотивація такої поведінки зазнає конкретних і виразних характеристик.

Звернення Лесі Українки до біблійно-християнських джерел характеризується розмаїттям форм та засобів їх трансформації: орієнтація на протосюжет та полеміка з ним, продовження або дописування сюжетних схем, принципове осучаснення надчасових характеристик, включення національно-побутового матеріалу, вільний переказ та ін. Слід зауважити, що ставлення Лесі Українки до християнства не завжди було однозначним, не позбавлене воно протиріч і сумнівів, але сповнене постійних пошуків істини, котра народжувалася у гарячих дискусіях і гострій полеміці митця із власним „Я” аналітика, а інколи й у неприйнятті уже готових висновків. Невипадково у творах Лесі Українки, де порушуються проблеми християнства, домінує дискусійне начало, боротьба полярних світоглядів, одверте декларування позицій персонажів.

Використання загальновідомого для реципієнта матеріалу допомагало письменниці осмислювати не тільки загальнолюдські проблеми, а й, головне, досліджувати актуальні для свого часу суспільно-політичні та морально-психологічні тенденції і процеси. Саме тому в її християнських версіях так багатопланово розглядаються проблеми міжособистісних взаємостосунків та індивідуальної психології в екзистенційних ситуаціях і станах: „віра і невіра”, „щире служіння Богові й фанатизм”, „особистість і натовп”, „моральне вчення і його соціально-ідеологічна реалізація”, „етичний релятивізм і його переростання в онтологічний нігілізм”, що, безперечно, залишаються актуальними й для нашого часу.

ЕРГОНІМ „ЛІСОВА ПІСНЯ” ЯК СВІТОГЛЯДНИЙ КОМПОНЕНТ КУЛЬТУРНОГО ВПЛИВУ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Надія Бабух

*аспірант кафедри історії та культури української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
skoromovk@gmail.com*

Ергоніми – як особливі онімні знаки в культурному просторі та світогляді українців – можуть формувати також і соціокультурне обличчя урбанонімів (внутрішньоміських об’єктів). Мотиваційний аспект цього класу онімів є дуже різноманітним, надто ж через призму фонових знань (фантазії, уявлення) номінаторів.

Метою пропонованої розвідки є розкриття особливостей семантичних відношень між мотиватором-лексемою „Лісова пісня” (за однойменною назвою драми-феєрії Лесі Українки) та похідним ергонімом; виявлення можливих асоціативних зв’язків, та виокремлення основних лексико-мотиваційних груп об’єктів іменування.

За твердженням Г. В. Зимовець, література, поряд з музикою, є однією з основних дотичних донорських зон ергонімів. І хоча ергонімія здебільшого не є орієнтованою на національну культуру, та все ж можна простежити певну популярність саме українських *nomina propria*, зокрема в онімах українських літературних творів та прецедентних імен (як одного із засобів атрактивності).

З-поміж названих хочемо виокремити та розглянути назву драми-феєрії Лесі Українки „Лісова пісня” в функції ергоніма, який, за нашими підрахунками, зустрічається близько 60 разів у назвах різних внутрішньоміських об’єктів на території України. Наш матеріал дозволяє виділити такі лексико-мотиваційні групи:

– кафе, ресторани та інші заклади харчування: *кафе „Лісова Пісня” (м. Хотин, Чернівецька обл.), кафе-бар „Лісова пісня” (смт. Гусятин, Тернопільська обл.), ресторан „Лісова пісня” (м. Звенигородка, Черкаська обл.);*

– дитячі табори, санаторії, оздоровчі заклади: *Волинський обласний санаторій „Лісова пісня” (с. Гаївка, Волинська обл.),*

Дитячий оздоровчий табір санаторного типу „Лісова пісня” (с. Богатир, Запорізька обл.);

– готелі, будинки відпочинку, садиби: *готель „Лісова пісня” (с. Дзвиняч, Івано-Франківська обл.), готельно-відпочинковий комплекс „Лісова пісня” (с. Глибівка Івано-Франківська обл.), база відпочинку „Лісова Пісня” (с. Кедина Гора, Черкаська обл.);*

– парки та інші місця рекреації, відпочинку та активного дозвілля: *велосипедний маршрут „Лісова пісня” (Деснянський р-н, м. Київ), парк „Лісова пісня” (вул. Лісова Просіка, м. Черкаси), етнопарк „Лісова пісня” (м. Доброслав, Одеська обл.);*

– інше: *житловий комплекс бізнес-класу „Лісова пісня” (вул. Маршала Жукова, 33-А, м. Київ), торговий центр „Лісова пісня” (м. Кропивницький).*

Як бачимо, з погляду семантико-мотиваційних особливостей, частотності вживання, ареалу поширення, можна стверджувати, що використання ергоніма „Лісова пісня”, безумовно, має на меті забезпечувати рекламні, атракційні та інформаційні потреби мешканців населених пунктів; він також відображає культурний, мовний і ментальний рівень українців, на котрих, зрештою, і спрямований прагматичний ефект таких онімів.

Так, у більшості випадків ергонім „Лісова пісня” відображає умовний асоціативний зв'язок номінаторів із відпочинком, відновленням, оздоровленням (більшість онімів – це назви готелів, санаторіїв та інших відпочинкових закладів). Часом назву можна пояснити локалізацією об'єкта (напр.: *бульвар Лесі Українки, вул. Лісова* (розташування поблизу лісу)). У багатьох інших актах найменування важко простежити мотивацію ергонімів, що, вочевидь, є вираженням системи світогляду та уподобань кожного конкретного номінатора.

Висновковуючи, можемо стверджувати, що ергонім „Лісова пісня” свідчить про вагомий культурно-світоглядний вплив творчості Лесі Українки не лише на літературу, а й відображає українську ментальність, прагнення номінаторів до відображення її національного колориту, скритого в цьому класі онімів.

ПОЕТИЧНА УНІВЕРСАЛІЯ ЗОРЯ У ВІРШОВІЙ МОВІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Тетяна Беценко

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету

ім. А. С. Макаренка

tpb2016@ukr.net

Поетичний доробок Лесі Українки відзначається фольклорним впливом. Тексти усної народної словесності слугували своєрідними джерелами, що спонукали митця до творчого переосмислення, індивідуально-авторської інтерпретації образів-символів, наповнення, прирощення їх новим змістом. До ключових словесно-образних понять Лесиноного ідіостилію, позначених фольклорно-пісенним впливом, зараховуємо поетичну універсалію *зоря*.

Мета статті – схарактеризувати семантику та конотативні відтінки поетичної універсалії *зоря* у віршовій мові Лесі Українки.

Як відомо, *зоря* (зіронька) – провідний фольклорний-образ символ, що його В. Войтович зараховує до міфологем. В. В. Жайворонок кваліфікує лексему *зоря* як етнознак [1, с. 254–255]. „Зоря – символ животворної й родючої природи; дівчини- красуні, кохання; доброї душі; нового щасливого життя; світлого духу, оборонця людей; вічності; очей Бога”, – вважає О. Потапенко [2, с. 300].

Поетичний ідіолект Лесі Українки засвідчує максимальне згортання фольклорної семантики й позитивної конотації у поетичній універсалії *зоря* і водночас ускладнення її індивідуально-авторським змістом. Образ-символ *зоря* (*зорі*, *зірка*, *зіронька*, індивідуально-авторський новотвір – *зорі-сльози*) у поетичній уяві Лесі Українки вимальовується антропоморфізовано, одухотворено (*Вона дивиться в інші простори... Інша зіронька личко ховає* („Зорі, очі весняної ночі!”), *І сіяє та зірка вгорі, Мов велика сльоза промениста* („В небі місяць зіходить смутний»), *Але зорі мені Шлють проміння сумні* („Есть у мене одна”). Зв'язок з народнопоетичним континуумом послідовно засвідчує епітетне словосполучення *ясна зоря* (*ясні зорі*). Як правило, етнознак *зоря* орнаментований у метафоричні конструкції з порівняннями, прикладками, епітетами (поезії „Зорі, очі весняної ночі!”, „Есть у мене одна”, „В небі місяць зіходить смутний” та ін.).

Філософсько-поетичний світ Лесі Українки відзначається складнішим переосмисленням зазначеного образу-символу порівняно з фольклорним слововживанням. В художньому потрактуванні митця поетична універсалія *зоря* сприймається багаторівнево, різнопланово, неоднозначно. Митець повсякчас абстрагує, асоціативно пов'язує лексему *зоря* з реальним світом космічного буття (*хмари, проміння, промінь, світло, небо, ніч, небесний, місяць, земля, світить, палає, темрява, мигтить, сяє*) та світом людини, світом її зовнішніх і внутрішніх ознак, почуттів, думок, прагнень, дій, станів тощо (*зорі – очі, зоря дивиться, личко ховає, сльозинка небесна, зіронька плаче*).

У поетичному світогляді письменниці універсалія *зоря* інтегрує семи „світ природи”, „вічне космічне буття”, „краса всесвіту”; „дівчина-красуня”, „кохання”; „сподівання на нове щасливе життя”; „світлий дух високих поривань і прагнень”, „вічність”; „космічний простір Бога як Творця Всесвіту”. Слово-образ *зоря* корелює безпосередньо з поняттям *небо*, що мислиться як висота духу людини, як ознака піднесених почуттів і думок, як вимір високих і чистих, незрозумілих і непізнаних істин:

Покотилась сльозина небесна.

Так, сльозина то впала. То плаче

Небо зорями-сльзьми над нами.

Як тремтить тее світло! Неначе

Промовля до нас небо вогнями.

Горда, ясна, огнистая мова!

Лється промінням річ та велична!

Та ми прагнем лиш людського слова,

І німа для нас книга одвічна... («Зорі, очі весняної ночі!»)

Поетичний знак *зоря* у віршових текстах Лесі Українки конотований позитивною емоційністю з відтінками урочистості, піднесеності.

Отже, поетична універсалія *зоря* – своєрідний інтелектуально-образний симбіоз думок і почуттів Лесі Українки, художня репрезентація її життєвого досвіду, душевного стану.

Список використаної літератури

1. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.

2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. С. 254–255.

ПРО ОДИН СЕГМЕНТ ВЕРСИФІКАЦІЙНОГО НОВАТОРСТВА ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Борис Бунчук

*доктор філологічних наук, професор, декан філологічного
факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
b.bunchuk@chnu.edu.ua*

Версифікаційне новаторство поета визначаємо як запровадження нової для національної поезії віршової форми або використання нових елементів у вже відомій формі.

Віршове новаторство Лесі Українки складається з кількох сегментів: витворення нових форм на основі „розхитаного” силабо-тонічного відповідника античного гексаметра, уведення в українську поезію поліморфного вірша, використання λογαεδичних конструкцій та ін.

Логаеди – це структури, які складаються з „мішаних розмірів” або в межах рядка, або в межах строфи і які обов’язково повторюються в інших рядках чи в інших строфах. Достатньо переконливими видаються міркування про λοгаеди російського віршознавця В. Холшевникова. Він зараховував до λοгаедів не лише строфи, у яких чергуються двоскладникові та трискладникові рядки, а й трискладовики з упорядкованою варіацією анакруз. Учений поділяв λοгаеди на строфічні та рядкові.

Зосередимося саме на цьому – λογαεδичному – сегменті версифікаційного новаторства поетеси. Поява λοгаедів у Лесі Українки зумовлена низкою причин. По-перше, це захоплення античністю, що супроводжувало поетесу впродовж життя; по-друге, це приклад деяких представників української (передусім – І. Франка), німецької (зокрема – Ф. Шіллера) та російської (насамперед – А. Фета) літератур, до творчості яких Леся Українка ставилася небайдуже. Таким чином у поетеси постають твори, які своєю формою схожі на λοгаеди, власне λοгаеди та їх деривати.

Дуже схожі на λοгаеди фрагменти драматичної сцени „Іфігенія в Тавриді” (1898) та драматичної поеми „Кассандра” (1907). В „Іфігенії в Тавриді” чергуються строфи та антистрофи хору. Перші дві виконані катренами Я 6, 2, 5, 2, третя –

Я 5, 2, 5, 2. Три антистрофи є восьми – віршами Д 3, 3, 6Ц., 6Ц., 4Ц., 4Ц., 3; Д 4Ц., 4Ц., 3, 5, 3 та п'ятивіршами Д 2. Однак ці строфи – монометричні, тому вважати їх λογαедами не можна.

У „Кассандрі” маємо чергування п'ятивіршів пеона III з терцетами пеона III 2, 2, X3. Однак пеони III є лише однією з ритмічних форм хорей. Тому розміри фрагмента можна визначити як нелогаедичні: X 4, 4, 4, 4, 4 і X 4, 4. 3.

Уявлення про λοгаедизм навіває також діалог Лукаша і Долі у драмі-феєрії „Лісова пісня” (1911). Він складається з восьмивіршових „строф” Ан 2, 2, 2, 2 2, 2, X6Ц., Ан2 (у I строфі на одну стопу анапесту менше). Розмір і окремої „строфи”, і діалогу загалом – двостоповий анапест. Повторення подібних за будовою строф забезпечує лише зовнішню схожість на λοгаед.

Власне λοгаедами у творчості поетеси вважаємо структуру поезій „Співець” (1889), „Граї, моя пісне!..” (1890), „Ще не вдарив мороз, а вже втомлений лист...” (1902) та пісню Антея з драматичної поеми „Оргія” (1913). Перші три є строфічними λοгаедами з розмірами Д 4Ц., Амф 2, Д 4Ц., Амф 2; Д 4Ц., Амф 4Ц., Д 4Ц., Амф 4Ц.; Ан 4Ц., X2, Ан 4Ц., X2; четверта – рядковим з елементами строфічного і розміром Дк 4.

Деривати λοгаедів – це структури, у яких менше 75% строфи відповідають λοгаедичній будові. До них уналежнюємо будову творів „На мотив з Міцкевича” (1803 – 1894), „Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила...” (1905) та „Сон” (1910).

Розмір першої та другої поезій – неврегульовані трискладовики, третьої – чотиринаголосний дольник. У двох перших творах засвідчено чергування рядків, що є силабо-тонічними відповідниками окремих античних форм: гекзаметра та деривата елегійного дистиха. У віршах „Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила...” та „Сон” поетеса вдається до цезурних скорочень.

Більшість Лесиних λοгаедів та їх дериватів характеризуються силабо-тонічними розмірами, лише пісня Антея з „Оргії” та поезія „Сон” мають дольникову будову.

Форма λοгаедів та їх дериватів у поетеси є експериментальною. Із семи розглянутих творів більшість (4) за її життя не друкувалися.

Лесині λοгаеди та їх деривати – цілком самостійні утворення. Вони є свідченням високого рівня версифікаційної майстерності поетеси, її віршового новаторства.

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ АПЕЛЯЦІЇ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Надія Вітрук

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
n.l.vitruk@gmail.com

Епістолярна література (епістолярій) охоплює твори, що мають форму листа чи послання, адресовані зазвичай відомим культурним, державним і громадським діячам, письменникам, митцям, ученим, рідним та близьким людям. Традицію повідомляти того чи того адресанта про нові події, висловлювати власні почуття, думки, погляди, навіть настрої започаткували ще давньогрецькі філософи. З плином часу листування набуло популярності й, як результат, сприяло появі епістолярної спадщини – безцінного джерела на роки зафіксованих і, безумовно, суспільно значимих подій та фактів з приватного життя окремої особистості.

Епістолярна спадщина Лесі Українки надзвичайно багата, бо налічує понад 750 листів, написаних найріднішим людям і найближчому літературному оточенню (письменникам, критикам, громадським діячам) [1, с. 424]. Відповідно до правил оформлення та структурної організації кожен лист письменниці починається зі звертання, загалом представленого у вигляді односкладного речення апеляції, напр.: *Люба мамочко!; Мила моя Лілія!; Високоповажний пане!* Наявність звертань – одна з головних рис епістолярію, адже „епістолярний стиль здійснює апелятивну функцію мови, що полягає у звертанні до адресата з бажанням увести його в коло певних подій, поінформувати про щось, викликати почуття, співзвучні з емоційною настроєністю автора” [3, с. 175].

Зважаючи на тональність та адресата мовлення, вжиті Лесею Українкою односкладні речення апеляції передають насамперед:

1) увічливість, шанобливість, поштивість, напр.: *Шановний добродію!; Високоповажний добродію!; Вельмишановний пане!; Високошановний Михайле Петровичу!; Вельмиповажний добродію!;*

Дорога і шановна товаришко!; Шановний добродію, дорогий учителю!; Високоповажна пані Ольго Федорівно!;

2) товариськість, приязність, дружність, напр.: *Дорога товаришко!; Товаришко люба!; Дорога моя товаришко!; Шановний друже!; Любий, далекий лотосовий квіте!; Любий, найлюбіший чарівний квіте!* (до Ольги Кобилянської);

3) відданість, ніжність, турботливість, напр.: *Милая мамочко!; Дорога мамочко!; Люба моя мамочко!; Любі мої папа й мама!; Милий Миша!; Михайлику мій любий!; Кохані мої дядьку та дядино!; Дорога тіточко!; Радочко, люба моя сестричко!; Дорога моя люба Олесю!; Любая Лідочко!; Люба Дориночко!; Любі мої!; Всі мої любі та милі!; Любі мої родичі!;*

4) внутрішню родинну теплоту, ласку, співчутливість, напр.: *Любий Микосю!; Мила моя молоденька кна-кна!; Люба Лілічко!; Лілеєнько!; Лілесенько моя!; Лілея моя лілейная!; Лілічко, серце моє!; Люба моя Лілесенько!; Лільчику мій дорогий!; Моя маленька Радю!;*

5) фамільярність (зрідка) як спосіб підкреслити невимушеність приятельських стосунків, напр.: *Люба, мила Гусінько!; Бідненька моя товстенька Лідочко!; Дорогий Радочку!; Любий Пуцю!; Дорогий Ліцику!; Дорогий мій Олег!* (до сестер); *Любий мій чорненький хтось!* (найменування до О. Кобилянської за кольором волосся).

Особисті та ділові листи Лесі Українки фіксують не прості за будовою, а переважно поширені односкладні речення апеляції. Означення *любий, дорогий, милий, шановний*, також присвійний займенник *мій* та здрібніло-пестливі суфікси у головному члені речення відтворюють особливі внутрішні почуття письменниці, її стосунки у родинному і літературному оточенні.

Список використаної літератури

1. Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т. Т. 10. Листи (1876–1897) / упорядкув. В. Яременка. Київ: Наук. думка, 1978. 543 с.
2. Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т. Т. 11. Листи (1898–1902) / упорядкув. та прим. О. Білявської. Київ: Наук. думка, 1978. 478 с.
3. Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ, 2004. 824 с.

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИЙ ТА ЛЕКСИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗВЕРТАНЬ В ІДІОЛЕКТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Катерина Городенська

доктор філологічних наук, професор завідувач відділу
граматики та наукової термінології
Інституту української мови НАН України
k.horodenska70@meta.ua

Однією з граматичних ознак поетичного ідіолекту Лесі Українки є широке використання звертань, виражених насамперед формами вокатива із семантико-синтаксичними функціями, визначеними у граматичній теорії відмінка [1, с. 77–79], та різних за лексичним наповненням.

У віршах і поемах, де подано діалоги героїв, переважають форми кличного відмінка із функцію *адресата – суб'єкта потенційної вольової дії* чи *адресата – носія потенційного стану*, тобто ті, що спонукають особу-адресата виконати певну вольову дію чи набути певного стану, напр.: *Ой Амфіоне, поможи шукати! Я щось не бачу... Ось він... Швидше! Швидше! Давай-но, Зете, каменя. Скоріше замоцуй, Амфіоне, тую дірку – вона ж найнебезпечніша!..* („Триптих”, II, „Орфєєве чудо”).

У ліричних поезіях Лесі Українки кличний адресата – суб'єкта потенційної вольової дії (носія потенційного стану) обмеженіший, оскільки ліризм як одна з визначальних рис цього літературного жанру не передбачає широкого спонукання до вольових дій або до набуття станів. Цю функцію виконують назви істот, напр.: *Тішся, дитино, поки ще маленька...* („Тішся, дитино, поки ще маленька...”), збірних понять, напр.: *За правду, браття, єднаймось щиро...* („За правду, браття, єднаймось щиро...”) та персоніфіковані назви неістот, напр.: *«Ні, не клич мене, весно, – казала я їй...* („Перемога”); *Зброє моя, послужи воякам, Краще, ніж служиш ти хворим рукам!* („Слово, чому ти не твердая криця...”).

Для поетичного ідіолекту Лесі Українки характерніші звертання, виражені кличним відмінком з його двома вторинними семантико-синтаксичними функціями: 1) кличним *ототожнювальним*, що виконує функцію ідентифікації,

оскільки „дублює відповідну семантико-синтаксичну функцію синтаксично пов'язаного з ним займенникового іменника другої особи” [1, с. 79]; його експлікують переважно персоніфіковані назви неістот, напр.: *Де ти, фантазіє, там радощі й весна. Тебе вітаючи, фантазіє ясна, Підводимо чоло, похилене в горі* („Сім струн”, Fa); *Ой палка ти була, моя пісне! Як тебе почала я співати... Ти занадто палка, моя пісне! Як настала тривожна година...* („На вічну пам'ять листочкові, спаленому приятельською рукою в непевні часи”) і рідше – назви істот, напр.: *Дідоусю, ти страшні казав нам байки...* („Коли втомлюся я життям щоденним...”) та власні назви – особові імена, напр.: *А м ф і о н. Ти, ЗЕТЕ, часом говориш без ладу...* („Триптих”, II „Орфееве чудо”), географічні власні назви, напр.: *До тебе, Україно, ...Струна моя перша озветься* („Сім струн”. DO); 2) кличним із семантико-синтаксичною функцією **семантично акцентованого адресата**, вираженого переважно назвою особи, якій про щось лише повідомляють [1, с. 78], напр.: *Мамо, іде вже зима, Снігом травцю вкриває, В гаю пташок вже нема...* („Мамо, іде вже зима...”) або назвою персоніфікованої неістоти, пор.: *Мій давній друже! [фортеп'яно] Мушу я з тобою Розстатися надовго...* („До мого фортеп'яно”); *Вже прокинулись мрії і співи в мені... Весно, весно, – твоя перемога!* („Перемога”).

Грамматичну специфіку ідіолекту Лесі Українки становить широке використання в позиції звертання іменників середнього роду та іменників у формі множини, яким не властивий вокатив, оскільки тут його закінчення омонімічні із закінченнями називного відмінка [2, с. 88]. Відоме звертання у формі середнього роду *слово*, напр.: *Слово, чому ти не твердая криця, Що серед бою так ясно іскриться? Слово, моя ти єдина зброє, Ми не повинні загинуть обоє!* („Слово, чому ти не твердая криця...”) та у формі множини цього іменника, напр.: *Де поділися ви, голоснії слова, що без вас моя туга німа?; Я не на те, слова, ховала вас і напоїла кров'ю свого серця* („Де поділися ви, голоснії слова...”).

У позиції звертання поетеса широко використала відомий у народному етикеті невідмінюваний іменник зі збірним значенням *браття*, напр.: *За правду, браття, єднайся щиро, Єдиний маєм правий шлях, Єдину, браття, всі маєм віру, Єдине серце у грудях...* („За правду, браття, єднайся щиро...”); *Луною голосною:*

„До зброї, **браття**”...! Гей, миле **браття**! чи у нас Ясної зброї мало? („Роберт Брюс, король шотландський”).

Примітною ознакою лексичного діапазону вокатива, використаного в ідіолекті Лесі Українки, є переважне вживання таких етикетних слів, як *пане, ласкавий пане, вельможний пане, друже, небоже* (пестливе звертання до чоловіка, молодшого за віком), *брате* (дружнє звертання до особи чоловічої статі чи близької людини, друга), *люди добрі, добрі люди* та інших, що властиві традиційній культурі спілкування українців, напр.: *Усміхнувся поет на тебе: Не турбуйся за мене, **пане**...* («Давня казка»); *Та співці відповідали: „Ні, не нам, **ласкавий пане**: Той, хто сих пісень навчив нас, Нагороду хай дістане”* („Давня казка”); *Не турбуйся ти даремно, Все одно, **вельможний пане**, Вловиш нас сьогодні десять, Завтра двадцять знов настане!* („Давня казка”); *„Давню байку правиш, **друже**!..”* („Давня казка”); *Чи не встав би ти, **небоже**?* („Давня казка”); *О р ф е й. Я не знаю, **брате*** („Триптих” II „Орфееве чудо”); *То чого там, **люди добрі**, За новинками впадати?* („Давня казка”); *Бо у казці та ще в віршах, Все можливе, **добрі люди*** („Давня казка”).

Отже, граматичну специфіку поетичного ідіолекту Лесі Українки становить вокатив як спеціалізований морфологічний засіб вираження звертання в українській мові. Лексичний діапазон звертань дуже широкий: тут загальні і власні назви осіб, персоніфіковані назви неістот, назви збірних понять, етикетні назви традиційної української культури.

Список використаної літератури

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Універс. вид-во «Пульсари», 2004.
2. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці: Місто, 2002.

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ПРИЖИТТЄВИХ ЗБІРОК ВІРШІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Дарчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*
nataliia.darchuk@gmail.com

Віктор Сорокін

*інженер лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту
філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*
victor.sorokin@gmail.com

До 150-річного ювілею Лесі Українки перед науковцями постало завдання створення лінгвістичного і програмного продукту, який би надавав широкі відомості про мову Лесі Українки і водночас був зручним для використання у різноманітних дослідженнях. Нами було розроблено електронний словник мови поетеси на базі прижиттєвих видань її віршів (збірки „Відгуки”, „Думи і мрії”, „На крилах пісень”). Загальний обсяг матеріалу становить 55 638 слововживань. Словник є частиною більшого проекту – Корпусу української мови, розміщеного на мовно-інформаційному порталі mova.info.

Робота над словником передбачала укладання бази даних мовних одиниць із граматичними та кількісними характеристиками і створення користувацького інтерфейсу з можливістю пошуку, сортування та статистичного опрацювання інформації. Лінгвістичний аналіз текстів здійснювався автоматизовано з допомогою комп'ютерної граматики АГАТ, яка складається з чотирьох модулів: 1) морфологічного (частиномовна належність слів, граматичні категорії), 2) морфемного, 3) синтаксичного (словосполучення за граматиною безпосередніх складників та дерева залежностей речень), 4) семантичного (семантичні домени для лексем). Результати роботи аналізаторів оформлюються у вигляді спеціальних кодів і заносяться до баз даних.

Морфологічна та морфемна компоненти АГАТ дали можливість побудувати частотні словники слів (лексем та словоформ) і морфем текстів Лесі Українки. Частотні словники лексики представлені як у динамічному варіанті (можливість користувачеві задати область: всі тексти, окрема збірка, цикл, твір), так і у статичній версії (пошук тільки по всіх текстах загалом). Вони дають інформацію про ступінь вживаності мовних одиниць, мовне ядро текстів. Крім того, реалізовано пошук за граматичними категоріями, що показує закономірності вживання слів у специфічних граматичних формах (а отже, і в певних синтаксичних функціях) та певних частин мови загалом.

Синтаксичний і семантичний комп'ютерний аналіз українського тексту АГАТ – недавня розробка і в статичних частотних словниках корпусу вони повною мірою представлені тільки на прикладі словника Лесі Українки (створений у 2014 році словник мови Тараса Шевченка на порталі mova.info мав синтаксичний модуль тільки у вигляді бази словосполучень, а семантичного не мав зовсім).

До текстів Лесі Українки на основі розмічених словосполучень автоматично було побудовано дерева залежності 3124 речень. Автоматизовано відредаговані, вони сформували банк синтаксично розмічених речень, в якому враховано цілий спектр параметрів: кількість вузлів у дереві залежностей, глибину дерева (кількість рівнів), ширину дерева (кількість вузлів на одному рівні), асиметрію стосовно предикативного ядра тощо. Деревя залежності в інтерфейсі portalу мають як графічне представлення, так і розпис синтаксичних зв'язків до кожної бінарної сполуки слів у них.

Семантичний словник віршів Лесі Українки укладався в автоматизованому режимі з урахуванням контексту та враховуючи стилістичні особливості поетичної лексики.

Список використаної літератури

1. Дарчук Н.П. Комп'ютерне анотування українського тексту: результати і перспективи. Київ : Освіта України, 2013. 543 с.
2. Кустова Г.И., Падучева Е.В. Словарь как лексическая база данных. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С.96–106.

СПОНУКАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ЛИСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Оксана Даскалюк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
o.daskaliuk@chnu.edu.ua*

Епістолярне мовлення – це лише писемне мовлення, тому в листах адресант повинен вміти зацікавити адресата, донести свої враження, отримати відповідь. Як слушно зауважує П.С.Дудик: „Приватне листування переважно має побутовий характер”, – а тому тут використовують зазвичай конструкції, притаманні розмовному стилю. Тому листи є джерелом інформації про функціонування різних мовних засобів у розмові приватній, але писемно зафіксованій.

Епістолярна спадщина Лесі Українки – багатий матеріал для вивчення особливостей слововжитку, використання тих чи тих граматичних форм української мови кінця ХІХ – початку ХХ століття. У статті розглянемо спонукальні конструкції, використані у листах дитячого віку.

Першою розглянемо конструкцію, якою шестирічна Леся апелює до Драгоманових: *Мені дуже хочеться, щоб Ви до мене написали, бо я до вас написала (до Драгоманових, 24 лютого 1877)*. Дитяча безпосередність спонукання: *хочу, щоб ви щось зробили для мене, бо я зробила для вас*. Як бачимо, волевиявлення авторка передала через перформатив *хотіти* та складнопідрядне речення мети. У листах старшого віку Леся вже послуговується імперативними формами, мабуть, зникла боязкість прямо спонукати адресата до бажаної дії.

Спонукання до адресата відповісти на лист, а також етикетні формули прощання та люб'язності – найпоширеніші імперативні речення в епістолярії дитячого періоду: **Напишіть**, чи тепло в Вас і чи вже купаються? Чи живуть у Вас ще Стоянови? **Кланяйтесь** їм од мене? Чи здорові Ви? [...] **Напишіть**, як у вас пройшли свята. **Прощайте**, милая бабушка, цілую Вас (до Є.І.Драгоманової, 9 червня 1884).

Можемо розглядати ці імперативні конструкції як необхідні компоненти для заохочення адресата продовжувати листування. Трапляються конструкції, де спонукання підсилено перформативом *просити*: *Мама не може до Вас приїхати, а я Вас дуже прошу: приїжджайте* цього літа до нас (до Є.І.Драгоманової, 9 червня 1884). Часто Леся просить пробачення за те, що довго не писала: *Простіть* мене, що я до Вас не писала, все ніяк не зберусь (11 березня, 1883). Отож імперативні конструкції зазвичай обрамлюють структуру листа: *Дуже мені стидно, що я до Вас не писала так довго, але вже ізвініте* мене [...] *Прощайте*, милая бабушка, *пишіть*, що там у вас у Гадячі діється, чи все гаразд, чи Ви здорові, *кланяйтесь* дівчатам Стояновим, цілую Вас, *прощайте* (до Є. І. Драгоманової, лютий 1885), слугуючи містком для налагодження контакту і подальшого розвитку комунікації між адресантом і адресатом. Ширший діапазон значень дієслів-імперативів у листі до матері: *Обо мні не журіться, самі добре пробувайте* та Марочку *бережіть*, – я скоро до Вас прибуду і всіх поцілую (до О. П. Косач, 26 жовтня 1883). Спонукування – *добре пробувати* – у сучасних мовців є доволі рідкісним. Усі мовні засоби зі значенням спонукування передають насамперед турботу про адресата.

Як бачимо, спонукальні конструкції у дитячому епістолярії Лесі Українки здебільшого передані через дієслова наказового способу пошанної множини і мають етикетне призначення: передати ввічливе ставлення до адресата.

Список використаної літератури

1. Дудик П. С. Стилїстика української мови. URL: <http://http://litmisto.org.ua/?p=5468> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка; АН УРСР; [редкол.: Є. С. Шабліовський (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 1975–1979. Т. 10 : Листи (1876-1897) / [упоряд. та прим. В. В. Яременка ; ред. тому М. Д. Бернштейн]. 1978. 541 с.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ГАЛИЦЬКІ ЕЛЕМЕНТИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Марія Дружинець

*доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри
української мови Одеського національного університету імені*

І. І. Мечникова

mriiad68@gmail.com;

Ганна Сеник

*старший викладач кафедри української мови Одеського
національного університету імені І. І. Мечникова*

anna_senik22@ukr.net

Проблеми існування територіальних варіантів – західноукраїнського та східноукраїнського, а також тривалої дискусії в кінці 90-х років XIX ст., у якій українська громадськість розділилася на два табори – прихильників галицьких елементів у мові та їхніх супротивників, є центральними в історії української літературної мови.

Ще змалку Леся Українка розумілася на питаннях культури літературної мови та її чистоти. Микола Зеров наголошував, що в мові Лесі Українки «уважність до народньої фразеології й синтакси, не зовсім звичайні для наших поетів лексичні скарби, стремління обходитися запасами народнього словника, тільки полегшуючи, окриляючи його конкретність, такт і обережність в уживанні новотворів» [2, с. 247].

Живу народну мову намагалися покласти в основу української літературної мови письменники й до Т. Шевченка, але це мало переважно діалектний характер: мова І. Котляревського спиралася на полтавську говірку [3, с. 263], Г. Квітки-Основ'яненка – на харківську [3, с. 272], „Руської трійці” – на говірки Галичини [3, с. 289]. За збагачення УЛМ галицькими елементами виступали О. Пчілка, М. Драгоманов, В. Мова (Лиманський), М. Старицький, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський. Леся Українка вважала, що до скарбниці літературної мови повинно увійти все, що зрозуміле. Вона була, як зазначає Ю. Шевельов, „принциповою прихильницею діалектної багатоосновности літературної мови, а отже, практично

не була супротивником використання в літературній мові галицьких елементів” [4, с. 84]. Свідченням цього є й мова її творів, зокрема вона використовує західноукраїнську лексику: *розпач* („Поет під час облоги”), *забавка* („Забуті слова”), *здада* („Вав.Полон”) [4, с. 85].

Сучасна українська літературна мова, на думку Ю. Шевельова, „сміливо може бути названа мішаною щодо діалектної основи, і, отже, традиційне підручникове твердження про її київсько-полтавську основу вимагає якщо не цілковитої ревізії, то принаймні додатку: з великим галицьким нашаруванням [4, с. 116].

Дискусія щодо галицького впливу на українську літературну мову точилася довго. Але, як відомо, західноукраїнській і східноукраїнській інтелігенції вдалося дійти згоди щодо спільного напрямку розвитку літературної мови, до складу якої було введено мовні набутки Галичини й Буковини, що розширювало стилістичний діапазон української мови і підносило її на новий щабель розвитку. Неабияка роль у позитивних результатах дискусії належить українських діячам, зокрема Лесі Українці, що збагатила літературну мову, розширила її словниковий склад науковою, виробничою, суспільно-політичною лексикою, удосконалила засоби образного виразу.

Список використаної літератури

1. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Видавничий дім „КМ Академія”, 2004. 162 с.
2. Огієнко Іван. Історія української літературної мови. Київ: Наша культура і наука, 2001. 440 с.
3. Плющ П. П. Історія української літературної мови. Київ: Вища шк., 1971. 423 с.
4. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Львів – Нью Йорк: Наукове товариство імені Шевченка, 1996. 192 с.

ІГРОВІ ФОРМИ РОБОТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Оксана Здирок

*учитель української мови та літератури
Тернопільської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 18*
oksana264271@gmail.com

Світлана Когут

*учитель української мови та літератури
Тернопільської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 18*
svitlanakogyt33@gmail.com

Однією з умов розвитку мислення школярів під час вивчення творчості відомої поетеси Лесі Українки є висока пізнавальна активність учнів. Адже навчальний матеріал ефективно засвоюється тоді, коли стає предметом активних розумових і практичних дій кожної дитини. Ігрові форми роботи в цьому аспекті – найемоційніша форма здобуття знань, що дають дитині радість, створюють стабільну ситуацію успіху й водночас щонайповніше забезпечують мовний і мовленнєвий розвиток. На думку Л. Галаєвської, „функції ситуативних вправ передбачають розвиток логічного мовлення учнів, уміння застосувати правила розумових дій у різних навчальних ситуаціях (аналіз, зіставлення, узагальнення, моделювання мовного матеріалу тощо), самостійності учнів в опануванні мови, збагачення словникового запасу, уміння володіти усним і писемним мовленням у різних мовленнєвих ситуаціях” [1, с. 107]. Саме ситуативно-ігрові вправи можна цілеспрямовано застосовувати під час вивчення творчості Лесі Українки.

Варто зауважити, що використання ігрових форм роботи в процесі вивчення нового матеріалу має на меті не розважати, а навчати школярів, збагачувати їх знаннями в обстановці розкритості, задоволення і радості. Наприклад, під час вивчення поезії „Давня казка” у 8 класі ми розвиваємо в школярів навички зіставляти, узагальнювати й коментувати. Для цього використовуємо ігрову вправу „Весняні промені” (за твором „Давня казка”) пропонуємо, покликаючись на текст, дібрати промені до сонця.

Звертаємо увагу, що ігрові завдання здебільшого пошукові. Вони, по-перше, ставлять учня перед необхідністю самотужки знаходити шляхи розв’язання, а отже, розпізнавати, аналізувати, зіставляти, формулювати висновки. По-друге, використання ігрових форм створює позитивну мотивацію учіння, пробуджує бажання знати і нерідко стимулює прилучення до праці зі словником, науково-популярною літературою, що формує вміння учитися, виховувати культуру праці. По-третє, учень отримує задоволення, впевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості. Так, під час вивчення поезії „Як дитиною бувало” у 6 класі застосовуємо гру „Уважний читач”: учням пропонуємо слова, до яких необхідно дописати продовження з тексту, напр.: *упаду собі..., щоб не плакати..., кінчитися..., злобна..., зброї..., я боюся..., забувши..., плачу я...*

Навчальні ігри мають на меті, крім засвоєння навчального матеріалу, вироблення вмінь і навичок, ще й надання учневі можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання. Знайомлячись з поезіями Лесі Українки у 6 класі, доцільно застосувати гру „Павутинка”: учні мають розставити рядки з поезії в правильній послідовності (напр.: *Як дитиною, бувало, Упаду собі на лихо, То хоч в серце біль доходить, Я собі вставала тихо*).

Цікавою в процесі вивчення того або того матеріалу є гра „Мажор – мінор”, у якій дітям необхідно підкреслити поетичні рядки, що вказують на радість, піднесення, сум, душевний неспокій (пор.: сум – *упаду собі на лихо*; радість – *я сміялась*; душевний неспокій – *я боюся піддаватись*; піднесення – *я була малою горда*).

Отже, ігрові форми роботи сприяють активному формуванню світогляду дитини, її ідейних, моральних, духовних пріоритетів, ефективному сприйняттю творчості Лесі Українки. Увага, пам’ять, уміння аналізувати й синтезувати, порівнювати й зіставляти, швидкість реакції, скоординованість дій – низка якостей, що найкраще формуються саме під час гри й сприяють набуттю нових компетенцій учня.

Список використаної літератури

Галаєвська Л. В. Функції ситуативних вправ у підручниках української мови. Проблеми сучасного підручника. 2015. Вип. 15(1). С. 106–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2015_15%281%29.

СИНТАКСИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕМОТИВНОСТІ В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: НЕЗАКІНЧЕНІ ВИСЛОВЛЕННЯ

Уляна Кемінь

*аспірант кафедри сучасної української мови Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича*
ulyana89kemin@gmail.com

Пізнання людини, її мови, поведінки, емоційного стану – це основний напрям дослідження сучасної антропоцентричної лінгвістики. Ті або ті синтаксичні структури слугують виразними маркерами суб'єктивності та експресивності мовлення. Незакінчені висловлення в цьому аспекті увиразнюють надзвичайно яскравий світ людських емоцій та почуттів, тобто реалізують категорію емотивності, що її вербалізують різнорівневі мовні одиниці, зокрема і незакінчені конструкції.

Дослідники вважають, що незакінчені висловлення – це початі, але недоговорені речення, якими виражаються перервані, до кінця не висловлені думки. Ці емоційно навантажені синтаксичні одиниці слугують ознакою „схвильованого”, „пульсуючого мовлення” [1, с. 13]. У комунікативному аспекті це „з потужною емоційно-експресивною насагою, які виникають внаслідок обірваності, спланованого чи довільного переривання мовленнєвого ланцюжка в цілісному інтерактивному процесі” [3, с. 243].

У поезії Лесі Українки незакінчені конструкції виражають авторське „Я”, передають уривчастість мовлення, збагачують емоційно-оцінний дискурс і виконують комунікативно-прагматичні функції:

1) виражають особливий емоційний стан ліричного героя, його схвильованість, як-от: *Де-не-де озветься пташина несміло, Немов перед бурею в темному гаю, І знову замовкне... як глухо, як тихо... Ой лихо!* (2, с. 73), сум, стурбованість: *Розстаємось надовго ми з тобою! Зостанешся ти в самоті німій, А я не матиму де дітися з журбою... Прощай же, давній, любий друже мій!* (2, с. 68), обурення: *Замовкни ж ти, пісне моя лебедина, Бо хутко порветься остання струна...* (2, с. 75);

2) відтворюють життєві ситуації, що мали вплив на адресанта поетичного мовлення, залишивши приємні спогади, напр.: *Тепер вона тут, в сій розкішній світлиці... Ох, що се так серце стиска? Як душно, як тісно, немов у темниці! Сей птах, мов отрута яка!* (2, с. 70); та неприємні враження: *Сонце палке силе стріли на білу крейду, Вітер здійма порохи, Душно...води ні краплини...се наче дорога в Нірвану, Країну всевильної смерті...* (2, с. 158);

3) привертають увагу до повідомлюваного підвищують експресивність поетичного мовлення, напр.: *В темний вечір сиджу я в хатині; Буря грає на Чорному морі... Гомін...стогін...квиління пташині, Б'ється хвиля, як в лютому горі* (2, с. 104); *Туди мої думки полинуть швидко, І привітають ту ясну країну, Де прожила я не одну днину, А не була щаслива й на годину... Та я за те докірливого слова, Тобі не кину, стороно прекрасна!..*(2, с. 99);

4) акцентують увагу читача на важливій деталі, проблемі, увиразнюють натяк на певну ситуацію: *І я прошу тебе... прости мене... що я... тебе відмовив від родини...*(2, с. 185); *Я думала... я... дійсно... я не знаю...*(2, с. 67);

5) увиразнюють багатозначність висловленого, створюють образно-змістовий ефект текстової комунікації: *Сто п'ятий рятівник упав додолу... Ох, як то страшно лізти на сю гору, Стрімку, слизьку, сліпучо-осяйну, І падати додолу... Скільки гине Одважних через мене... Що я їм?* (2, с. 346).

Отже, незакінчені висловлення в поетичному тексті Лесі Українки утворюють цілісну систему, передають широкий спектр експресивно-емоційних та образних значень, відображають синтаксичний почерк письменниці, її індивідуально-авторський стиль.

Список використаної літератури

1. Дудик П.С. Обірвані, або незакінчені, речення. *Українська мова в школі*. 1955. № 4. С. 11–14.
2. Українка Леся. Зібр. творів: у 12 т. К.: Наук. думка, 1975. Т.1. 448 с.
3. Шабат-Савка С. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: „Букрек”, 2014. 412 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Оксана Клак

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
та культури фахового мовлення Львівського державного
університету внутрішніх справ
pelyhksju@ukr.net*

Лексико-семантична група параметричних прикметників (від грец. *parametreōn* – „той, що відмірює” [3, с. 517]) неодноразово була об’єктом лінгвістичних розвідок, зокрема з погляду семантичної структури її конститuentів, антонімічних та синонімічних відношень між ними (Ю. Апресян, А. Висоцький, Н. Векуа, А. Журинський, О. Кардашук, Т. Линник тощо). Актуальним, на нашу думку, є також дослідження семантичного наповнення таких слів у художньому тексті як джерелі формування й розвитку індивідуальних авторських значень.

Параметричні прикметники у драматичних творах Лесі Українки формують підгрупи зі значенням великого / малого загального розміру (*великий, малий*), великої / малої довжини (*довгий, короткий*), великої / малої ширини (*широкий, вузький*), великої висоти (*високий*), великої глибини (*глибокий*) (останні дві без антонімічних відповідників).

Найчастотнішими в аналізованих творах Лесі Українки є прикметники, які актуалізують свої первинні лексико-семантичні варіанти на позначення загального або часткового розміру, а контекстуальним оточенням для них слугують іменники – назви конкретних предметів, істот, елементів рельєфу тощо (*палиця, канделябр, книга, ліра, окуляри, дуб, очі, ланцюг, ятрець, дідок, поріг, гора, ремінь, спідничина, ніс, борода, руки, коса, віття, киря, море*): *велика лампада, довге волосся, широкий ремінь, високі гори, глибокі моря*.

Переносні значення „який має чималу силу прояву, інтенсивність дії”, „незначний за силою, ступенем вияву”, „який триває недовго”, „який займає великий відрізок часу”, „важливий за своїм значенням; видатний, почесний”, „який досяг високого

ступеня; сильний” формуються на основі контекстного вживання з іменниками на позначення часових відрізків (*нічка, вік*), почуттів та психічних станів (*ласка, надія, втіха*), дій, процесів (*розлука, поцілунок, повинність*), властивостей та ознак (*сила, гріх*), а значення „геніальний, загальновідомий” – у поєднанні з іменниками – назвами істот (*знавець, світоч, пан*): *коротка нічка, великі надії, мала втіха, довга розлука, довгий поцілунок, висока повинність, глибока шана, глибока тиша, великий світоч науки*. Лексико-семантичні варіанти вторинної структури ґрунтуються на метафоричних переносах: „просторові характеристики → часові характеристики; стан природи; почуття, характер людини; характеристика людини і суспільства за морально-етичними та інтелектуальними ознаками, властивостями”. Проте навіть один і той же означуваний іменник здатен актуалізувати як пряме, так і переносне значення залежно від умов контекстного оточення (*високий п’єдестал*).

У прямих значеннях параметричні прикметники у драматичних творах Лесі Українки вжиті переважно в ремарках, а в переносних – у монологіях персонажів. Такий розподіл, очевидно, пов’язаний з тим, що в першому випадку необхідно точно вказувати розміри певних предметів, а в другому – давати їм оцінку, що зумовлене наявністю в структурі значень не лише денотативних, а й кваліфікативних компонентів.

Список використаної літератури

1. Словник української мови: у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Т. 1–11. URL : <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=7253&page=267>
2. Словник української мови: в 11 т. / [ред. кол. І. К. Білодід (голова) та ін.]. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
3. Сучасний словник іншомовних слів / Укл.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
4. Українка Леся. Твори: у 2 т. Київ : Наукова думка, 1987.

ТИПОЛОГІЯ, СЕМАНТИКА, ТЕКСТОТВІРНІ ФУНКЦІЇ СУРЯДНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ТВОРІ „ТВОЇ ЛИСТИ ПАХНУТЬ ЗОВ’ЯЛИМИ ТРОЯНДАМИ” ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Комлик

*аспірант кафедри української мови Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*
nataly.off1618@gmail.com

Об’єктом нашого дослідження є оригінальний за будовою та ідейним навантаженням твір Лесі Українки „Твої листи пахнуть зов’ялими трояндами”, який у літературознавстві зараховують до жанру поезії в прозі, а предметом – семантико-синтаксична поведінка сурядних словосполучень, що мають різні формальні способи вираження і значеннєвий обсяг.

У вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці немає однозначного трактування природи сурядних словосполучень і їхнього місця в системі мови. Довгий час найавторитетнішою була концепція В. Виноградова, який до словосполучень зараховував лише поєднання слів на основі підрядного зв’язку. Сьогодні, однак, існує деякий симбіоз думок і все більше дослідників говорять про самостійне функціонування сурядних словосполучень поряд із підрядними. Ґрунтовні дослідження стосовно особливостей сурядних словосполучень знаходимо у працях В. Бабайцевої, В. Белошапкової, І. Вихованця, О. Мельничука, П. Дудика, К. Шульжука та ін.

Сурядні словосполучення являють собою поєднання однофункціональних рівноправних компонентів на основі сурядного зв’язку.

У творі „Твої листи пахнуть зов’ялим листям” сурядні словосполучення поступаються кількісно підрядним, вирізняються семантичною поліфункційністю, постають як важливий засіб вираження наскрізного контрасту „життя – смерть”, „радість – горе”.

Щодо формально-граматичної організації, то в досліджуваній поезії представлені сурядні словосполучення відкритого та закритого типів. Відкриті репрезентовані структурами із сполучниковим єднальним та безсполучниковим зв’язком. У перших компоненти поєднані сполучниками *і*, *й*, у других – інтонаційно. Словосполучення закритого типу належать до

розряду непродуктивних. Вони маніфестовані сурядним протиставним зв'язком, експлікатором якого є сполучник **але**.

Семантичний обсяг сурядних словосполучень представлений такими конкретними реалізаціями: „сум”, „розпач”, „фізичний та душевний біль”: *О, я знала ще інше життя, повне якогось різкого, пройнятого жалем і тугою щастя, що палило мене, і мучило, і заставляло заламувати руки і битись, битись об землю, в дикому бажанні згинутти, зникнути з цього світу, де щастя і горе так божевільно сплелись* [1]; „контраст почуттів”: *А потім щастя і горе обірвались так раптом, як дитяче ридання, і я побачила тебе; „згасальний стан коханого, якого героїня порівнює із цвітом”: Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами, ти, мій бідний, зов'ялий квіте; „трепетне почуття кохання”: Легкі, тонкі пахощі, мов спогад про якусь любов, минулу мрію; І ніщо так не вражає тепер мого серця, як сії пахощі, тонко, легко, але невідмінно, невідборонно нагадують вони мені про те, що моє серце віщує і чому я вірити не хочу, не можу; „відчай, який переходить у вогник надії”, «віра в безсмертне кохання”: Я ж для тебе почала нову мрію життя, я для тебе вмерла і воскресла; А на тім місці, де ми були в житті, нехай троянди в'януть, в'януть і пахнуть, як твої любі листи, мій друже; „любов, яка передається через символіку кольорів троянд”: І нехай в'януть білі й рожеві, червоні й блакитні троянди.*

Отже, сурядні словосполучення репрезентують ті ключові поняття, які передають душевний стан героїні, з їхньою допомогою концептуальне поняття „любов” осмислене в контрастній площині.

Список використаної літератури

1. Леся Українка. Твої листи пахнуть зов'ялими трояндами. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=519> (дата звернення 24.01.2021).

СИНТАКСИЧНИЙ ПАРАЛЕЛІЗМ В ІДІОСТИЛІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталя Кондратенко

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
прикладної лінгвістики Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*
kondr_nat@ukr.net

Дослідження ідіостилю письменників передбачає вивчення мовних одиниць різних рівнів як компонентів авторської картини світу. Серед цих одиниць особливе місце належить синтаксичним, що беруть участь у творенні стилістичних фігур і формують ритміко-стилістичну структуру тексту (С. Єрмоленко, В. Кононенко, Л. Мацько і О. Сидоренко, Н. Сологуб та ін.). Засадничу роль синтаксичні одиниці виконують і в ліричних творах Лесі Українки (І. Лонська, Т. Беценко, С. Шабат-Савка та ін.), у яких „постають як індивідуалізовані одиниці з притаманним їм стилістичним навантаженням, емоційно-експресивним забарвленням, певною тональністю тощо” [1, с. 528], серед яких вияскравлено синтаксичний паралелізм як висловлення, що „побудоване за конструктивним принципом симетрії і повтору” [3, с. 447].

Виокремлюємо в ідіостилі Лесі Українки такі різновиди синтаксичного паралелізму за структурними ознаками.

1. **Синтаксичний паралелізм анафоричного типу**, що ґрунтується на повторення ініціальних частин суміжних структурних компонентів – речень, словосполучень, напр.: ***Чи я ж би** такої бажала роботи? / **Чи я ж би** терпіла бридкі твої пута? / Багато у серці моїм і одваги, й охоти... / Та й я ж у кайдани закута!* (Україно! плачу слізьми над тобою...). Синтаксична анафора передбачає дублювання однакових компонентів речення „з рядовими та суміжними елементами, віддаленими, перерваними в своєму розташуванні, (...), з чергувальним та симетричним розташуванням, зі згущеними й розрідженими елементами та ін” [2, с. 66]. На нашу думку, анафоричні елементи є виразною рисою ідіостилю Лесі Українки.

2. **Синтаксичний паралелізм текстовірного типу** характеризується дистантним розташуванням повторюваних

структурних елементів, що поєднують різні компоненти поетичного твору – строфи, висловлювання, частини тощо, напр.: *Хоч би була вона стара, / сумна, змарніла, бідна, / для сина вірного вона / єдина, любя, рідна; // хоч би була вона сліпа, / каліка-недоріка, – / мов рана ятриться в ньому, / любов його велика* (На роковини). Синтаксична анафора, що поєднує дві окремі строфи, тут актуалізує однакову синтаксичну структуру речення Pron cop Adj₁. Дублювання синтаксичної структури відокремлених компонентів поетичного твору є головною ознакою синтаксичного паралелізму текстотвірного типу.

3. **Синтаксичний паралелізм конструктивного типу** позбавлений лексичних повторів, його особливість полягає у виключно структурній подібності суміжних рядків або висловлень у структурі твору, напр.: *Брязне клинок об залізо кайданів, / Піде луна по твердинях тиранів, / Стрінеться з брязкотом інших мечей, / З гуком нових, не тюремних речей* (Слово, чому ти не твердая криця). У такому разі повторення однакових за структурою N₁V_f синтаксичних конструкцій без лексичних повторів створює особливий ритм в ліричному тексті Лесі Українки.

З огляду на це синтаксичний паралелізм в ідіостилі Лесі Українки репрезентовано на рівні вживання повторюваних елементів різного типу (лексичних, граматичних, текстотвірних), що беруть участь у формуванні ритмічного малюнку тексту.

Список використаної літератури

1. Беценко Т. Особливості синтаксично-стилістичної організації поетичного доробку Лесі Українки як самобутнє явище в історії української художньої думки. Волинь філологічна: текст і контекст: зб. наук. праць. 2016. Вип. 22. С. 526–538.
2. Голоюх Л. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. Лінгвостилістичні студії. 2014. Вип. 1. С. 63–69.
3. Гуйванюк Н. В. Слово – речення – текст: Вибрані праці. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. 664 с.
4. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українки. – К. : Наук. думка, 1975–1979.

ДІЄСЛОВА ВЗАЄМНОЇ ДІЇ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ВОРОЖОСТІ В ХУДОЖНІЙ МОВОТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Олена Конєєва

*старший викладач кафедри української мови Національного
педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
olenakoneeva@gmail.com*

Неоромантична ідея у творчості Лесі Українки пов'язана передусім з активною позицією поетеси щодо викликів, які поставали перед нею в житті. Постійне перебування в стані боротьби з недугою, проблеми, які виникали у зв'язку з цим, а також буремні події в громадському житті України початку 20 століття спонукали до створення образів, сюжетів, пов'язаних з певними конфліктними ситуаціями й необхідністю боротьби за мрію та духовні ідеали, проти зневіри, песимізму й ворожості, що своєю чергою відображається у використанні Лесею Українкою мовних засобів, які репрезентують різні аспекти антагоністичної взаємодії.

Дієслова взаємної дії із семантикою ворожості, об'єднуючись навколо ядерної семи „антагоністична взаємодія”, виявляють специфічні аспекти свого значення, залежно від того, як проявляється антагонізм учасників взаємодії, і поділяються на два лексико-семантичні розряди: дієслова із загальним значенням „битися” і дієслова із загальним значенням „сперечатися”. У художній палітрі творів Лесі Українки переважають конструкції з дієсловами першого типу: *битися, боротися, воювати, ворогувати, змагатися*. Наприклад: *І знов нічого я не розумію: **боротися** в покорі. Що се значить?* („В катакомбах”); *Ти все на мене **ворогуєси**, бачу* („Кассандра”); *Чудна у тебе, Кассандро, щирість. Ну, та годі нам **змагатися** словами, час іти, щоб заслужити ділом нагороду* („Кассандра”); *Коли се розпочалося біле лихоліття І наше місто зайняла облога: **Боролося** воно, **змагалось**, як уміло, А потім мусило одперти браму, І вороги ввійшли з тріумфом в неї* („Грішниця”). Дієслова аналізованої семантики позначають таку взаємодію, яка виникає в процесі фізичних контактів, битви, бою, боротьби, запеклої суперечки з використанням сили й проявом

антагонізму. Парадигматична структура дієслів із значенням ворожості складається з таких компонентів: категоріально-лексична сема „взаємодіяти”, яка передбачає взаємний прояв дії учасниками ситуації; ядерна сема „антагоністичні стосунки”, що виражає конфліктність, суперництво, боротьбу ворожих сил, непримиренність; диференційні семи (кількості учасників взаємодії; становлення; початковості; часу тривання взаємодії; способу, характеру взаємодії; цілеспрямованості). Особливістю семантики дієслів взаємної дії є те, що вони називають таку дію, участь у якій беруть не менше двох учасників. У словникових тлумаченнях диференційна сема кількості учасників взаємодії уточнюється за допомогою сполук „з ким-небудь”, „між собою”, „один з одним”. Конструкції з об’єктним значення використовуються як залежні компоненти від дієслів із семантикою ворожості, конкретизуючи учасників взаємодії та їхню кількість. Наприклад: *Ми боремося з духом, не з людьми* („В катакомбах”); *Се ж тільки ти змагаєшся з богами*, за те вони тебе й карають („Кассандра”); Для того ти з *Кіпрідою змалась*, коли вона Паріса напустила до мене в Спарту плисти? („Кассандра”). Лексеми *битися*, *боротися*, *воювати*, *змагатися* мають конкретизатори семи кількості з прийменником **проти** (боротися проти кого-, чого-небудь), який уживається з іменниками, що уточнюють щодо кого або чого саме виявляється ворожість. Наприклад: „...не хоче служити і коритись тому, чиєї влади ваші душі признати більші не можуть, **проти кого боротись** вам велить сумління ваше! („В катакомбах”); *Чи можемо ми змагатись проти сили Землерушителей і громовладців?* („Іфігенія в Тавриді”). Частина лексем характеризується виразною конкретизованістю семантики й у синтаксичних конструкціях поширюється додатками, які називають те, за допомогою чого, якої зброї чи фізичної сили виявляється ворожість, яка супроводжує взаємодію. Наприклад: *Отрутою боротись проти мене, отрутою, гадаєш?* („Саул”); В той час найбільше *воювали инуrom, Кайданами, отрутою, підкопом, А зрада гаслом військовим була* („Грішниця”).

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (на прикладі драми „Оргія”)

Тетяна Конончук

кандидат філологічних наук, завідувач, професор кафедри
української філології та суспільних наук, доцент Академії
адвокатури України
tkononchuk2707@ukr.net

Творчість Лесі України (1871–1913) багатоаспектно збагатила українську мову. Багато дослідників зверталися до її творчості. Але вона „для кожного нового покоління відкривається новими духовними скарбами” [3, с. 28.]. Беремо для аналізу драму „Оргія” [4]. Твір присвячено періоду античності, де відбувається комунікація давньогрецької та давньоримської ментальності й культури. Відповідно Леся Українка, відтворюючи художній час, послуговується реаліями того періоду, які позначаються відповідними словесними формулами. Використовуючи їх, вона збагачує українську літературну мову, утверджуючи розпочате в цьому напрямі І. Котляревським, Т. Шевченком, І. Франком та іншими письменниками. Якись із цих словесних понять нею частіше вживаються, інші – рідше. Вони стають вагомими філологічними знаками в тексті авторки, а тепер активно функціонують в українській літературній мові. У драмі «Оргія» письменниця вводить такі, наприклад, слова-образи, як *ритори* (с. 574), *латинська поезія* (с. 574), *хор панегіристів* (с. 575), *триклініум* (602), *корифей* (с. 603), *Гомер* (с. 59), *атріум*, *таблін* (с. 615), *епіталама* (с. 590), *Меценат*, (с. 574). На позначення художнього простору нею вжито такі слова, як *андроніт* та *гінекей*, їх використано в авторській ремарці без коментарів; вони означають місце перебування персонажів: „Садок в оселі співця-поета Антея, (...) в глибині садка домок з повіткою на чотирьох стовпах і з дверима – одні в *андроніт*, другі – в *гінекей*. (...) стара мати Антеєва сидить на порозі *гінекею*...” (виділення курсивом наше – Т. К.) [4, с. 570]. Античний антураж неминуче створюється за допомогою міфологічних образів, як-от *Аполлон* (с. 571), *Аполлон-кітарист* (с. 587), *Прометей* (с. 596),

Персей (с. 596), *Терпсіхора* (с. 588), *Персефона* (с. 584), *Вакх* (с. 584), *Діоніс* (с. 618), *музи* (с. 579), *харіти* (с. 580), *менада* (с. 584), *Парнас* (с. 579), чи географічних понять, як *Еллада* (ч. 579), дійств – *тріумфи* (с. 580), або такими театральними артефактами, як *містерії* (с. 571) чи *богиня перемоги Ніке* (с. 580), *ліра* (с. 586), *Антігона* (с. 581), такими явищами, як *оргія* (с. 580), *гетерія співців* (с. 583). Наявні в тогочасному суспільстві такі ящища, як *рабині-танцівниці* (с. 576), *вакхічний танець* (с. 619), також залучені до тексту. Водночас вживаються питомі українські слова з українського поетичного побуту, як-от бачимо в діалозі сестри Евфрозіни до брата Антея: „*Чого ти, братику, так засмутився? / Се знов матуся тута воркотала? / Ти не вважай – то вже стареча звичка*” (с. 577). Тут і лад мови – лагідний, з любов’ю (*братику, так засмутився*) і те оціночне з певними нотками іронії – (*воркотала*) створює щирий античний контекст, наповнений українським настроєм. Авторка протиставляє поняття *оргії перед безсоромною юрбою правдивій святій оргії* (с. 283), куди хоче йти танцювати дружина Антея, колишня рабиня. Леся Українка, справді, „відкрила нові шляхи українській драматургії...” [2, с. 297]; поемою „*Оргія*” відтворила „індивідуальну поразку модерного героя” [1, с. 173], ввела до української мови лексеми й поняття античної доби.

Список використаної літератури

1. Демська-Будзуляк Л. Драма свободи в модернізмі: пророчі голоси драматургії Лесі Українки. Київ: Академвидав, 2009. 184 с.
2. Міщенко Л. Леся Українка. Київ: Радянська школа, 1986. 304 с.
3. Українка Леся. Твори: в 2 т. Т. 1. Поетичні твори. Драматичні твори / упоряд. і приміт. О. Ставицького; вступ. ст. Л. Міщенко, ред. тому І. Дзеверін. Київ: Наукова думка, 1986. 608 с.
4. Українка Леся. Твори: в 2 т. Т. 2. Драматичні твори / упоряд. і приміт. Н. Вишневської; ред. тому І. Дзеверін. Київ: Наукова думка, 1987. 728 с.

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В БІОГРАФІЧНІЙ ДРАМІ НЕДИ НЕЖДАНОЇ «І ВСЕ-ТАКИ Я ТЕБЕ ЗРАДЖУ»

Валерія Корольова

*доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української мови Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
valeria.korolyova2015@gmail.com*

Дослідження мовної особистості становить на сьогодні пріоритетний напрям комунікативної лінгвістики. Досліджуючись до трактування І. Сахарової, глумачимо мовну особистість як інваріант людини, що має соціально-психологічні характеристики, яка свій внутрішній світ та способи соціальної взаємодії реалізує у виборі мовних і дискурсивних засобів [2, с. 36]. Мовознавців нерідко зацікавлюють мовні особистості видатних людей. Для нашого дослідження обрано постать Лесі Українки, про мовотворчість якої говорять як про вияв мовної революції раннього українського модернізму.

Серед ознак мовної особистості Лесі Українки визначають мовний європеїзм, інтелектуальність, креативність, глибоку національну ідентичність. Ці ознаки характеризують і героїню аналізованої п'єси. Зокрема, яскраво відчуваємо поєднання європейської орієнтації та усвідомлення національної самобутності, що в репліках *Лесі* вербалізовано в українських приказках, фразеологічних висловленнях, латинських афоризмах та різних іншомовних вкрапленнях, напр.: *Лєся (різко). В злому, в злому я гуморі. Не будемо про хвороби, цур їм, нек* [1, с. 204]; *Лєся. Перестаньте, а то в мене розвинеться манія грандіоза* [1, с. 203].

Творче існування *Лесі* у світі іншомовних літератур і трансформація цього світу в український інтелектуальний контекст спричинює до появи численних варваризмів у її мовленні, напр.: *Лєся. Я дуже вдячна вам за кинджал. Це справжній geste d'amі* [1, с. 206]; *Лєся. Що, не чекали? Як сніг на голову? Хотіла en surpris – застукати вас на чомусь гарячому, та не вдалося* [1, с. 204].

Креативне ставлення до мовлення постійно фіксуємо в діалогах героїні, що виражене через оказіональне словотворення,

напр.: *Леся. Я так і сказала, що ти в мене най-най-най-благонадійніший і найархіваріусніший...* [1, с. 215].

В інтимних діалогах *Леся* виявляє яскраву схильність до мовної гри з метою іронізації мовлення, напр.:

Нестор. Обережно пальця вріжете... Будьте тверді, як криця, і гострі в слові, як його лезо! (виголошує врочисто, як посвяту).

Леся (сміється) Хіба була тупою? [1, с. 205].

Іронію відчуваємо і в оцінці героїнею своєї літературної праці, напр.:

Леся. Чи не забагато шани для моєї скромної персони?

Сергій. Що ви, великий поет вартий більшої шани!

Леся. По-перше, не великий, а невеличка на зріст. А по-друге, я вже не пишу віршів – суціль драму [1, с. 209].

Під час спілкування *Леся* відтворює в репліках свої ціннісні пріоритети як особистості, зокрема висвітлює питання мови як ознаки національної свідомості, напр.: *Леся. Бачте, як погано не знати мови. В ній уся сутність, весь характер народу* [1, с. 206]; *Леся. Свобода – це єдине, що я справді ціную, чого прагну. Але це така відносна річ...* [1, с. 208].

Високу ерудованість героїні засвідчено в репліках з прецедентними феноменами, напр.: *Леся. Це так, варіація на тему Міцкевича, досить слабенька, певно, дарма вам дала...* [1, с. 205]; *Леся. Де ви поділися всі, люди? Нікого, пуста Торрічелева* [1, с. 220].

Отже, мовна особистість *Лесі Українки* як персонажа п'єси *Неди Нежданої* „І все-таки я тебе зраджу” наділена високою мовною компетентністю, ерудованістю, креативністю.

Список використаної літератури

1. Неждана Неда. І все-таки я тебе зраджу. *Таїна буття. Біографічна драма. Антологія*. Київ: Світ знань, 2015. С. 195–221.
2. Сахарова І. Персонажі сучасної української драматургії: лінгвістичні аспекти. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2019. 352 с.

НАПІВПРЕДИКАТИВНІ КОМПОНЕНТИ В РЕМАРКОВИХ КОНСТРУКЦІЯХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Олена Кульбабська

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
o.kulbabska@chnu.edu.ua*

Мар'яна Кульбабська

*учитель української мови та літератури
Чернівецької спеціалізованої школи І–ІІІ ст. фізико-
математичного профілю № 6
mkulbabska@gmail.com*

Традиційно з поняттям простого ускладненого речення мовознавці пов'язують речення, що містять *відокремлені другорядні члени*, що в новітніх синтаксичних працях витлумачують як *напівпредикативні конструкції* (далі – НК), граматичним і семантичним центром яких є іменники, прикметники, дієприкметники та дієприслівники. Із семантичного погляду такі ускладнювачі варто витлумачувати як явище конденсації та трансформації предикативних одиниць, що за змістом і предикативною глибиною здебільшого корелюють зі складним реченням, але за формою лаконічніші, що й визначає їхню функцію у процесах текстотворення.

Драматичний текст охоплює чітко розмежоване мовлення персонажів – діалоги й авторську мову. Проте „авторська мова у формі ремарок, які регламентують оформлення сцени і поведінку дійових осіб на сцені, в загальній структурі драматичного твору утворюють чітко відображений план, ніби паралельний до плану мовлення персонажів” [1, с. 239]. Справді, *ремарка* (від фр. *remarque* – позначка, примітка) – це авторські пояснення в тексті драматичного твору, що містять характеристику обставин зображеної дії, зовнішності, поведінки дійових осіб. Окрім того, ремаркові конструкції (далі – РК) не лише „виконують настановчу роль для режисерів та читачів, а й

задають основний тон драматичному творові, внаслідок чого мова п'єси набуває двотонального характеру” [там само]. Спостережено: у драматичній поемі Лесі Українки „Бояриня” (1910 р.) у складі авторських РК порівняно часто трапляються одиничні дієприслівники та дієприкметники, що генетично пов’язані з дієсловами, указують на фізичний або психологічний стан людини в момент її мовленнєвої діяльності. Особливістю їх уживання в допоміжному тексті є те, що ці вторинні синтаксеми з пропозитивною семантикою виформовують синтагму поза структурою речення, тобто функціують подібно до вставленого компонента, актуалізуючи додаткову важливу інформацію. Проте в супровідній РК (вона виокремлена дужками й курсивом) немає дієслова-присудка, як зрештою і базового речення, що повідомляло б про номінацію ситуації мовлення. Підмет (назва персонажа), який міститься поза РК, належить до класу істот і має значення діяча або носія стану. Отже, за структурою такі конструкції належать до бездієслівних простих речень, ситуативно неповних, з еліпсисом присудка зі значенням мовлення. Напр.: *С т е п а н (уклоняючись)*. Рад би, шановна пані матко, та не смію; *О к с а н а (сміючись)*. А ти ж там що ворожиш?

НК із дієприслівниками недоконаного виду виражають дії, одночасні з імпліцитним (зі значенням мовлення) Vf-присудком. Якщо ж вербоїди мають форму доконаного виду, то додаткову й потенційну Vf-дію сприймаємо як послідовні в часі: *Г і с т ь (схаменувшись)*. Так часом зірветься з досади слово...; *І в а н (зачеплений)*. От знайшлася зненацька оборонниця для тебе, боярине!

Отже, НК-компоненти як *засоби вторинної предикації* дають змогу називати не всі компоненти складної макроситуації, а лише один із них – найтиповіший.

Список використаної літератури

1. Мельничук А. С. Диалектика языковой формы и содержания в произведениях художественной литературы. *Литература. Язык. Культура*. М.: Просвещение, 1986. С. 238–246.

СЛОВА-РЕЧЕННЯ З СЕМАНТИКОЮ ВІДМОВИ У МОВІ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Максим'юк

кандидат філологічних наук, асистент кафедри менеджменту,
міжнародної економіки та туризму Чернівецького торговельно-
економічного інституту КНТЕУ
danatmax1981@gmail.com

Слова-речення із семантикою відмови – це семантично спеціалізовані та синтаксично нечленовані лексеми (словосполучення, модальні слова, модальні частки та ін.), що слугують для вираження мовленнєвих жанрів відмови [1, с. 100]. Вони можуть виконувати роль предиката лише в широкому розумінні. На думку О. В. Озаровського, йдеться про готові семантично спеціалізовані та синтаксично нечленовані лексеми (або ті, що піддаються слабкому членуванню) слова-речення на зразок *ні* [2, с. 115]. Інваріантний стилістично нейтральний тип мовленнєвих жанрів відмови виражає слово-речення *ні*, що має фонетичні, граматичні та стилістичні варіанти. На периферії такого типу вираження семантики мовленнєвих жанрів відмови перебувають елементи, лексичне значення яких ускладнене модальними, експресивно-стилістичними підсилювальними компонентами, що, крім значення відмови, передають емоційне ставлення мовця до висловленого, предмета волевиявлення, відповідності його дійсності тощо. З погляду граматичного вираження це можуть бути слова (*зараз, дурниці, ще чого* та ін.), вигуки (*Бог з тобою, Хай Бог милує*) та ін.

Проаналізуємо такі конструкції. Насамперед, схарактеризуємо лексеми інваріантного значення відмови. – *Ось ця і ця кімнати, – повідчиняла двері. – Звичайно, вам з прислугою? – Ні. – Я хотіла б, щоб із прислугою, – втрутилася Дарка. – З прислугою воно зручніше. І мало що дорожче, – підтримала її хазяйка. – Я дам хорошу дівчину... – Хорошу? – Так. Не думайте, що ми з якихось... Просто, був неврожай в маєтку... З прислугою й кімната ліпша... – Ні, – мовив твердо.* (3, с. 97). Категоричність чи некатегоричність відмови залежить від інтонаційного оформлення *ні*. Перше вживання *ні* видається нейтральним, оскільки наведене без авторського коментаря і є відхиленням пропозиції. Друге вживання

ні марковане інтонацією, що засвідчує контекст й мова автора (мовив твердо), тож уважаємо таку відмову категоричною. Паралельне уживання інших засобів вираження семантики відмови підсилює категоричність відмови. – *Чи панунця кажуть їм [дівчатам] по одній сюда підступати, чи нехай я їм роздам, а панунця подивляться? – Та ні! Так не буде! А з якого це дива вони мають так чинити?* (3, с. 103).

Засобом підсилення категоричності також слугує повторення ні-ні: – *Я покажу, як. Ось я зараз покличу його і покажу, як почати. – Ні, ні! – Побачиш, що зможеш... Та я знаю, як до нього підійти, з якої сторони він одмикається. Дуренька, не бійся! Я тобі дам потайний ключик, я покажу стежечку до його сердечка. – Ні, ні! Я не розумію! не розумію!* (с. 95); *А батько: – Може, ти тамтешній? Може, тобі краще б додому?.. – Ні-ні!.. – злякався, відчув, як у нього мороз пішов поза спиною: – Ні-ні! – Отак! Утікав, утікав і потрапив назад... Як же це?.. Ні-ні!* (3, с. 34).

Використання модальних часток, інтенсивів (за О. В. Озаровським), а також емоційно-оцінної лексики як засобів підсилення ні перебуває на периферії аналізованого способу відмови. Такі засоби вважають контекстуально-семантичними синонімами. Вони можуть уживатися самостійно і доповнювати інші способи вираження мовленнєвих жанрів відмови: *[Вона:] Знаєте, зараз би я залюбки пропустила вас уперед! Можу навіть допомогти і помахати ручкою... [Він:] Ні-ні, що ви... (с. 6). Мати весь час тільки плакала. Раз пробувала вона поговорити з своїм „старим”, – піди, мовляв, до нього та поговори... – Щоб я до нього йшов? Чи ти не з’їхала часом з глузду? Хай я умру, а до нього не піду (с. 6). Іваниха почала щось виймати з-за пазухи, вийняла горіхи, зв’язані в хустину, і скільки яєць. – Може ласка ваша, не погордуєте... Пані зачервонілась. – Що се ви? Бог з вами! Навіщо? Ні, ні, я не хочу!* (3, с. 9).

Список використаної літератури

1. Бычихина О. В. Высказывания со значением отказа. Семантико-прагматический и когнитивный аспекты [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://diss.rsl.ru/diss/05/0096/050096015.Pdf>
2. Озаровский О. В. Согласие-несогласие как категория коммуникативного синтаксиса. *Проблемы учебника русского языка как иностранного. Синтаксис* : Сб. науч. тр. Москва, 1980. С. 109–120.
3. Українка Леся. Твори : В 4-х т. Т. 4. Київ, 1982. 438 с.

СИНТАКСИЧНІ ПЕРИФРАЗИ В ЛИСТУВАННІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Оксана Максим'юк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української
мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Крім однослівних номінацій предметів чи осіб, у мові листів Лесі Українки фіксуємо чимало різноманітних сполученнєвих назв, які номінують якийсь предмет, явище, особу чи поняття. Письменниця використовує, зокрема, низку семантично неподільних словосполучень різних типів, серед яких помітне місце займають ті, що є назвами неозначених понять, часто загадкових, які не мають відповідних однослівних, чітко семантично окреслених номінацій.

З листування Лесі Українки та Ольги Кобилянської загальновідомими стали назви „хтось чорненький” (Ольга Кобилянська) та „хтось біленький” (Леся Українка) як своєрідні перифрази, які за походженням можемо кваліфікувати як оригінальні авторські, якими взаємно послуговувались реципієнтки.

Варто зазначити, що теоретичне підґрунтя мовознавчих досліджень дозволяє виокремити два напрями вивчення перифраз: стилістичний та ономасіологічний. У стилістичному напрямі перифрази розглядаються як засіб емоційно-експресивного забарвлення тексту чи мовлення, тобто стилістичний засіб. На цьому ми і будемо акцентувати свою увагу. Таким чином, можемо припустити, що ці перифрази були обрані для постійного послуговування в листуванні не випадково. Очевидно, вони були взаємно „симпатичні” обом поетичним натурам, тому що містили елемент таємничості, чогось ще не пізнаного, чим вони щедро ділилися як щирі подруги і посестри по перу. Крім того, ці перифрази давали змогу авторкам рідше вживати займенник „я”, чого вимагає епістолярний жанр. Перифрастичні сполуки „хтось біленький” і „хтось чорненький” і под. уможливлювали уникання особових займенників, порівняймо: „*Сеї білий почав було листа в відповідь на чиюсь лобу картку, та був щось нездоровий і гнівався на Єгипет (бо в Єгипті буває вітер холодний, а хтось уже розбалувався і хоче, щоб усе було тепло), а хтось чорненький хоче, щоб хтось біленький гарно*”

писав про Єгипет, *хтось* так і не вмів і листа свого подер” (Леся Українка : 1982, IV, с. 387). „Але **хтось чорний** своєму мовчання не винен” (О. Кобилянська : 1963, V, 601). „Однак коли б *хтосічок* пішов на те, мусили б **хтось біленький і чорненький** конче бачитись і децю особисто обговорить конче” (О. Кобилянська : 1963, V, 602).

Крім займенників *хтось* (когось, комусь), у листуванні Лесі Українки та Ольги Кобилянської використовуються оказіональні назви *хтосічок*, які утворюють семантично неподільні словосполучення з прикметниками, як-от: „І нехай мені мій **хтосічок чорненький** а ясний буде здоров, і нехай не дає себе дуже клопотати, бо то не додає здоров'я” (Леся Українка : 1982, IV, с. 390). „Хтось *приходить до когось біленького* з тою великою просьбою, щоб той **хтосічок біленький** прочитав оповідання” (О. Кобилянська : 1963, V, с. 602). Подекуди ці назви були навіть трикомпонентними, як-от: „І *хтось* знає, на сцену міг би поставити її або **хтось біленький хтосічок**, або І. Франко” (О. Кобилянська: 1963, V, с. 602).

У лінгвістичних студіях немає єдиної думки про категорійні та структурні особливості перефрази. Так, наприклад, І. Кобилянський, О. Кожин уважають, що найменшою одиницею, за допомогою якої може виражатися перифраза, є словосполучення, про які ми вже зазначали, а Є. Регушевський та Н. Сологуб схиляються до думки, що перифраза може бути виражена як словосполученням, так і словом, тому вважаємо, що продуктивним у зазначеному листуванні є також вживання неозначених займенників, однією із типових функцій яких є вказівка на неозначеність особи, тобто виражають точно не визначене загальне уявлення про особу, однак у листуванні Лесі Українки та Ольги Кобилянської вони виконують функцію непрямого номінування особи, відомої з тексту листів, проте обидві авторки свідомо використовують такі заміни. Наприклад: *І море грає весело і синє-синє... але хтось уже до когось хоче, таки туди, на Буковину, дуже хоче, – хтось когось любить*” (Леся Українка : 1982, IV, с. 310). „А **хтосічок** коли не листи, то *когось* самого любить і тому буде добрий відповісти. А **хтось комусь** подякує. **Хтось** вітає всю *чийсь* родину, а *когось* цілує” (Леся Українка : 1982, IV, с. 312).

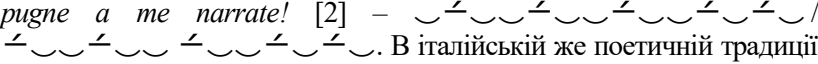
Отже, слід зазначити, що такі індивідуально-авторські перифрази експресивують епістолярій реципієнток і слугують присутньою ознакою їх мовостилію.

ВІРШ АДИ НЕГРІ В ПЕРЕКЛАДАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Валентин Мальцев

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
v.maltsev@chnu.edu.ua

Італія в житті Лесі Українки відігравала особливу роль. Вона намагалася рятуватися від сухот у курортному Сан-Ремо. В одному з листів до рідних поетка писала: *„Взагалі проти Австрії мені Італія, а надто Сан-Ремо, здається „дома”: тут і тепліше, і привітніше – і природа, і люди”* [1, т. 11, с. 367]. Попри це, у її творчому доробкові зовсім мало поетичних перекладів з італійської. В академічному 12-томнику подано тільки три закінчені твори: переспів італійської народної пісні *„Тебе не бачу, хоч вікно низенько...”* та переклади двох віршів Ади Негрі *„Кінець страйку”* та *„Смутної провесни, серед травиці...”*. Ще до першої поїздки в Італію 1901 року культура країни на Аппенінах вабила поетку. 1899 р. Леся написала статтю *„Два направления в новейшей итальянской литературе”*, в якій порівняла творчість італійських поетів А. Негрі та Г. д'Аннунціо. Поміж іншим, стаття цінна ще й тим, що містить згадку, так би мовити, із творчої лабораторії перекладачів із італійської: *„Простота складу взагалі не в традиціях італійської літератури, і перекладачі інших націй зазвичай бувають змушені дещо згладжувати риторичність італійських оригіналів”* [1, т. 11, с. 31]. У статті подано переклади російською мовою кількох уривків творів італійської поетки, здійснених, безсумнівно, саме для цієї статті. Якщо порівнювати ці уривки з перекладами двох поезій А. Негрі українською, то впадає в око, що, працюючи з віршами, Леся створює переклади, які мають власну художню вартість уже й як явища української літератури. Вона добре дотримується принципу еквіритмічності (зберігає метрико-ритмічний малюнок оригіналів, наскільки взагалі можливо передати ритміку італійської силабіки українською силабо-тонікою), еквілінерності, доволі точно передає зміст. В уривках же, що увійшли до статті, для перекладачки головним було передати ідейно-проблемний рівень італійських оригіналів, а тому в деяких із них принципи поетичного перекладу

відійшли на задній план. Зокрема, Леся Українка подекуди відходить від традиції, що склалася як в українському, так і в російськомовному поетичному перекладі, – відтворювати італійський ендекасилабік (яким написані відповідні тексти А. Негрі) 5-стоповим ямбом. Так, уривок із вірша „*Старі книги*” перекладачка відтворює 4-стоповим дактилем: *Там мое место, где новое знание / Пышно цветет, как на солнце цветок* [1, т. 8, с. 31]). Можливо, до вибору такого розміру перекладачку підштовхнуло „буквальне прочитання” перших рядків тексту-оригіналу. Зауважимо, що принципи читання в італійській поезії дещо відмінні від літературної вимови. Так, якщо читати перші 2 рядки цього вірша А. Негрі за загальними мовними правилами, то вони матимуть ритм, доволі близький до Лесиного перекладу: *Ho freddo, ho freddo in mezzo a voi, severi / Libri che antiche pugne a me narrate!* [2] – . В італійській же поетичній традиції тут спрацьовує закон синерези, внаслідок якого сусідні голосні на межі двох слів „зливаються” в один склад (*Ho freddo, ho freddo in mezzo a voi, severi* [2]), тому такі рядки – це звичайний 11-складовик. Подібне також бачимо і в переспіві уривку вірша „*Buon dì, miseria*”, у якому ендекасилабік оригіналу передано через Ан 3.

У художніх перекладах віршів А. Негрі Леся намагалася значно точніше передати й ритміко-строфічну структуру оригіналу. Так, вірш „Мертвий поцілунок” написано сапфічною строфою – ендекасилабіком зі скороченим 4-м та 8-м рядками, зі складною схемою римування, що нагадує сициліану: *Abc`b Abc`b* (причому рими А та с` – співзвучні: *primavéra – vivere – séra – vivere*). Українському перекладові притаманна метрична будова Я 5563 5563, схема римування – ХаХа ХаХа. Також сапфічною строфою з холостими дактилічними клаузулами в непарних рядках (схема римування – х`Ах`А) укладено вірш А. Негрі „*Кінець страйку*”. Сапфічна строфа перекладу має будову Я 5553 зі збереженням холостих дактилічних клаузул у відповідних позиціях.

Список використаної літератури

1. Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. К. : Наук. думка, 1975 – 1979.
2. Negri A. Tempeste. Milano : Tip. Fratelli Treves. 1896. URL: http://www.gutenberg.org/cache/epub/36063/pg36063images.pdf?session_id=e7c2bc98a90979cd0c275ab0ad15ff3bec1ad1bd.

ТИПИ ГЕРОІНЬ У ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анна Манченко

*студентка 3 курсу факультету української й іноземної філології
та мистецтвознавства Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
manchenkoanna4721@gmail.com*

Ольга Шаф

*доктор філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
olga_shaf@ua.fm*

У прозі Лесі Українки, яка епізодично потрапляла у фокус уваги дослідників (В. Агеєва, О. Головій, Т. Третяченко та ін.), але ще не здобула системного вивчення, часто змодельовано опозицію образів героїнь, поглиблену ситуацією життєвого вибору, випробування обставинами. В оповіданнях різних років „Жаль”, „Над морем”, „Приязнь” цю опозиційну модель увиразнює екзистенційний мотив реалізації особистості у світі.

В оповіданні „Жаль” образи сестер Софії та Надії Турковських протиставлені позицією щодо ролі та місця жінки в суспільстві. Головна героїня Софія переконана, що надзавданням у житті жінки є вдале заміжжя. Надія воліє здобути освіту й покладається лише на себе. Образи героїнь протиставлені як патріархатний та емансипаційний відповідно. Симпатія авторки до останнього виявляється в розвитку сюжету, адже гонитва Софії за багатством обертається життєвим крахом [1]. Її долю уособлено в образі-символі рожевої канапки, знаку міщанського добробуту, дамського будуару.

Героїні оповідання „Над морем” – оповідачка та московська панночка Алла Михайлівна – також протиставлені своїми життєвими позиціями. Типи цих героїнь у їхній опозиційності дещо подібні до окреслених в оповіданні „Жаль”: образ Алли Михайлівни зіставний з образом Софії легковажністю, прагненням дармових насолод і розваг, поверховістю натури, недалекістю, егоїзмом, автобіографічний образ оповідачки близький до образу Надії

Турковської глибшою натурою, розвиненішими духовними потребами, основне – життєвою самодостатністю. Леся Українка унаочнює протиставлення особистостей оповідачки та Алли Михайлівни їхнім різним ставленням до моря (неоромантичного символу відчуження непересічної особистості від юрби, символу свободи й краси): оповідачка знаходить у спогляданні моря розраду, душевну гармонію, Алла Михайлівна не розуміє краси морських пейзажів, перебуває у вирі світського життя з його любовними пригодами. Опозиція образів героїнь у оповіданні „Над морем” реалізується не так у гендерному (патріархатний – емансипаційний), як у духовно-особистісному плані, загострює увагу на „високому” (жертвовному, здатному до співчуття) типі натури (оповідачка) та „нищому” (егоїстичному, зухвалому) типі (Алла Михайлівна).

В оповіданні „Приязнь” образи дівчат Юзі та Дарки розкриваються в контексті проблем моралі, дівчачої підліткової дружби, відносин батьків та дітей. Дівчата виховуються в різних за соціальним статусом сім'ях, що відчутно впливає на формування їх характерів. Образ панянки Юзі розкривається у творі детальніше, має окремі автобіографічні деталі [1], водночас зображується близько до типу героїнь Алли Михайлівни („Над морем”) та Софії („Жаль”). Ядром типу особистості, репрезентованого в образах Надії Турковської, оповідачки („Над морем”), Дарки, є життєва самодостатність, незалежність, душевна „дорослість”, сформованість життєвої позиції, що має як емансипаційний, так і морально-етичний, світоглядний сенс. Очевидно, ці риси входять в Я-ідеал письменниці, хоча детальніше в її оповіданнях розроблено образи, які втілюють опозиційний тип натури, психічно не сформованої, інфантилізованої, егоцентричної, яка втілює авторське уявлення про антиідеал.

Список використаної літератури

1. Головій О. Проза Лесі Українки як лабораторія стилю. Волинь філологічна: текст і контекст. Універсум Лесі Українки: зб. наук. пр. / упорядкув. С. М. Романова. Луцьк : Східноєвроп. нац. у-т ім. Лесі Українки, 2016, вип. 22. С. 38–51.
2. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Київ: Наук. думка, 1975–1979. Т. 1–12.

ПОСТАТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ОЦІНЦІ ЮЗЕФА ЛОБОДОВСЬКОГО

Лариса Маркуляк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
larysamarkuliak@gmail.com*

В утвердженні та осмисленні польсько-українського історико-культурного дискурсу важливу роль відіграв Юзеф Лободовський – польський поет, прозаїк, перекладач, літературний критик, видавець.

У 1938 році в „Бюлетені польсько-українському” Ю. Лободовський публікує статтю „Творчість Лесі Українки (у двадцятип’ятиліття смерті – 1913–1938)”. Рефлексії Ю. Лободовського про Лесю Українку – це не просто спроба дати оцінку творчості письменниці. Це радше намагання автора популяризувати ім’я Лесі Українки та її творчості в польському суспільстві.

Розмірковуючи над станом української літератури кінця XIX – поч. XX ст., есеїст наголошує на необхідності її кардинальних змін, аби „відкрити двері до Європи й очистити надто затхлу атмосферу, пустити свіжого повітря, нових тем, загальнолюдських проблем і завдань” [1, с. 327]. Польський дослідник свідомий того, що Лесю Українку „вже саме виховання в культурній атмосфері родинного дому підготувало до ближчих контактів зі всесвітньою літературою” [1, с. 326]. Ю. Лободовський актуалізує основні концепти творчості Лесі Українки, підмітивши, що її художня спадщина надзвичайно багата на теми та проблеми, закорінені на загальноєвропейській традиції. Звернення мисткині до української тематики есеїст пояснює і „закидами, які поетку супроводжували, і тою обставиною, що вона часто перебувала далеко від батьківщини і ностальгія була її щоденним гостем” [1, с. 328]. Як приклади, Ю. Лободовський наводить „Лісову пісню”, створену Лесею на Кавказі, а також „Бояриню”, написану в Єгипті. Психологічний стан ностальгії притаманний самій поетці через часті подорожі за межі рідного краю, що й спричинювало появу творів з домінантним

мотивом ностальгії, яка „стала чи не головним джерелом, із якого народилися твори української національної тематики” [1, с. 327]. Есеїст виокремлює домінуючий мотив – мотив національної зради, тотожний із національною пасивністю, який Леся Українка часто поєднує з мотивом ностальгії, адже „пишучи про українську „руїну” (Ю. Л. згадує „Бояриню” – Л. М.), поетка думала про найболючіші та найдратівливіші сторони сучасної дійсності” [1, с. 326]. Звернення української авторки до творів на історичну тематику Ю. Лободовський вважає прихованою формою вираження, позаяк „під маскою давно не існуючих людей і минулих подій стоять живі, наболілі проблеми сучасної української реальності” [1, с. 326].

Як бачимо, у Ю. Лободовського переважає національно-екзистенціальна інтерпретація творчості Лесі Українки. Звісно, можна дошукуватися спільності в ідейних поглядах обох поетів, у мандрівних сюжетах, притаманних їхній поетичній творчості, у розумінні важливості перекладів художніх творів світової літератури, що зумовило появу чималої кількості здійснених ними інтерпретацій. Проте за цими багатьма спорідненостями увиразнюється та обставина, яка єднає Лесю Українку та Ю. Лободовського: вони сприяли входженню України в європейську культурну парадигму. Українська письменниця – на початку ХХ ст., а польський митець – через три десятки років, у передвоєнне десятиліття.

Список використаної літератури

1. Lobodowski Jozef (Юзеф Лободовський). Tworczosc Lesi Ukrainki (w dwudziestopieciolecie smierci–1913-1938) Творчість Лесі Українки (у двадцятип’ятиліття смерті – 1913–1938). *На хвилі доби: Хрестоматія польської літературної періодици 20-30-х рр. ХХ ст. / Упорядкув., вступ. ст. та пер. із пол. С.І. Кравченко.* – Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2007. С.325–328.

СКЛАДНІ БАГАТОКОМПОНЕНТНІ РЕЧЕННЯ З ЯВИЩЕМ СЕМАНТИЧНОГО ДУБЛЮВАННЯ КОМПОНЕНТІВ У ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Людмила Марчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри
української мови Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
lyudmylamarchuk60@gmail.com*

Дослідження семантичної надлишковості пов'язане з формуванням змісту речення надлишковими компонентами. Багатокомпонентне складне речення визначаємо як речення, що складається з великої кількості предикативних одиниць (не менше трьох), кожна з яких має власне граматичне значення. Саме тому в аналізі семантичної структури СБР (складного багатокомпонентного речення) ураховуємо як значення кожного компонента, або ПО (предикативної одиниці), так і загальне значення, яке поєднує СБР у ціле висловлення, тому „аналіз значення складного речення має бути нерозривно пов'язаним із аналізом структури” [1]. Семантична надлишковість на рівні СБР функціює як дублювання інформації різними компонентами внаслідок співпадіння або семантичного наближення змісту надлишкових ПО як ідентифікація, імплікація чи експлікація інформації. Унаслідок цього ідентифікуємо СБР з явищем повного та часткового семантичного дублювання компонентів. У текстах Лесі Українки спостерігаємо явище повного семантичного дублювання в структурі СБР, яке передає семантику основного компонента в семантиці дубльованого. Напр.:

І чого так жалує се море?...

Чи того, що й завтра день скінчиться,

що і завтра ніч настане знову,

і подвійна боротьба даремна,

і подвійно розпачлива туга? [2, с. 227].

У випадку функціонування СБР з явищем часткового семантичного дублювання інформації один компонент доповнює семантику іншого. Такі СБР поділяємо на конструкції зі семантичною експлікацією та конструкції зі семантичною імплікацією. Найчастіше

перший тип конструкцій спостерігаємо в СБР із сурядним зв'язком, експлікація виникає внаслідок послідовного розташування в синтагматичному ланцюгу повідомлення синонімічних компонентів. Напр.:

*А ти лежиши, і тіло одинокє
смертельний сон і холод обійма,
і мрія та про щастя яснооке
іде в туман, мов загадка німа...*[2, с. 219].

Під імплікацією розуміємо додаткове значення (вербально не виражене), про яке можна зробити висновок зі співвідношення одиниць тексту.

*В моїх очах я чую зброї полиск,
В моїх речах я чую зброї брязкіт,
Так я озброєна в свою ненависть,
Як вартовий коло царської брами,
Що радий вихопить на кожного свій меч,
Хто тільки зле замислить на владаря* [2, с. 375].

Аналіз СБР із семантичним дублюванням інформації в поезіях Лесі Українки демонструє, що основними функціями надлишкових ПО є зняття глибини конструкції та експресивна. Крім того, аналізовані конструкції виконують низку додаткових функцій: текстотвірну, ритмомелодійну, дейктичну, функцію емфатичного підтвердження інформації та образного її уточнення. Відбувається перетин категорії надлишковості з категорією когезії, яка в СБР забезпечує логічну послідовність. Відбувається суміщення кількох семантичних ліній як семантичної єдності.

Список використаної літератури

1. Белошапкова В. А. Сложное предложение в современном русском языке. Москва: Просвещение, 1967. 160 с.
2. Українка Леся. Твори в двох томах. Том 1. Київ: Наукова думка, 1996. 605 с.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА У ВЗАЄМИНАХ ЗІ СТУДЕНТАМИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ольга Меленчук

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
o.melenchuk@chnu.edu.ua*

На початку ХХ століття у Чернівецькому університеті навчалось чимало талановитої молоді з різних куточків Буковини та Галичини, які під орудою професора С. Смаль-Стоцького глибоко засвоювали основи мовознавчої та літературознавчої науки, збагачували свій світогляд, брали активну участь у громадському житті краю. Особливу роль в університетських студіях відіграла робота над вивченням творчості Т. Шевченка.

У цьому зв'язку викликає зацікавлення особа Миколи Харжевського (1879–1907), який рано пішов із життя. Народився він на Коломийщині в селі Верхній Вербіж. Навчався у Коломийській гімназії (1891–1898), після закінчення якої студіював право у Львівському університеті, однак невдовзі став студентом філософського факультету Чернівецького університету (1898–1905).

З документально-біографічної книги молодшої Лесиної сестри Ольги Косач-Кривинюк „Леся Українка” хронологія життя і творчості” вдалося з'ясувати цікавий факт у житті М. Харжевського. За часів свого навчання в Чернівцях він у серпні 1901 року у зв'язку з хворобою легень перебував на лікуванні в селі Буркут (відоме своїм джерелом мінеральної води) на Верховинщині, де в цей час приймала оздоровчі процедури Леся Українка. У листі до батька Петра Косача від 25 липня 1901 року поетеса писала про особливості тамтешнього клімату та місцевий побут і зауважувала, що в Буркуті лише чотири будинки, які межують один з одним, тому всі їхні мешканці збираються щодня за спільним столом: „Прийжджі тут все більше русини з Галичини і з Буковини, всі живуть дуже в згоді один з одним і, як видно, не скучують, обстановка привітна і не

больнична...”, – запевняла батька Леся Українка. М. Харжевський, маючи ще й музичний таланти (грав на скрипці, писав музику), заслуховувався у гірському селі не тільки Лесиним співом українських народних пісень, а й прислухався своїми знаннями галицьких пісень К. Квітки, який позаписував дещо із його вуст. „Харжевський навчив потім товаришів з Лесиного голосу пісні: „Ой, не шуми буйним листом, зелений катране”. Харжевський розказував теж, як багато можна було навчитися від Лесі і як тяжко вона слабувала», – писала О. Косач-Кривинюк.

Проливають світло на перебування Лесі Українки на Буковині та на причетність до цієї події М. Харжевського й інших студентів спогади В. Сімовича, також вихованця Чернівецького університету. Він зазначав, що до проведення святкового вечора з нагоди приїзду письменниці, який відбувся 22 травня 1901 року в приміщенні Народного дому в Чернівцях, доклало студентство з „Молодої України”. Окрім наукових виступів С. Смоль-Стоцького та В. Сімовича, звучали поезії Лесі Українки у виконанні студента Платона Лушпинського, що ж до музичної частини епохальної імпрези, то присутніх вражала мелодія „Гуцулки”, яку М. Харжевський віртуозно виконав на скрипці у супроводі гри на фортепіано студента-правника Емануїла Стратийчука.

М. Харжевський був надзвичайно діяльним у студентському середовищі, позаяк стояв біля витоків заснування та виконував обов’язки голови академічного товариства „Молода Україна”, а відтак заступав В. Сімовича і у товаристві „Січ”, з яким деякий час плідно працював.

Через передчасну смерть М. Харжевський не встиг сповна віддатися педагогічній діяльності, про яку так мріяв, бо, зі слів В. Сімовича, лише два місяці зміг попрацювати в Чернівецькій учительській семінарії. Звертаючи погляд у минуле, В. Сімович так писав про заслуги та вподобання уже покійного М. Харжевського: „це був хрустальний характер, дуже систематична людина з симпатіями до радикалізму”. Похований М. Харжевський у селі Сопів на рідній Івано-Франківщині.

Отже, в біографію Лесі Українки ввійшло кілька студентів Чернівецького університету, передусім Василь Сімович і Микола Харжевський.

УКРАЇНКА ІМЕНЕМ І СУТНІСТЮ

Богдан Мельничук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
b.melnychuk@chnu.edu.ua*

У лесезнавстві часів радянщини „наріжним каменем” в оцінці діяльності Лесі Українки було впродовж ряду десятиліть однобоке твердження з некролога більшовицької газети „Рабочая правда” від 12 серпня 1913 р. про те, що письменниця стояла „близько до пролетарського руху”, була „другом робітників” і всіляко приглушувалася її українськість, викривлювалася достеменне ставлення до Росії – і царської, і пролетарської.

Коли в 1903 році Лесі Українці запропонували перебратися на постійне мешкання до Галичини, що, як і Буковина, перебувала тоді під владою Габсбургів, вона відповіла, маючи на увазі себе й свого майбутнього чоловіка Климента Квітку: „Ні я, ні мій приятель не мали б нічого проти того, щоб перейти в австрійське горожанство, а я [...] готова б хоч в абіссінське горожанство перейти, аби не бути російською підданою, бо підданства того зовсім не вважаю ні за яку національну ознаку (скоріше за національне нещастя). [...] Мені Петербург так само чужий, як і Відень [...]”.

Дарма шукати наведених слів у 12-му томі найповнішого на сьогодні видання творів Лесі Українки, що вийшло впродовж 1975–1979 рр. Власне, лист письменниці до М. Павлика від 17 квітня 1903 р., де вони мали б бути, там є, але на місці „крамольного” абзацу стоять три крапки, навіть не взяті в квадратні дужки, якими прийнято позначати вилучення і без яких подібне втручання в текст вважається свідомим злочином. Безпардонних фальсифікаторів викрив Г. Аврахов, обнародувавши вилучене ними місце у львівській газеті „За вільну Україну” від 17 вересня 1992 р. До згаданого 12-томника не ввійшов жоден з листів Лесі Українки до Фелікса Волховського (1846–1914), бо в них висловлювалося небажання такого становища, що „слов'янські ручьї сольються в русском море”, хоч би й революційному,

відстоювалося право українського народу на суверенність і державність. Рішучий протест проти нав'язуваного українцям злиття в „руском море”, нехай і революційному, звучить у листах письменниці до Михайла Кривинюка (1871–1944), вперше опублікованих у незалежній Україні („Дніпро”, 1995, №5–6, с. 84–109). У них вона відкидає ідею випуску двомовного російсько-українського часопису („Російської літератури і так виходить незмірно більше, ніж української, і грошей з української території пішло на те вже стільки, що пора нам „вертати своє”), підкреслює нігілістичне ставлення російських революціонерів до української мови, закликає земляків не втрачати почуття національної гідності („це понижає нас, що ми ліземо брататись, а нас навіть не завважають, чи є ми на світі”).

Священне почуття любові до України Леся Українка висловила у своїй художній творчості, починаючи від найпершого вірша „Надія”, написаного в дев'ятирічному віці. Найперші друковані поезії (дівчинці було тоді 13 років) вона підписала іменем свого народу, кинувши гордий виклик тим, хто брутально зневажав його мову, заявляючи, що її „не было, нет и быть не может”. Найпершу поетичну збірку „На крилах пісень” (1893) вона відкрила словами незмірної приязні до рідної землі: „До тебе, Україно, наша бездольная мати, / Струна моя перша озветься”. Ця струна не переставала звучати впродовж наступних десятиліть, народжуючи то поезію „І ти колись боролась, мов Ізраїль, / Україно моя!”, то драматичну поему „Бояриня”, то низку інших речей. І останнім закінченим драматичним твором „Оргія” (1913) Леся Українка воювала з тими, хто глумився з України, з її мови та культури. Вона була україркою до останнього подиху. І нам залишила невмирущий заповіт – такими ж бути.

НЕСКОРЕНИЙ ДУХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Галина Морараш

*кандидат філологічних наук, завідувач кафедри соціально
гуманітарних дисциплін ПВНЗ „Буковинський університет”
ggalya.morarsh@gmail.com*

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач-Квітка) – унікальна постать в історії розвитку української культури кінця ХІХ – початку ХХ століття. У літературному процесі своєї доби авторка виступає не тільки як могутня й талановита поетеса, драматургиня, прозаїк, публіцистка, перекладачка, фольклористка, а і як високообдарована педагогиня з свідомою громадянською позицією.

Письменниці належить чимала роль у розвитку й формуванні національної свідомості українського народу, української ідеї, адже незаперечною є присутність філософсько-поетичного змісту в доробку авторки, готовність до героїчного подвигу заради особистої й національної свободи [1, с. 167]. Мисткиня виступала послідовною та енергійною борчинєю за долю рідного народу, за його консолідацію в політичну націю.

Творча спадщина Лесі Українки пронизана національними мотивами, у кожному тексті ми відчуваємо глибоку мораль і духовність. Основним принципом письменниці стала відмова від народного плачу й зосередження всіх зусиль на розбудові нового життя. Водночас авторка розуміє, що для загартування сильного вольового духу й досягнення гармонії необхідно подолати випробування й пережити страждання. Мисткиня обстоює рідну культуру, мову, національні й гуманістичні погляди у вихованні українця – гідного представника свого етносу й творця власної долі. Свідома особистість – це, насамперед, та, що здатна взяти на себе відповідальність за свій вибір протягом усього життєвого шляху [3, с. 16].

Цілісність характеру, громадська самовідданість, сила волі, відвага, гордість, незламність патріотичного духу – саме такі особистісні якості людини, за переконаннями письменниці,

мають бути концептуальними в кожного з нас. Тільки той, хто буде володіти усіма вищезазначеними характеристиками, зможе бути корисним для свого народу і гідним його.

Леся Українка активно боролася за піднесення національної самосвідомості українців. Письменниця вважала, що незнищенні культурні набутки рідного народу повинні зростати і примножуватись у першу чергу за рахунок творчих зусиль самих українців. Основною запорукою збереження і розвитку нації мисткиня вважала утвердження української мови [3, с. 16]. Авторка добре розуміла, що поет в Україні повинен бути не тільки оратором для своєї нації, а і його дороговказом.

Беззаперечними життєвими орієнтирами письменниці стали заклики до активних дій за визволення народу, возвеличення рідної Батьківщини, ненависть до гнобителів, осуд бездіяльності й пасивності інтелігенції, місією яких є служити суспільству й нації.

Постать Лесі Українки та її творчий спадок – потужне невичерпне джерело глибокого патріотизму і вірець людини, яка все життя боролася за утвердження національної ідеології в душах усіх українців.

Список використаної літератури

1. Білан І. О. Проблеми формування виховного ідеалу в творчості Лесі Українки // Актуальні проблеми духовності: зб. наук. праць / Ред.: Я. В. Шрамко. Вип. 11. Кривий Ріг, 2010. С. 160-167.

2. Леся Українка. Зібрання творів у 12 томах. Київ : Наукова думка, 1975–1979.

3. Черненко В. О. Педагогічні ідеї про національну школу і виховання у творчій спадщині Лесі Українки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2011. 20 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Лариса Литвінчук

*учитель-методист, заступник директора
Карпатівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Ваишківецької міської ради*

Богдана Марковська

*учитель-методист, учитель української мови та літератури
Карпатівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Ваишківецької міської ради*

Марта Москаль

*учитель-методист, учитель української мови та літератури
Карпатівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Ваишківецької міської ради
marta251260@gmail.com*

Процеси розвитку шкільної освіти в Україні зумовили інтенсивні пошуки інноваційних методик, принципів та тенденцій викладання української мови та літератури. ХХІ століття зумовило виникнення новітнього напрямку педагогіки – педагогічної інноватики, предметом дослідження якої слугують оригінальні навчальні технології, нестандартні ідеї, форми та методи виховання, нові підходи в управлінні навчально-виховною діяльністю на уроках. Інноваційні процеси є механізмом інтенсивного розвитку школи і педагогіки.

Усвідомлення педагогами, що сучасний урок – це передусім заняття не для учнів, а разом із ними, зумовлює широке застосування вчителями інноваційних та традиційних методик, серед яких визначальне місце належить інтерактивним технологіям. Основними цілями і завданнями інтерактивних технологій є застосування інформації з різних джерел, можливість імплементації умінь, навичок у різні сфери шкільного та позашкільного життя. Такий метод сприяє розкриттю творчого потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу, дає змогу вийти за межі традиційного уроку. Особливістю інтерактивного навчання є побудова навчального процесу у формі постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це спільне навчання (колективне, групове) учня і вчителя як рівноправних,

рівнозначних суб'єктів навчання, здатних до усвідомлення та рефлексії щодо власних знань, умінь, дій.

Урок української літератури дає змогу педагогу широко застосовувати інтерактивні технології, серед яких провідними є „мозковий штурм”, „ажурна пилка”, симуляції та рольові ігри. У процесі вивчення творчості Лесі Українки технологію „Робота в парах” використовували під час вивчення біографії та загальної характеристики творчості поетеси, що дало змогу залучити усіх учнів. Школярі обмінювалися ідеями з партнером, потім озвучували свої думки перед класом, брали інтерв'ю у колег та вчителя, здійснювали критичний аналіз письмових робіт напарників.

Технологія „Мозковий штурм” була доречною при ознайомленні із твором „Давня казка”. Учитель описав основні проблеми, порушені у творі (місце поета і поезії у житті суспільства; проблема людського щастя), учням запропоновано висловити ідеї, коментарі щодо цієї проблеми. Усі пропозиції записувалися на дошці без зауважень, коментарів, потім школярам запропоновано обговорити кожну репліку своїх однокласників, висловити власні спостереження, визначити, наскільки актуальними є порушені проблеми.

Під час вивчення драми-феєрії „Лісова пісня” з учнями 10 класу застосовувалася технологія проєктного навчання. Клас був поділений на групи, кожна з яких працювала над окремим завданням („Лісова пісня” і мистецтво”, „Головні образи драми-феєрії „Лісова пісня”, „Актори”, „Ні! Я жива! Я буду вічно жити”). Кожна із груп обов'язково презентувала свою роботу, всі брали участь в обговоренні актуальних питань, які виникали в процесі презентації.

Отже, розвиток сучасної дидактики ставить перед педагогом вимогу до застосування інноваційних технологій у процесі навчання, які є особливо актуальними на уроках української літератури, зокрема при вивченні творчості Лесі Українки з учнями різних класів.

Список використаної літератури

1. Литвінчук Л. К., Марковська Б. П., Москаль М. Б. Застосування інноваційних технологій на уроках української мови та літератури: статті, розробки уроків, позакласні заходи. Вижиця: К-М, 2012. 124 с.

2. Поментун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135с.

ОКЛИЧНІ РЕЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНІ МАРКЕРИ ІДЮСТИЛЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Галина Навчук

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та
українознавства Буковинського державного медичного університету*
navchuk.galina@bsmu.edu.ua

Лариса Шутак

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та
українознавства Буковинського державного медичного університету*
larisa3110@ukr.net

Марія Цуркан

*доктор педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук та
українознавства Буковинського державного медичного університету*
maria-ts77@ukr.net

Неоціненну творчу спадщину видатної письменниці кінця XIX – початку XX століть Лесі Українки вивчали з погляду різних мовознавчих напрямів: прагматики, комунікативної лінгвістики, функційної граматики, лінгвістики тексту тощо. При цьому предметом дослідження були і лексико-стилістичні засоби, і синтаксис поетичної мови, і роль граматичних категорій у побудові віршованого тексту (Н. Костусяк, А. Мединська, О. Нарушевич, О. Пасічна, М. Мірченко, О. Рисак, Т. Беценко та ін.) тощо. Однак питання особливостей функціонування окличних речень як засобів вираження емоційності й експресивності в мові творів Лесі Українки, тлумачення їх як маркерів її індивідуального стилю недостатньо висвітлено, тому є актуальним.

На нашу думку, виразності й емоційності мови своїх творів письменниця досягає не тільки добором відповідних слів, але й будовою речень, їх інтонацією. Тому одним із синтаксичних засобів бажаного емоційно-експресивного впливу на читача, як засвідчує лінгвістичний аналіз її творів, є використання окличних речень в усій різноманітності структурних форм (біфункціональні та власне-окличні). Підсилюють та увиразнюють цей вплив лексичні засоби (емоційно забарвлені мовні одиниці, вигуки, частки, займенниково-прислівникові слова, фразеологізми), підбір яких залежить від творчого задуму авторки, її ставлення до зображуваного тощо. Напр.: *Слово, моя ти єдина збрось, Ми не повинні загинуть обоє!*

(„Слово, чому ти не твердая криця...”); *Ат! Хай же він хоч раз почує правду!* („Бояриня”); *Що ж, тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив!* („Товаришці на спомин”).

З-поміж власне-окличних у творах є чимало вокативних речень та окличних конструкцій, що містять звертання. Вони можуть бути на початку, в середині чи наприкінці речення, що залежить від бажання авторки наголосити на адресатові чи на змісті повідомлюваного. Напр.: *Зброє моя, послужи воякам Краще, ніж служиши ти хворим рукам!* („Слово, чому ти не твердая криця...”); *І все-таки до тебе думка лине, Мій занепащений, нещасний краю!* („Contra spem spero”).

Для більшої емоційної наснаги та впливовості звертання інколи повторюються двічі чи поєднуються з вигуками. Напр.: *Море, море! Без краю просторе, Руху повне і разом спокою!* („Далі, далі від душного міста...”); *Ой гори, гори, золоті верхів'я!* („Чом я не можу злинути угору...”).

Часто наказ, заклик, спонування виражають окличні речення, граматичними ознаками яких виступають функціонально близькі до вигуку слова. Напр.: *Гетьте, думи, ви хмари осінні! То ж тепера весна золота!..* („Contra spem spero”); *Так! Я буду крізь сльози сміятись, Серед лиха співати пісні, Без надії таки сподіватись, Буду жити! Геть думи сумні!* („Contra spem spero”).

Надзвичайними емоційністю й експресивністю насичені неповні окличні речення, зокрема еліптичні, обірвані (незакінчені) й парцельовані. Напр.: *Далі, далі від душного міста! Серце прагне бують на просторі!..* („Далі, далі від душного міста...”); *Ще хвилиночку!.. Хвилинку!..* („Бояриня”); *Які хороші світлянки! Летючі! Я ще таких не бачив. А великі! Я мушу їх ввіймати* („Лісова пісня”).

Як своєрідний стилістичний прийом, який допомагає увиразнити емоційно насичений текст, є риторичні конструкції. Напр.: *Вставай, хто живий, в кого думка повстала! Година для праці настала!* („Далі, далі від душного міста...”); *Хто спить, хто не спить, – покорись темній силі! Щасливий, хто сні має милі!* („Досвітні огні”).

Отже, окличні речення можна вважати синтаксичними маркерами ідіостилю Лесі Українки. Дослідження формально-синтаксичних та функціонально-семантичних особливостей окличних речень як засобів вираження експресивності у мові творів письменниці може стати предметом подальших лінгвістичних студій.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА В РЕЦЕПЦІЇ ОСТАПА ВІЛЬШИНИ

Олександр Попович

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
olpopovych@ukr.net*

Леся Українка поріднилася з буковинським краєм на межі XIX і XX століть. Прибувши вперше до столиці Буковини в 1901 р., вона відчула тут душевний спокій. По-особливому вразили визначну поетесу Чернівці та природа буковинських Карпат.

Знаменна подія в житті Лесі Українки – видрук у Чернівцях в 1902 році її третьої поетичної збірки „Відгуки”. Книжечка вийшла у світ завдяки зусиллям тодішньої чернівецької студентської молоді, згуртованої у товариство „Молода Україна”. Про історію підготовки та видання „Відгуків” розповів згодом (1938 р.) В. Сімович у мемуарній статті „Леся Українка на Буковині. Спомини” [2].

1923 року з нагоди десятих роковин смерті поетеси у Чернівцях накладом видавництва журналу „Промінь” побачила світ її збірка дитячих віршів і оповідань „До української дитини”. Як зазначає чернівецький вчений-літературознавець Б.Мельничук, „чи не єдиним, хто відгукнувся на вихід у Чернівцях книжки Лесі Українки „До української дитини. Збірка дитячих віршів і оповідань”, був Остап Вільшина. Доля відміряла Остапові Вільшині (Юрію Пилиповичу Пентелейчуку) лише двадцять п’ять років життя, але встиг зробити чимало. Значна частина його творчого доробку знайшла місце у літературно-науковому журналі „Промінь” (1922–1923 рр.). Саме зі сторінок цього видання він виступив як обдарований не лише поет, але й як публіцист та літературний критик. З-поміж рецензій О. Вільшини у „Промені” звертають на себе увагу його оцінки збірки оповідань О. Задуми „Мати” (Чернівці, 1922), двотомної антології „Струни” (Берлін, 1922).

Щодо оцінки збірки віршів Лесі Українки „До української дитини” (1923) рецензент підійшов з патріотичних позицій в умовах румунської окупації краю. Зокрема, він резонно заявив: „Не нам розбирати й оцінювати її поетичну творчість”, розуміючи,

що зі смертю Лесі Українки „українська література втратила один із найбільших талантів, утратила талант європейської міри” [1, с.130].

О. Вільшина загалом віддав належне поцінування свіжовиданих книжці письменниці. На його думку, поетеса „завзивала” не лише дорослих громадян, але й українських діток „не падати у зневіру, в розчарування” пишучи такі рядки: „*Не тратьте надії // В літа молодії! – // Весняного ранку // Співайте, кохані, веснянку!..*” [1, с.130].

Автор невеличкої рецензії звернув увагу на видану книжку як на твір видавничо-друкарської культури: „Збірочку видано дуже старанно. З прекрасним графічним образом на обгортці („Сирітський Великдень”)” [1, с. 130]. Водночас рецензент зауважує, що у виданні відсутній портрет авторки. З рецензії відчутно як вразливе перо О. Вільшини переймається тим, щоб збірочка якнайбільше була розповсюджена між українськими дітьми, адже видавництво мало перед собою „чисту ідейність”, „щоб нашим діточкам дати до рук щось дійсно вартісне” і водночас згадати „ту, яка ціле своє життя вірно служила рідному мистецтву й культурі” [1, с. 131].

У складних умовах чужоземного панування на буковинській землі О. Вільшина апелює до свідомого громадянства, яке замовивши збірочку „До української дитини”, таким чином підтримає молоде видавництво, де працювали „ідейні молодці... без найменших матеріальних засобів” [1, с.131].

Отож, короткий відгук молодого чернівецького критика 20-х років ХХ ст. на книжку дитячих творів Лесі Українки „До української дитини” (1923) є надто важливим, оскільки знайомить читачів з виданням, яке, на жаль, не дійшло до нас.

Список використаної літератури

1. Вільшина Остап. Я – син вільного роду / Упорядкування, вступна стаття і примітки Богдана Мельничука. Чернівці: ВД „Букрек”, 2006. 168 с.
2. Сімович В. Леся Українка на Буковині. Спомини // Сімович В. Праці в двох томах. Т.2. Літературознавство. Культура / Упор. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник; передмова Ф. Погребенника. Чернівці: Книги. – ХХІ, 2005. С.700–724.

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ВИМІР ЕПІСТОЛЯРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Алла Романченко

*доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри
української мови Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*
apromanchenko@ukr.net

Людмила Стрій

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної
лінгвістики Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*
strijludmila@gmail.com

Найважливішою ознакою епістолярної мовної особистості (термін Г. Кур'янович) є система індивідуальних особливостей, сформованих під впливом концептуальної та мовної картини світу особистості, з огляду на що вивчення лінгвокогнітивного рівня відомої людини є надважливим, бо враховує її соціальну історію, її соціальне функціонування. Серед іншого вказаний рівень репрезентує й фразеосфера, складником якої є узуальні й трансформовані стійкі одиниці. Якщо перші відбивають національно-культурні знання особистості, то другі – маніфестують її креативність. Розглянемо ті фразеологізми, видозміни яких стосуються їхнього компонентного складу, зокрема розширення й усічення.

У процесі розширення компонентного складу Леся Українка додає до усталених сполук прикметники, займенники, прислівники, іменники із прийменниками тощо: „Буду *визволятись із гіпсових кайданів*” [2, 10, с. 100] – замість *визволятись із кайданів*; „*Пройняти до живого серця*” [2, 10, с. 213] – *пройняти до серця*. У листі до А. Кримського авторка зазначає: „*Енергії нема в мене ні жодної крихти*” (від 27 січня 1900 р.) [2, 11, с. 116], розширюючи компонентний склад узуальної сполуки займенником *жодний*, що застосовано для підвищення міри вияву втомленості, безсилля. Ствердженням „*Рецидив висить наді мною Дамокловим мечем над головою*” (із листа до Б. Д. Грінченка від 2 лютого 1910 р.) [2, 12, с. 68] письменниця

підкреслює, що її хвороба не просто прогресує, а неначебто вичікує того самого моменту. Унаслідок розширення компонентного складу конкретизується весь фразеологізм, зростає його смислове й емоційне навантаження [1, с. 330].

Активно використовуваним Лесею Українкою є усічення компонентного складу фразеологізму: „*Се я боюсь давати волю*” [2, 11, с. 211] – замість *давати рукам / серцю волю*; „...*ніколи ще не була я так страшенно і так безрезультатно занята, як тепер, – се чисте існування білки в колесі*” [2, 12, с. 15] – замість *крутилась, як білка в колесі*. Висловлювання „*У довгу шухляду, все у довгу шухляду*” (із листа Лесі Українки до І. Я. Франка від 22 квітня 1902 р.) [2, 12, с. 306] засвідчує усічення фразеологізму *відкладати у довгу шухляду*. Цей прийом створив, з одного боку, ефект лаконічності, а з другого – наголошення на сказаному, бо застосовано повтор із додаванням займенника *все*. Усічений фразеологізм *воду товкли* вона вживає замість *товкли воду в ступі* у листі до А. С. Макарової від 11 січня 1895 р.: „*Більш там воду товкли, ніж діло робили*” [2, 10, с. 273], що увиразнює гумористично-жартівливу оцінку авторки того, про що вона розповідає.

Схарактеризовані видозміни узуальних фразеологізмів в епістолярії Лесі Українки дають підстави казати про креативність, здатність її транслювати думки стосовно суспільства, власної персони у творчій обробці, що й відбиває лінгвокогнітивні параметри епістолярної мовної особистості письменниці. Фразеологічні одиниці як вербальні репрезентанти аналізованого рівня є виявом як національно-культурного, так і суб’єктивного у світоглядному комплексі особистості. Перспективи дослідження вбачаємо в застосуванні методів Мілтон-модельної ідентифікації та предикатних характеристик для встановлення оригінальності епістолярної мовної особистості Лесі Українки.

Список використаної літератури

1. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
2. Українка Леся. Листи (1876 – 1897; 1898 – 1902; 1903 – 1913). *Зібрання творів : у 12 т.*. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 10. 542 с.; т. 11. 480 с.; т. 12. 694 с.

НОМІНАЦІЯ *КВІТКА* У ПОЕТИЧНОМУ СВІТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Руснак

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
n.ruanak@gmail.chnu.edu*

Образну систему раннього періоду творчості Лесі Українки формують поняття *пісня, дума, зброя, квітка*. Вони сприяють висвітленню основної теми раннього періоду – ролі митця у суспільстві.

Леся Українка в алегоричній формі декларує творче призначення митця, квіти ж стають символом поетичної творчості: *По тій діброві, якби там між тернями / Квітки барвисті вічні не цвіли? / Зібрав співець мистецькою рукою / Оті квітки і сплів їх у вінок* (Забута тінь, с. 141).

Для реалізації творчого кредо авторка використовує назву квітки варваризм *Saxifraga*, пропонуючи його відповідник – okazіоналізм *ломикамінь*: *На гострому, сірому камені блиснуло щось, наче племін: / Квітка велика, хороша, свіжі пелюстки розкрила, / І краплі роси самоцвітом блищали на дні. Камінь пробил а вона, той камінь, що все переміг, / Що задавив і могутні дуби, / І терни непокірні. / Квітку ту вчені люди зовуть Saxifraga? / Нам, поетам, годиться назвати її ломикамінь / І шанувати її більше від пишного лавра* (Уривки з листа, с. 122).

Проте *квіти*, як і лаври, виступають символом визнання поета: *Бо вдень, серед люду, поети, мов діти, / Їм милі тріумфи, і лаври, квіти* (Поет під час облоги, с. 96). *Будуть зорі встилати розложистий шлях, / Наче шлях тріумфатора квіти* (З пропащих років, с. 117).

Квітка – символ надії: *А в серці розкішно цвіте-процвітає / Злотистая квітка – надія* (Сім струн, Ла, с. 33).

Леся Українка використовує назву *квіти* у сполученні з прикметниками і іменниками: *білесенькі квітки, весняні квітки, тихії квіти, квіти серця* причому ці словосполучення відтворюють і реальність навколишнього світу і образне сприйняття світу:

Замиготіло листячко зелене, / Посипались білесенькі квітки (Давня весна, с. 89).

Навіщо ти вирвала в мене слова, що повинні б умерти зо мною? / Ти квітами серця мого дорогу собі устелила (Ave regina!, с. 113).

Закономірно, що *квітка, весняна квітка* – виступає символом майбутнього, сприйняття якого відзначають амбівалентні настрої – песимістичні, однак частіше оптимістичні: *Соловейковий спів навесні / Плеться в гаю, в зеленім розмаю. / Та пісень тих я чуть не здолаю, / І весняні квітки запашині / Не для мене розквітли у гаю* (Сім струн, Sol, с. 32). *І заквітне наше поле, / І зазеленіє, – / Знов його весна прекрасна / Квіточками вкриє* (В дитячому крузі, с. 82).

Номінація *квіти* функціонує у одному контексті з лексемами *весна, пісня, любов*: *Співай же за мною / Про те як весною / Усе відживається знов / Про квіти весняні / І речі кохані / Про першу весняну любов* (Зимова ніч на чужині, с. 126). До того ж, *квіти* у поетичному світі поєднані із *зорями*: *Там яснії зорі і тихії квіти / Єднаються в тихій розмові* (Сім струн, La, с. 33).

Номінація *квітка* сприяє реалізації тяглості національної ідеї: *Виросла там квітка у темниці, в ямі, – / Ми її зірвали, нехай буде з нами! / Квітка тая, може, виросла з якого / Козацького серця, щирого, палкого?..* (Подорож до моря, VII, с. 68).

Образ *квітки* бере участь у протиставленні для увиразнення ролі молодості в житті людини: *Чи є краці між квітками / Та над веснянії? / Чи є в житті краці літа / Та над молодії* (Пісня, с. 61).

Активно функціонує лексема *квіти* у порівняльних зворотах: *І ось один важкий та гострий камінь / Улучив дівчину, і полягла вона, / Немов прибита градом ніжна квітка* (Грішниця, с. 100). *Ти там може знайшов незаказаний рай, / Я ж без тебе, мов квітка, зів'яла* (Єврейська мелодія, с. 111).

Тож лексема *квітка*, формуючи образну систему поетичного світу Лесі Українки, відтворює реалістичність природи, реалізує широкий спектр символів, виступає засобом металогії поетичного мовлення.

Список використаної літератури

1. Леся Українка. Твори в двох томах. Т. 1. К.: Наукова думка, 1986. 606 с.

ОКАЗІОНАЛІЗМИ ЯК ОЗНАКА МОДЕРНІЗМУ У МОВОТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Юлія Руснак

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
суспільних наук та українознавства ВДНЗ України
„Буковинський державний медичний університет”
yuliyarusnak@bsmu.edu.ua*

Леся Українка – легендарна письменниця, багатогранна особистість, яка відома не тільки написанням творів, але й перекладацькою діяльністю, записуванням фольклорних текстів, громадською активністю. Вона товаришувала і листувалася з багатьма відомими людьми, представниками мистецької та культурної еліти, громадськими діячами, науковцями. Особливого резонансу набуло листування Лесі Українки з Ольгою Кобилянською. Використання зменшено-пестливих слів, новотворів на зразок „*хтосічок*” викликало чимало пересудів. Слід взяти до уваги і наголосити, що діалог відбувався між талановитими письменницями, майстринями слово, найкращими представницями української літератури. Творчість обох письменниць відзначається оригінальністю, використанням нових образів, символів. Експерименти з формою творів, намагання зробити її досконалішою призводять до виникнення і вживання авторських неологізмів.

Оказіоналізми внаслідок яскравої образності є ознакою передовсім поетичного мовлення. Проте, у творах обох письменниць знаходимо чимало індивідуально-авторських новотворів різної природи, зокрема часто трапляються слова-композиції, утворені зазвичай осново- та словоскладанням. Серед них багато іменників, які в українській мові мають двоякий статус. З погляду словотвору, це складні слова; з погляду ж синтаксису, – прикладкові назви, неузгоджені означення. У творах Лесі України фіксуємо чимало таких мовних одиниць: *пташки-пісні, зорі-сльози, натура-ненька, матінка-натура, думка-гадка, буря-негода, огонь-блискавиця, казка-дивниця, зілля-ряст, бранка-невільниця, жалібниця-мрія,*

пісня-сирота, краса-блискавиця та ін. Ольга Кобилянська не так часто використовує такі мовні одиниці: *ридання-зітхання, буд-плебей, велети-деревя, великан-медвідь, змія-велетень*.

Серед прикметників є багато композитів. У Лесі Українки це – *гордий-пишний, зневажений-ображений, цілющий-живучий, ясний-голосний, блакитно-перлистий*, у Ольги Кобилянської: *божевільно-відважний, тісно-програмовий, сама-однісінька, дитячо-дзвенячий, ідіотично-задумчивий, домашньо-практичний, гостро-пекучий, умірковано-гармонійний, молодечо-ніжний, тихо-ласкавий, предивно-свавільний, солодково-душний, п'яно-гордий*. Особливу групу прикметників-композитів становлять кольороназви. У творах Лесі України знаходимо: *дорога блакитно-перлиста, срібнокудрії хвилі, злотисто-рожева зоря*. Художній дискурс Ольги Кобилянської рясніє такими одиницями: *темно-лискуха поверхня, густо-зелені смереки, зіздовато-жовтий цвіт, оксамитно-м'які братки, матово-жовтий пуп'янок, брунатно-золоте тло, блідо-лілієві дзвінки*. Серед складних okazіоналізмів на позначення кольору у буковинської письменниці трапляється композит, до складу якого входить варваризм: *indigo-сині* блузи й уніформи.

Леся Українка утворює okazіональні прикметники за однією моделлю: *сто+* іменник: *юрба стоголова, стобарвні* нитки.

У поетичних рядках Лесі Українки okazіоналізми римуються: *Той самий вираз і усмішка мила, / Той самий погляд добрий, роздумливий; / На плечах лиш барвисті мала крила, / Вінець над чолом з лавру святобливий* (2, с. 54).

У творах Ольги Кобилянської трапляється багато складних прислівників-новотворів: *ніжно-зручно, нетерпеливо-розвезено, рівно-однаково, рік-річно, ясно-виразно, гордо-весело*.

Отже, обидві письменниці як представниці модернізму активно використовували індивідуально-авторські новотвори.

Список використаної літератури

1. Кобилянська О. Ю. Зібрання творів: у 10 т.: Новели. Оповідання. Поезії в прозі / за ред. В. І. Антофійчук [голова], С. Д. Кирилюк та ін. Чернівці: Букрек, 2013. Т.1. 476 с.
2. Леся Українка. Твори в двох томах. Т. 1. К.: Наук. думка, 1986. 606 с.

ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ВОЛЕЛЮБНІСТЬ І НАЦІЄЦЕНТРИЧНІСТЬ

Олександр Савка

*студент юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича,
savka.oleksandr@chnu.edu.ua*

У сучасній державно-правовій дійсності право витлумачують як систему обов'язкових правил поведінки, установлених і гарантованих державою для врегулювання найважливіших суспільних відносин. Водночас право – це визначальний засіб утвердження Української держави та визначення її місця серед інших держав, інструмент для налагодження стосунків між людьми, для забезпечення їхніх прав і свобод. Такий антропоцентризм правової науки увиразнює її гуманістичні начала, що представлені поглядами різних науковців, державних діячів, політиків, письменників. Зокрема, важливу роль у теорії права відіграли правові погляди Лесі Українки – глибоко національні за своєю суттю, нерозривно пов'язані зі свободою людини, з її прагненням до волі, з усвідомленням цінності природних прав людини, їхньої залежності від форми державного ладу та правління.

Свої правознавчі погляди відома українська письменниця представила в статтях „Державний лад”, „Джон Мільтон”, „Політика і етика” [3]. Як зауважує А. Кормич, саме в цих працях Леся Українка переконливо стверджує, що воля – право кожної людини робити все, що їй хочеться, але не ламати прав інших людей; щоб уміти жити по волі, а не по сваволі, то треба учитись [2, с. 332]. Поняття волі в її розумінні передбачало врахування не тільки інтересів окремої людини, а й інтересів суспільства загалом. Право на життя і свободу людина повинна захищати будь-яким чином, навіть зі зброєю в руках. Таке витлумачення волі перебуває у сфері природного права як певних можливостей суб'єктів суспільного життя, що цілком логічно покладено в основу правових систем більшості сучасних демократичних держав.

Національна й політична свобода, свобода слова, вільне виявлення в будь-якій формі своїх поглядів і переконань, свобода совісті – це ті конституційні права, гарантовані кожному громадянину сьогодні. Утім, їх не було в той час, коли жила й працювала Леся Українка, а це час соціального та національного гноблення українського народу – несприятлива для повноцінного розвитку України атмосфера межі XIX–XX століть. Власне, тому Леся Українка виступала проти держави, у якій переважає насильницьке право (пани та піддані), проти деспотичних форм правління, що заважають людині розвиватися, вдосконалюватися й досягати мети.

Важливим аспектом правових поглядів Лесі Українки є їхня націєцентричність, адже ознакою справжньої свободи вона називала свободу національну, свободу вільного розвитку всіх націй. Під ідейним впливом Михайла Драгоманова Леся Українка витворила власний світогляд, що ґрунтувався на засадах „політичної боротьби за поліпшення умов життя народу, за державну самостійність України” [1, с. 28]. Ідея українського національного патріотизму найвиразніше виявилася в поетичному слові й була пов’язана передусім з боротьбою проти російського царизму – тієї темної бурі, що символізувала морок і людське горе: *„Вставай, хто живий, в кого думка повстала! Година для праці настала”*.

Правові погляди Лесі Українки вирізняються своєю актуальністю та важливістю у становленні України як правової держави, найвищою цінністю якої є людина з широким спектром демократичних свобод і цінностей, з тісно пов’язаними людськими („ті, що належать кожній людині окремо”) і громадськими („ті, що стосуються до цілої громади людей” [3]) правами.

Список використаної літератури

1. Гошовська В. А. Роль Лесі Українки в історії становлення українського соціал-демократичного руху. Політичні інститути та процеси. 2016. Вип. 1. С. 26-29.
2. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право. К.: Алерта, 2015. 416 с.
3. Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. К.: Наукова думка, 1977. Т. 8. 320 с.

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анжела Сваричевська

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін
Інституту Військово-Морських Сил Національного
університету „Одеська морська академія”*

rugena@ukr.net

Патріотизм як соціально-психологічне почуття любові до батьківщини, відповідальності за її долю і готовності служити її інтересам – один з найважливіших складників освіти, оскільки є головною загальнолюдською цінністю. Нині спостерігаємо тенденцію до мінімізації моральних якостей, зокрема дружелюбності, порядності, гідності, співпереживання, взаємоповаги, милосердя, взаємодопомоги.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, виникає необхідність упровадження в освітній процес традиційних та інноваційних форм роботи зі студентською молоддю для посилення патріотичного виховання та формування національної свідомості українця [1, с. 19].

Вагомим чинником підвищення національно-патріотичного духу є вивчення життя та творчості видатних українців, серед яких одне з чільних місць належить саме Лесі Українці як палкій патріотці-націоналістці, видатній письменниці, неперевершеному поету боротьби. З іменем цієї видатної людини безпосередньо пов'язане утвердження нової парадигми художнього, філософського, державницького мислення й світосприйняття загалом. Провідне місце у її творах належить питанням емансипації особистості, вірності батьківщині, боротьби за щастя народу, почуття високого громадянського обов'язку. Патріотизмом у Лесі Українки є не гучні заяви про любов до України, не зовнішні вияви національних ознак, а реальні здобутки економічного та культурного прогресу батьківщини, щасливе майбутнє свого народу.

Леся Українка слугує прикладом високого патріотизму, любові до власного народу, до рідної землі, оскільки є неперевершеною поетесою боротьби, поетесою-патріотом.

Мрія Лесі Українки бачити український народ щасливим та самодостатнім знаходить вираження у провідних мотивах її творчості. Своєрідною обітницею боротьби за майбутнє батьківщини є поетичні рядки: *Тяжкий твій спадок, батьку Прометею, Та я, дочка твоя, прийму його.*

Борець за Україну, що постає у творчості поетеси, – це мужня та сильна особистість, якою була й сама Леся Українка. Ліричному герою її творів притаманні любов до батьківщини й нездоленого люду, революційна мужність і відвага, безмежна віра в творчі сили народу, цілеспрямованість і боротьба за ідеал, глибока чутливість і оптимізм. Саме такі риси необхідно розвивати у сучасній молоді, адже сьогодні ставить багато інформаційних викликів, нівелюється національна ідентичність студентства, пропагуються ідеї космополітизму. У циклі „Мелодії” порушено проблеми любові до життя, віри в перемогу світла над темрявою, життя над смертю. У поезії „Грішниця” бачимо образ жінки – справжньої патріотки, яка не боїться загинути в молоді роки, вона лише бажає „*не пропасти даремне*”.

Отож поетична творчість Лесі Українки може слугувати вагомим чинником формування національної самоідентичності студентства, оскільки в поезії авторки зосереджені ідеї патріотизму, цілеспрямованої боротьби за власний народ, його культурне та духовне відродження. Саме тому впровадження в навчально-виховний процес вищого навчального закладу вивчення життя й творчості Лесі Українки сприятиме збагаченню духовного світогляду студентів, формує усвідомлення особистістю себе частиною українського народу з власною національною гідністю.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв А. Проблема формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій студентів на сучасному етапі. *Рідна школа*. 2009. № 12. С. 18–21.

**ПРО ОДНЕ УНІКАЛЬНЕ ЗАГЛИБЛЕННЯ В ЛЕСЮ
УКРАЇНКУ: „ВІДКРИТТЯ СТАРОГО СКАРБУ ДЛЯ
НОВИХ ЛЮДЕЙ” (СВЯТОСЛАВ ШЕВЧУК),
АБО „РОЗМОВА В ЧАСІ, МІЖ НЕЮ І ВАМИ”
(ОКСАНА ЗАБУЖКО)**

Марія Скаб

*доктор філологічних наук, професор кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
mvskab@chnu.edu.ua*

Нещодавно з нагоди 150-річного ювілею Лесі Українки в київському видавництві „Комора” вийшла книга „Апокриф” Лесі Українки, у якій вміщено її твори на сюжети з євангельської та ранньохристиянської історії в авторській редакції, написані упродовж 1901–1911 років (апокриф „Що дасть нам силу?”, „Лист до А. Кримського” від 27 січня 1906 р., драматичні поеми „Одержима”, „Руфін і Прісцилла“, „На полі крові”, „Йоганна, жінка Хусова”, „Адвокат Мартіан”). Текстам Лесі Українки передують чотири розмови про Лесю Українку Предстоятеля Української греко-католицької церкви Блаженнішого Святослава Шевчука та письменниці Оксани Забужко. Це унікальний жанр розмови поважних й авторитетних людей на теми, пов’язані з релігійними мотивами у творчості письменника, уперше богослов робить „біблійну екзегезу літературного твору” (с. 100; тут і надалі покликання робимо за цим виданням).

На переконання О. Забужко, „після А. Кримського ніхто всерйоз не розглядав Лесю Українку як релігійного мислителя, чий твори годі поправно відчитати без богословської екзегези” (с. 9). Останні 12 років життя Лесі Українки – це постійні духовно-релігійні пошуки; „Одержима”, якою в 1901 р. починається весь її „християнський цикл“, „до смерті тримає її в цьому колі проблем” (с. 29).

Вражає багатошаровість і багатоаспектність бесід богослова та письменниці про розуміння і тлумачення аналізованих творів: період раннього християнства – час Лесі України – сучасне прочитання; прочитання письменницею-філологинею – прочитання богословом найвищого рангу.

Співбесідники тлумачать теми христології (Українчине тлумачення образу Юди, а відтак і Христа з „На полі крові”; культ мучеництва, принесення себе в жертву, особливо жінок у „Руфін і Прісциллі”, „Адвокат Мартіан” і відгук цієї проблеми у Небесній сотні; християнство і фемінізм (Святослав Шевчук: „Є певний стереотип – ніби бути покірною нехристиянському ставленню чоловіка до жінки означає бути справжньою християнською жінкою. Ні! Абсолютно ні” (с. 73)); ідею самотності, яка є екзистенційною темою номер один сучасної культури (с. 34); роль пророка в суспільстві; проблема Церкви і родини, сім’ї, обов’язку в стосунку до Церкви і обов’язку в стосунку до родини; тема загубленого українського поганства тощо.

Звичайно, має рацію С. Шевчук, коли каже, що „ми не можемо трактувати Лесю Українку як якогось канонічного екзегета”, що „було би цілком хибно читати її твори як віроучительний документ, бо це абсолютно різні жанри, кожен із яких ставить перед собою інші мету й інше завдання” (с. 15), але важливо, як підкреслює Блаженніший, що його „особисто вражає”, це „її постійне бачення в Божому Слові – Слові, яке написане через реальні події, реальну історію, – і історичності тих елементів, які є важливими чи й джерельними для християнської віри, – певних еталонів. Еталонів, з якими вона себе співвідносить. Еталонів, до яких вона постійно апелює. Еталонів, які вона намагається запитувати, шукаючи відповіді на екзистенційні питання її особистого життя, особистого досвіду, а відтак і досвіду життя тогочасного українського суспільства” (с. 16).

Блаженніший Святослав Шевчук дуже глибоко пояснює історію раннього християнства, яка майже не відома пересічному читачеві, і лише на цьому тлі аналізує поведінку героїв творів Лесі Українки, висновкуючи, що Леся Українка „є набагато глибше християнською, ніж можна собі на перший погляд уявити” (с. 100), вона є апологетом християнства, але не християнства як системи віроучительної, системи абстрактних, логічних утворень, а „християнства як *живого богоспівкування*” (с. 17).

ТВОРЧИСТЬ ТА ЖИТТЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЦЕНТРИЧНОСТІ КУРСУ „ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА”

Мар’ян Скаб

*доктор філологічних наук, професор кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
ms.skab@chnu.edu.ua

Важливим напрямком оновленого викладання мовознавчих дисциплін у вишах України вважаємо продумане, системне й систематичне наповнення їх українським змістом, передовсім шляхом спрямованого використання при висвітленні курсу „Вступ до мовознавства” відомостей із життя провідних діячів української культури, використання творів українських письменників як джерела прикладів для підтвердження та ілюстрування певних теоретичних положень, тих чи тих мовних явищ. Уважаємо, що життя і творчість Лесі Українки містять величезний, але недостатньо використовуваний нині лінгводидактичний потенціал і пропонуємо в цій розвідці їх розгляд в контексті посилення українськоцентричності курсу „Вступ до мовознавства”.

Проаналізувавши українськомовні підручники з курсу „Вступ до мовознавства”, констатуємо майже повну відсутність інформації, пов’язаної з творчістю та життям Лесі Українки: мікроконтекстами з її творів ілюструють лише конкретні мовні явища: епентези в підручнику М. Кочергана *„страм із срам „сором” („Тепер всяк хам показує натуру, а нам мовчать? Се був би чистий страм”*. – *Леся Українка*” (с. 140) та індивідуально-авторських неологізмів (оказіоналізмів), утворених письменниками, *«дочасний – Леся Українка»* (с. 85–86 підручника І. Юшука) .

Думаємо, що при викладанні у вишах може бути використаний значно більший реєстр новотворів Лесі Українки. Крім уже згаданих проблем розвитку лексичного складу мови (у нашому випадку української), хочемо звернути увагу слухачів на активне використання у творчості письменниці виражальних можливостей лексичної антонімії, зокрема властиве Лесі Українці

віртуозне використання контекстуальних антонімів, стилістичних фігур, оснований на антонімії (наприклад, у поемі „Давня казка”).

При роз’ясненні питань територіальної диференціації лексики допоможуть факти використання Лесею Українкою регіональних слів (волінізмів), та іншомовних слів (зокрема полонізмів).

Розкриваючи першокурсникам засади етимології, звертаємо увагу студентів на цікаві етимологічні коментарі Лесі Українки щодо окремих назв, наприклад, Лаконії: „Область Давньої Греції, мешканці якої славились стислістю і чіткістю висловлювань. Звідси лаконізм, лаконічність”.

Лекцію, присвячену ономастиці, поглиблюють міркування про обрання Лесею Українкою саме такого псевдоніма і появу перифраза *Дочка Прометей*.

Розглядаючи проблеми граматики (зокрема питання порядку слів у реченні та стилістично виправданої інверсії), використовуємо „Колискову” Лесі Українки „Місяць ясенесенький промінь тихесенький Кинув до нас...”.

Вивчення проблем графіки та орфографії, зокрема принципів правопису, можуть поживити згадки про правописну практику Лесі Українки (семантично детерміноване написання слова *Бог* то з малої, то з великої літери; наполягання слідувати фонетичному написанню *слізьми* з м’яким знаком, уживання літери *ї* на позначення роздільної вимови твердих приголосних перед йотованими тощо).

Тексти Лесі Українки рясніють промовистими ілюстраціями великої кількості мовних явищ, що стосуються практично всіх рівнів мови, яскраво віддзеркалюють процеси історичного розвитку мови загалом, конкретних мов, окремих мовних категорій та одиниць, а їх використання забезпечує надійні та різнобічні внутрішньопредметні та міжпредметні зв’язки, значно підвищує рівень українськоцентричності підготовки майбутніх філологів.

Велике навчальне й виховне значення має й згадування при викладанні курсу цікавих та показових фактів із життя Лесі Українки (щодо знання іноземних мов, участі у захисті прав української мови тощо).

ЛІНГВАЛІЗАЦІЯ ТАКТИЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ В ДРАМАТИЧНОМУ ТЕКСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Іванна Струк

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
iv.struk@chnu.edu.ua*

Тактильні контакти виступають як метакомунікативні маркери окремих фаз спілкування. Важливе значення вони мають на початку і в кінці бесіди. Найбільш поширеним серед них є рукостискання – символ довіри та знак поваги. Недарма німецький філософ І. Кант назвав руку „видимою частиною мозку” [2]. Цей жест може говорити як про зацікавленість людиною, так і про відсутність будь-якого інтересу до неї, може виражати впевненість або ж сигналізувати про слабкості, показати теплоту, відкритість і чесність або, навпаки, бажання щось приховати.

Метою нашої розвідки є аналіз тактильних засобів спілкування в драматичному тексті Лесі Українки, яка через ремарки майстерно передає найтонші відчуття та почуття дійових осіб, їхні бажання чи ставлення до співрозмовників у різноманітних комунікативних ситуаціях.

З-поміж тактильних засобів виділяємо жести-ілюстратори, що супроводжують мовлення в комунікативному акті, допомагають детальніше описати подію, явище. До них належать жести-повідомлення: 1) *дейктичні* (жести вказівним пальцем чи рукою); 2) *пиктографічні* (жести, які допомагають уявити розмір, форму або кількість описуваних предметів); 3) *пантомімічні* (виражальні рухи всього тіла або окремої його частини); 4) *експресивні*; 5) *ритуальні*.

У творах Лесі Українки найчастіше фіксуємо дейктичні жести, які скеровують увагу адресата на конкретний денотат. Указуючи рукою, пальцем на предмети, людей, тварин, комуніканти одночасно виокремлюють просторові координати, що уможливило адекватне розуміння жеста адресатом. Їх вербалізують форми дієслівної лексики *показувати*, напр.: ГОДВІНСОН (*Показує на Річарда рукою.*) *Сей чоловік одразу став мені, мов камінь спотикання на дорозі...* (1, с. 74).

Експресивні жести представлені невербальними елементами, що маркують агресивну поведінку комунікантів (*загрожувати пальцем, сваритися пальцем*), напр.: РУСАЛКА (*Свариться пальцем на нього і дрібно сміється.*) *Добре я бачу твою ледачу вдачу...* (1, с. 205). Подекуди такий жест суперечить змісту вербальної інформації, що характеризується імпліцитністю, напр.: ХУСА *Ну! Гляди мені – шануйся! (Загрожує їй пальцем...)* (1, с. 200).

Емоційний стан мовця підсилюють симптоматичні жести, які найчастіше є мимовільними, вказують на відчай мовців: ДАНИЛО МАТИ (*сплескує руками*) *Ой лишенько! Іще не починала! Ой мій упадоньку! Що ж ти робила?* (1, с. 255); РУСАЛКА ПОЛЬОВА (*ламає руки і хитається від горя, як од вітру колос.*) *Ой горенько! косо моя! косо моя золотая! Ой лишенько!..* (1, с. 253).

Експресивні невербальні компоненти можуть указувати й на самокритичну поведінку мовця. Такі жести, вербалізовані ремарками з опорою на дієслівну лексику *б'є*, виражають здивування мовця, підсилюючи штампи розмовного характеру, напр.: КАЛЕБ (*після читання б'є себе по лобі*) *Гай-гай! стареча пам'ять!* (1, с. 84)

Письменниця часто використовує тактильні засоби, що вказують на добре ставлення співбесідників один до одного, наприклад є виявом дружнього ставлення між чоловіками. Такі компоненти невербальної комунікації в ремарках омовлені дієслівними лексемами *тискати, подавати*, напр.: ДЖОНАТАН. *Піду до Ріверса. Бувай здоров! (Стискають руки) Що матері твоєї сказати?* (1, с. 120); ДЖОНАТАН (*задумавсь, далі подає Річардові руку*). *Ні, Річарде, не ворога ти бачиш* (1, с. 53).

Отже, тактильні компоненти в діалогічному мовленні дійових осіб Леся Українка використовує для виділення чи акцентування вербальних засобів, для посилення якої-небудь частини повідомлення, для додавання нової інформації до висловлювання. Вони супроводжують фатичне спілкування, є виявом симпатії та заспокоєння, сили та агресії, прихильного ставлення до співрозмовника.

Список використаної літератури

1. Леся Українка. Зібрання творів у 12 томах. Том 5: Драматичні твори (1909–1911). Київ, 1976. 356 с.
2. Моррис Д. Библия языка телодвижений / пер. с англ. Н. Караева. Москва, 2010. 672 с.

ФУНКЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ ВТОРИННИХ АД'ЕКТИВНИХ ПРЕДИКАТИВ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Галина Теслицька

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
g.teslitska@chnu.edu.ua*

Поетичний доробок Лесі Українки визначний не лише в літературознавчому, а й лінгвістичному аспекті, оскільки оригінальність мови, великий обшир мовних засобів, зокрема різноманітність синтаксичних конструкцій стимулюють дослідників до наукових пошуків та заглиблення у сутність кожного явища. Метою нашого дослідження стали функційні параметри напівпредикативних ад'єктивних компонентів у структурі простого речення поетичної спадщини Лесі Українки.

Просте ускладнене речення репрезентує поєднання двох і більше ситуацій дійсності, з яких основна – оформлена як предикативна одиниця, а вторинна – як напівпредикативний компонент, що імпліцитно виражає ситуацію і водночас дає змогу встановити відношення між кількома подіями [2, с. 192]. За функційним потенціалом вторинні ад'єктивні компоненти у структурі поліпропозитивного речення можуть бути поширювальні та обмежувальні.

Поширювальні вторинні ад'єктивні компоненти не є обов'язковими у структурі речення, якщо виконують означальну функцію при опорному субстантиві та посідають синтаксичну позицію атрибута до нього. Семантичну структуру таких речень можна подати як поєднання ситуацій S_1 (основного складу речення) та S_2 (вторинного компонента), при цьому S_2 стосується вже конкретизованого об'єкта, напр.: ***Утомлена блуканням** **одиноким**, на сніговій постелі ляжеш ти // На сніговій постелі ляжеш ти, **бо ти утомлена блуканням** **одиноким**.* „Денотативний зміст можна назвати семантичним інваріантом речення, якому в конкретному мовленні відповідають семантичні варіанти речення” [1, с. 217]. Таким „згорнутим”

варіантом певної цілісної ситуації є напівпредикативні ад'єктивні компоненти нейтральної функції, що:

– визначають предмет, називаючи його сталу ознаку: *Була в мамі доня, Любка чорнобрива, **розумная, гарна та нетерпелива**; „Ой вишеньки-черешеньки, **червонії, спілі**, чого ж бо ви так високо вирости на гіллі!”*

– увиразнюють нові ознаки предмета чи явища, напр.: *І чи буде море вигравати, чи розстелиться безкраїм плесом, **повним тиші й любого спокою**; А тільки я одна, **неподоланна**, врочистую одправу починаю перед моїм незримим олтарем.*

Ад'єктивні компоненти з **обмежувальною семантикою** доповнюють значення опорного субстантива або уточнюють, а отже, такий елемент є обов'язковим у структурі речення. У таких реченнях ад'єктивний компонент:

– необхідний для розуміння інформаційного обсягу всього речення, визначення семантико-синтаксичних відношень між пропозиціями, усвідомлення вторинної ознаки як визначальної риси субстанційної синтаксеми в основному складі речення, напр.: *О, я знала ще інші життя, **повне якогось різкого, прийнятого жалем щастя**. Ти, дівчино, **життям розбита, грай!***

– уточнює або увиразнює значення окремих лексичних засобів, напр.: *Де тії струни, де голос потужний, де тєє слово крилате, щоб заспівали про се лихоліття, **щастям і горем багате?***

Отже, мовна палітра творів Лесі Українки слугує матеріалом різнобічного вивчення синтаксичних явищ, зокрема дослідження напівпредикативних ад'єктивних компонентів та їхніх функцій у простому реченні: уточнення інформації про предмет мовлення, конкретизацію, надання реченню експресивного забарвлення.

Список використаної літератури

1. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні: монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.
2. Мірченко М. Категорійна типологія синтаксичних одиниць. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 1. С. 187–199.

НЕЗАКІНЧЕНІ РЕЧЕННЯ ЯК МАРКЕР ЕМОЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ В ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Людмила Томусяк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
l.tomusyak@chnu.edu.ua*

Емоційність як одна з яскравих якостей особистості в людині не може не проявлятися якимось чином у мові. Вона впливає як на оформлення думки адресантом, так і на сприйняття цієї думки адресатом. Емоційність мовлення допомагає авторові художнього твору створювати неповторні образи, різні лексичні поєднання та синтаксичне оформлення, впливати на почуття читача. Саме автор обирає форму синтаксичної конструкції для вираження своїх думок і почуттів, створює художньо-естетичну канву свого твору, адже в мові поєднуються інтелектуально-логічний та емоційно-суб'єктивний компоненти висловлення.

Типовим засобом вираження емоційності є незакінчені речення. У художньому мовленні вони надають висловленню образності та розмовного колориту, а також вибудовують художній образ. Мовленнєва практика Лесі Українки, лірика за покликанням, пов'язана з рідним Поліссям, де вона пізнала красу слова, народну творчість, міфологію. Змальовуючи у своїх творах різноманітні образи, Леся Українка завжди акцентувала увагу на внутрішній сутності характеру, скрупульозно відтворюючи кожен порух думки, душі, емоцій. І в цьому було новаторство мисткині, народження нового типу художнього мислення.

Леся Українка у своїй манері поетичного опису активно послуговується способом синтаксичної незавершеності, обривом висловлення, коли опущена частина речення актуалізується. Незакінчені речення містять великий потенціал вираження різних комунікативно-прагматичних значень.

Аналіз текстових фрагментів, що містять незакінчені висловлення, вказує на їх широке функціонування у діалогічному

мовленні героїв драматичних творів Лесі Українки. Здебільшого вони відображають емоційне, навіть афективне мовлення. Спектр емоцій різноманітний. Це: 1) схвилюваність мовця, коли йому важко віднайти потрібне слово: (Бруклі) – *Ні, пане вчителю, коли вже так, то я б вас попросила... Тільки де там! Се ще дорожче вийде ... але що ж, я б, може, відробила при нагоді...* (с. 289);

2) розгубленість, що теж пов'язана із труднощами знайти необхідне слово: (Маріквіта) – *Не знаю ... Він казав ... Воно-то правда – зухвало трохи, бо квітки з гранати – то знак жаги. Та що я поясняю! Адже се всім відомо* (с.540);

3) невпевненість, сумнів: (Бруклі) – *Чи не дали б мені оцю фігуру?.. Вона ж, либонь, дарма стоїть у вас... Мені б здалась ...* (с. 289);

4) ніяковість, збентеження: (Хілон) – *Вибачай ...але... я, власне, не прийшов учитись ...*(с.571);

5) сум'яття, страх: (Бруклі злякано) – *Простіть... Я...не знала... я не хтіла...* (с.290); (Едіта) – *Моє обличчя! Господи, рятуй і змилуйся ...На вік, на вік загинув...* (с.258);

6) сором, незручне становище: (Кембль) – *Радніший би мовчати я, братове. Бо се таке... Ну, як його й казати!.. (До Річарда) от бачиш, Річарде, увів ти в славу мою дочку...* (с.263);

7) обурення: (Кембль) – *Ну, се вже, дочко, тес... не по правді. Се ти неначе коверзуєш...* (с.271);

8) гнів, образа: (Дженні) – *Ні! Не хочу я! Хіба я послідніша, щоб він мене...* (с.271); (Річард) – *Простіть, панове... час мені до школи... Чи пак до церкви... я піду... прощайте!* (с.294);

9) емоційна виснаженість, знесилля: (Анна (в знесиллі)) – *Я не можу... той камінь... він не тільки пригнітає, він душу кам'янить... се найстрашніше...* (с.544-545).

Специфіка досліджуваних синтаксичних структур полягає у відображенні чуттєвого сприйняття явищ і подій об'єктивного світу.

Список використаної літератури

1. Українка Леся. Твори: В 2 т. – К.: Наук. Думка, 1987 р. – Т.2. – 728 с.

СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНІ МОРФОЛОГІЧНІ ФОРМИ В МОВОСТИЛІ ПОЕМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Оксана Ципердюк

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
мови Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
zdjuk@ukr.net

Стилістичну маркованість у сучасному мовознавстві трактують як „наявність у мовної одиниці додаткової конотативної інформації емоційного, експресивного, оцінного чи стильового характеру, що зумовлює здатність цієї одиниці створювати певний стилістичний ефект” [1, с. 122].

Дослідивши мовостиль поем Лесі Українки „Роберт Брюс, король шотландський” та „Давня казка”, ми з’ясували, що стилістичне забарвлення морфологічних форм зумовлене різними чинниками. По-перше, воно пов’язане з уживанням морфологічних варіантів, маркованих художнім і розмовним стилями (напр.: *Зібралась великая рада; Ми повік шанувать тебе будем* [2, 291, 299]). По-друге, стилістичні конотації форм слів зумовлені динамікою мовних норм (*сей одважний лицар; Ви скажіть своєму пану* [2, 314, 321]). В аналізованих текстах переважають стилістично нейтральні морфологічні форми, на тлі яких стилістично забарвлені (у згаданих поемах їх 165) стають особливо виразними.

Здебільшого Леся Українка використовує стилістичні можливості прикметників і дієслів. Доволі часто (у 32,7 % – тут і далі вказуємо кількість форм у відсотках від загального числа стилістично маркованих морфологічних одиниць) ужито нестягнені форми прикметників різних розрядів у всіх можливих відмінках, родах і числах (напр.: *сільська молодь* [2, 306], *написанії вірші* [2, 309], *місто гордеє; тая прикрая облога* [2, 313], *струни срібнії торкає* [2, 314], *Бо лихую тільки славу Тії руки можуть дати* [2, 320], *Тюрми міцнії будують; Слово гостреє гартують* [2, 322]), рідше – короткі ад’єктивні форми – 3 % (напр.: *Щаслив, хто переможе!* [2, 296]; *Всяк пісні ті переймає* [2, 318]). Такі форми надають мовленню урочистості, фольклорності, зчаста римуються: *Блищать списи, брязчать мечі І шоломи яснії, Гукають люто вояки, Ржуть коні воронії*

[2, 290]. У поемах представлено також, хоча й рідше, стилістично марковані форми місцевого відмінка прикметників (3 %), у тому числі й субстантивованих (як-от: *в пишніім замку* [2, 316]; *Роберт літа на воронім* [2, 296]), та найвищого ступеня порівняння (0,6 %): *щонайвірніших слуг* [2, 319]. Деякі займенникові прикметники (12,7 %) застаріли через зміну фонетичних норм, але отримали таким чином додаткову конотацію й допомагають, на нашу думку, передати колорит давнини: *Багато буде сього дня / Кривавої забави* [2, 290].

Із дієслівних форм засвідчено стилістично забарвлені варіанти інфінітивів із суфіксом **-ть** – 11,5 % (напр.: *За волю згинуть ми клялись* [2, 295], *співцем своїм придворним Я зробить його бажая* [2, 319]); форми 1 ос. мн. майбутнього й теперішнього часів – 5,5 % (*Ми поглянем на військові чвари, В давній славі спогадом поринем* [2, 289]; *Маєм свого отамана!* [318, 319]); 2 ос. мн. наказового способу – 4,9% (*Гей, ловіть співця, в'яжіте!* [2, 318]; *Кладіте зброю долі!* [2, 297]); усічені форми 3 ос. одн. І дієвідміни, які надають розповіді динаміки – 6,7 % (*Роберт літа на воронім* [2, 296]; *Погляда одважним оком* [2, 313]).

Рідше стилістично навантажені застарілі форми множинних і збірних іменників на зразок *селяне, люде, миле браття* (8 %), а також форми прислівників *щиріш, більш, тепера, видко, скорій, также* – 4 % (*Хто кого скорій вполює* [2, 303]) та прийменників *зо, од, об* – 4% (напр: *Хоч тепер об тім жалкую* [2, 320]).

Отже, стилістично марковані морфологічні форми в поемах Лесі Українки, зумовлені стильовою належністю творів, вимогами поетичної організації текстів і зміною мовних норм, посилюють експресію та динаміку мовлення; передають стихію розмовного мовлення, уживаючись у прямій мові героїв, та історичний колорит; сприяють епічності, фольклорності викладу; надають мовленню стилістичних відтінків невимушеності, піднесеності, урочистості тощо.

Список використаної літератури

1. Бузько С. А. Поняття стилістичної маркованості мовних одиниць (загальнотеоретичний аспект). *Філологічні студії*. 2018. № 17. С. 110–124.
2. Українка Леся. Твори: у 2 т. Київ: Наук. думка, 1986. Т.І: Поетичні твори; Драматичні твори / упоряд. і приміт. О. Ф. Ставицького; вступ. ст. Л. І. Міщенко; ред. тому І. О. Дзверін. 608 с.

ДРАМАТУРГІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДРАМИ

Марія Цуркан

*доктор педагогічних наук, доцент кафедри суспільних наук та
українознавства ВДНЗ України „Буковинський державний
медичний університет”*
maria-ts77@ukr.net;

Ірина Каїзер

*викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ
України „Буковинський державний медичний університет”*
irabosak06@gmail.com

Драматична спадщина Лесі Українки – явище феноменальне й наскрізно новаторське, за своїми ідейно-художніми властивостями, рівнем мистецької досконалості – це одним із найвагоміших здобутків всесвітньої драматургії.

У кінці XIX ст., коли прийшла до театру Леся Українка, нова драма почала „психологізуватися”, тобто, незважаючи на інтелектуалізацію конфлікту, проявляла тенденцію до психологічного поглиблення дії:

Від початку своєї драматургічної творчості Леся Українка показала глибоку ерудицію та проникливе розуміння сучасного їй літературного процесу, зокрема й нової європейської драми. Літераторка стала не тільки уважним читачем, а й дослідником та критиком. Зауважимо, що серед світових майстрів нової драми Леся Українка найбільше уваги приділила трьом сучасникам: Генріку Ібсену, Гергарту Гауптману, Морісу Метерлінку. Як відомо, всі вони стали аттракторами у розвитку символістського театру.

Вітчизняні критики, як-от: Степан Тудор, зауважують, що більшість із драматичних творів мисткині „приводять нас у чужі землі” [2, с. 372]. Поетеса використовувала як сюжети, апробовані в літературі (образ Дон Жуана, Ізольди, іудейських пророків, Кассандри та інших), так і впроваджені в культурний обіг власне нею. Помітним є звернення не до центральних персонажів, які були традиційними символами культур і народів, а до, так би мовити, другорядних. У цьому й полягає нове бачення проблем,

ідей, які Леся Українка розгортає у своїх драмах і реалізує крізь монологи героїв. Адже головними персонажами її драм є, власне, філософсько-етичні проблеми

Поетеса крізь призму світової літератури вибудовує свою драматургію, яку зазвичай означають як трагічну, адже сама авторка була переконана, що тільки трагедія забарвлює життя, надає йому змісту й глибини.

За своїм способом мислення українська мисткиня – романтик, але завдяки філософському осягненню дійсності та власному досвіду вона втілює в поетичну форму ідеї, які постали на реальному українському ґрунті. Як непересічний літератор вона зуміла проблеми свого народу ввести в коло проблем усього людства. Добре знаючи світову поезію, Леся вільно оперує інтернаціональними образами, сюжетами, наділяючи їх цілком оригінальним, новим звучанням. Так з'являється в її поезіях образ дружини Петрарки („Забута тінь”), образ дружини Мохамеда („Айша і Мохамед”), образ Йогани, про яку в Біблії є лише один рядок („Йоганна жінка Хусова”).

Так, можемо виділити такі домінантні риси драматургії Лесі Українки:

- інтелектуальність драматичних поем, у центрі яких – зіткнення протилежних характерів-носіїв ідей („На руїнах”, „В катакомбах” та ін.);
- використання класичних образів світового мистецтва;
- власне трактування проблем та конфліктів.

Лесині ідеї про сучасний їй театр були настільки масштабними й глибокими, що цілісно усвідомлюємо їх лише тепер, через півтора століття від народження мисткині слова, яка набагато випередила своїх співвітчизників, реалізуючи себе в контексті нової європейської драми.

Список використаної літератури

1. Нямцу А. Є. Загальнокультурна традиція у світовій літературі. Чернівці : Рута. 1997.
2. Українка Леся. Публікації, статті, дослідження. К.: Вид-во АН УРСР, 1956.

НОВАТОРСТВО ЛЕСІ УКРАЇНКИ У РОЗКРИТТІ ФІЛОСОФСЬКИХ, ІСТОРІОСОФСЬКИХ, НАЦІОНАЛЬНИХ МОТИВІВ ТА ІДЕЙ

Лілія Чикур

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Одеського національного університету*

імені І. І. Мечникова

chikur63@gmail.com

Лесі Українці боліли гострі проблеми сучасності. Вона винайшла цілком оригінальний спосіб їх розв'язання, пропускаючи крізь призму свого світобачення світові мотиви й образи, вона вдавалася до аналогій, щоб знайти вихід зі стану заблокованості.

Глибоко філософське розуміння такої духовної скрути виявила Ліна Костенко в фундаментальній доповіді „Геній в умовах заблокованої культури”, у якій поетеса виводить своєрідні „закони заблокованості, в яких упродовж тривалого часу перебувала культура України. У заблокованій культурі письменник підлягає деформаціям. А геній має більшу відпорність. Як митець інтелектуального типу Леся Українка вдається до семантики художнього образу, до форм зашифрованого смислу, алюзій і аналогій, щоб якнайповніше представити проблему відчуженості України від шляхів цивілізації, прагнення прориву зі стану “екзистенційної самоти” української інтелігенції.

Звертаючись до причин „заблокованості” для українського читача творчості Лесі Українки, Оксана Забужко окреслила „нові перспективи мислі”, які відкривала українському громадянству Леся Українка, тобто вказала на деякі з проблем її творчості: відчуженості особистості, що проривається у вибуху „екзистенційної самоти”, та проблеми взаємин особистості у макро- і мікросоціумі.

Своєю творчістю Леся Українка здійснила на початку ХХ століття такий крок в осмисленні національної свідомості, який визначив її естетичну сутність на ціле століття. Так її драма “Бояриня” стрімко увійшла в наукові суперечки з національних, історіософських та культурологічних проблем і накреслила шлях вивчення рис українського менталітету. Леся Українка

засвідчила „Бояринею” новий рівень історичної свідомості. Ситуація, яка склалась в Україні на початку ХХ століття, співвідносилась у свідомості Лесі Українки з періодом виходу України з доби Руїни. Художньо-естетичне осмислення цього процесу було більш вагомим, ніж історіософські концепції. Письменниця бачила сенс доби Руїни в тому, що вона дала поштовх до формування нового типу українця.

З комплексу національних проблем Лесі Українка обирає найгостріші – проблеми національної пасивності, національної зради і національної туги. Національна зрада освічених верств „заради лакомства нещасного” з усіх проблем мучила її найбільше, бо письменниця розуміла, що досягти державності народ зможе тоді, коли матиме свою свідому еліту. Про це неодноразово наголошувало у своїх працях культуролог Д. Донцов.

Новаторство Лесі Українки полягало в тому, що вона посправжньому досконалим і гармонійно окреслила коло національних, вселюдських, історіософських проблем: без випирання гострих кутів, без перегинів, цілком поетичними засобами, художніми прийомами, що зворушують читача. Весь духовний спектр ідей передано по-філософськи глибоко, з античною досконалістю зовнішньої фактури тексту і внутрішньої багатогранності смислів. Трактуючи національні проблеми, поетеса спонукала до творчого життя, захищала від національної деградації.

Список використаної літератури

1. Донцов Д. І. Дух нашої давнини. 2-ге вид. Мюнхен; Монреаль: [б.в.], 1951. 341 с.
2. Донцов Д. І. Поетка українського Рісорджіменту (Леся Українка). Львів: Вид-во Донцових, 1922. 35 с.
3. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої літератури. *День*. № 47–48, 2016.
4. Оксана Забужко. Notre Dame D'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій [3-є вид.]. Київ: Видавничий Дім „КОМОРА”, 2018. 656 с.

ПОЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ЛЕСІ УКРАЇНКИ В АСПЕКТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ІНТЕНЦІЙ ЕСТЕТИЧНОСТІ

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
s.shabat-savka@chnu.edu.ua*

Поетичний дискурс як синтаксично організований текстовий континуум детермінують інтенції естетичності, що вияскравлюють прагнення автора передати метафорично-образне сприйняття світу, здійснити естетичний вплив на адресата, створити високу культуру писемного мовлення. Цей типологічний вияв інтенцій реалізують фігурально-риторичні конструкції, які під впливом архітектоніки вірша набувають емоційно-експресивних відтінків у передаванні змісту, в реалізації авторських інтенцій, у створенні естетики повідомлюваного. Саме ці конструкції, що слугують „засобом оздоблення тексту”, „засобом орнаментальності”, „прикрасою мовлення”, – релевантні маркери поезії Лесі Українки – поезії нескорених і рішучих, поезії, естетично довершеної та глибоко інтелектуальної, що дає змогу сповна відчувати красу української мови, її стилістику та синтаксис.

До фігуральних конструкцій, релевантних для поетичного дискурсу Лесі Українки, належать **риторичні запитання**, що пов’язані зі створенням образно-змістового та естетичного ефекту комунікації. Напр.: *Чи є кращі між квітками та над весняні?* *Чи є в житті кращі літа та над молодії?* (У дужках зазначено сторінку за виданням: Українка Леся. Твори: В 2 т. К.: Наукова думка, 1986. Т. 1; с. 61); *Хто знає, чи любов, чи просто чар вина веде її на огнище до шлюбу?!* (с. 145). Питальні за своєю формою, вони увиразнюють емоційно-оцінне ствердження чи заперечення, употужнюють сферу людських емоцій і почуттів, актуалізуючи в поезії Лесі Українки широкий змістовий діапазон: гнівний протест проти соціального і національного поневолення, пристрасні заклики до боротьби, особистісні почуття й переживання, філософські розмірковування, пор.: *Спати? Ох, спить у колиці дитина, спить у могилі померла*

людина, хто ж непомерлий в могилі лежить, той хіба спить?.. (с. 241); Ой, що ж тоді моє все море туги проти сього невітського нещастя? (с. 222).

У створенні естетичності й величавості поетичного дискурсу Лесі Українки важливу роль відіграють **риторичні діалоги**, що їх створюють основні субстанції псевдокомунікації: адресант (автор, ліричний герой) і низка різноспрямованих адресатів (мати, сестра, вишеньки-черешеньки, слово, мрія, пісня, фантазія та ін.), що впливає на генерування високої мовної експресії. Пор.: *Гей, блискавице, громова сестрице, де ти?* (с. 214); *Ой вишеньки-черешеньки, червоні, спілі, Чого ж бо ви так високо вирости на гіллі! Ой того ми так високо вирости на гіллі, – якби зросли низесенько, чи то ж би доспіли?* (с. 180). Поетичну діалогічність вияскравлюють й **окличні вокативні комунікати**, які водночас слугують і джерелом естетичної насолоди: *Кохана стороно моя! Красо України, Подолля! Розкинулось мило, недбало!* (с. 64); *Стороненько рідна! Коханий мій краю! Чого все замовкло в тобі, заніміло?* (с. 45).

Свій потужний експресивний та естетичний потенціал реалізують у поезії **питальні висловлення**, що не тільки передають емоційно-чуттєву сферу мовної особистості, а й інтонаційно маркують увагу на важливій інформації, сегментують та діалогізують мовлення, напр.: *Коли ж се минеться? Чи згинем без долі? Прокляття рукам, що спадають без сили! Навіщо родитись і жити в могилі?* (с. 52); *Гетьте, думи, ви хмари осінні! То ж тепера весна золота! Чи то так у жалю, в голосінні проминуть молодії літа? Ні, я хочу крізь сльози сміятись* (с. 39).

Фігурально-риторичні конструкції як засоби вербалізації інтенцій естетичності в поетичному дискурсі Лесі Українки відповідають авторському задуму. Вони створюють образно-змістову довершеність та діалогічність художнього тексту, репрезентуючи лінгвокреативність письменниці, її мовну майстерність і прагматичну компетенцію, засвідчуючи непроминальну актуальність Лесиної творчості крізь призму часу, історії та особистостей.

ФОЛЬКЛОРИЗМИ ЯК МАРКЕРИ ЛІНГВОСВІТУ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНИ

Наталія Шатілова

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
n.shatilova@chnu.edu.ua*

Мовно-художня практика Лесі Українки як знакової постаті в історії національної культури, геніальність висловленої нею думки зазнає різновекторного лінгвістичного осмислення (С. Богдан, М. Бойко, Л. Бублейник, Н. Данилюк, Н. Дзюбишина-Мельник, С. Єрмоленко, І. Матвіяс, Л. Мацько, Л. Мірошніченко, В. Русанівський, Я. Януш та ін.). Лінгвосвіт видатної української письменниці увиразнює багатство й влучність мовно-виражальних засобів, з-поміж яких особливим ідейно-художнім й естетичним потенціалом вирізняються фольклоризми – різнорівневі мовно-естетичні знаки фольклорного кодування дійсності.

Мета нашої розвідки – простежити вплив мовностилістичної організації текстів народнопісенного жанру на ідіостиль Лесі Українки, виявити й описати в поетичних текстах мовні засоби фольклорної традиції – слова та конструкції, що мають системний характер і побудовані за утрадиційними для фольклорно-пісенного стилю зразками. Джерельною базою дослідження послужило прижиттєве видання – тексти третьої збірки поезій письменниці „Відгуки” [1], що вийшла друком 1902 р. у Чернівцях з ініціативи студентів Чернівецького університету, зокрема В. Сімовича (цитуючи, дотримуємося правописної системи видання).

Фольклорні елементи – органічний маркер ідіостилю Лесі Українки. Щире захоплення фольклором, родинна атмосфера поцінування народної словесності та мистецтва (мати письменниці Олена Пчілка та її дядько М. Драгоманов – відомі українські фольклористи), власні записи фольклорних текстів, ініціювання й організація фольклористичних експедицій уможливили проникнення народнопоетичної стихії в систему духовних цінностей й життєвих орієнтирів письменниці,

виформували неповторний лінгвосвіт її поезії.

До засобів фольклорної традиції в текстах поезій Лесі Українки вналежнюємо:

1) демінутивні форми іменників, прикметників, прислівників (*вітрець, травиця, серденько, пищененька, досадонька, роботонька, сивенький, дрібненький, темненький, близенько, низенько, пильненько* тощо), як-от: *Талого снігу платочки сивенькій, дощик дрібненький, холодний вітрець* (с. 36);

2) стереотипні для народного світогляду епітетні сполуки (*чорні очі, ясні зорі, білий туман, битий шлях, широкий шлях, залізне ярмо, вільний вітер, лютий жаль, гарячі сльози* тощо), як-от: *Хай засьпіває вільний дзвінкий вітер* (с. 28);

3) означальні словосполучення з прикметниковим та займенниковими нестягненими формами (*ворожії стріли, вічная туга, шалена пісня, молодії руки, голоснії слова, німії думи, лихії чари, тая сила, тая хмарка, в тую ніч, тії руки, тії гори* тощо), як-от: *Глянь, смереки зеленії коси повбирались у рясній роси* (с. 39);

4) уживання підсилювальної частки *та* в середині речення, напр.: *Як би мої думи німії та піснею стали без слова* (с. 33);

5) семантико-синтаксичний паралелізм, що увиразнює тенденцію народнопісенної мови до протиставлення понять та образів, напр.: *Запалала при смереці смолова ялиця: горить моя досадонька мов сухая глиця* (с. 42);

6) традиційні для народнопісенного стилю вигуківі зачини, напр.: *Гей піду я в ті зелені гори* (с. 38); *Ой розбила вінка буря, таки-ж не втопила* (с. 41) та інші.

Усна народна творчість стала потужним джерелом для витворення неповторного лінгвосвіту Лесі Українки. Фольклоризми, актуалізовані в словесно-образній організації її поетичних текстів, функціонують як психоментальні різнорівневі словесно-образні мовні знаки, ідентифікуючи авторку як національно-мовну особистість і репрезентуючи етнокультуру та мовну картину світу українців.

Список використаної літератури

1. Українка Л. Відгуки. Поезії. Чернівці: З друкарні „Австрия”, 1902. 96 с.

РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЕСЕЇСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ

Тетяна Шевченко

*доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української літератури Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
shtn75@ukr.net*

Різномасштабна есеїстична творчість письменників, численна та вкрай продуктивна в останні кілька десятиліть, є винятковою частиною сучасного літературного процесу, стійким культурним та художнім феноменом мистецтва початку ХХІ століття в цілому. Посутнє місце в ньому посідають твори, присвячені художній та іншим інтерпретаціям певних постатей минулого й сучасності, насамперед, представникам мистецтва, літератури зокрема. Масмо унікальну ситуацію: у власних есеях сучасні письменники створюють образи митців з минулого й сьогодення крізь призму власної творчості чи поза нею. Усі ці твори умовно можна поєднати в 4 групи: 1) літературно-критична міфологізація того чи того митця в інтерпретації *homo artis*; 2) художня деміфологізація, спричинена гіперболізованою генерацією художнього образу на базі дійсної біографії митця в культурному просторі; 3) авторська реміфологізація під впливом власної творчості чи відкриття, перепрочитання, переосмислення спадщини класика чи автора сучасності; 4) створення винятково власного образу крізь призму творчості іншого письменника, зазвичай класика. У всіх письменницьких есеях-портретах незалежно від групи відбувається акт (само)ідентифікації митця крізь призму іншої творчості. Літератор постає суб'єктом художньої, філософської, культурологічної, політичної тощо свідомості, котра експлікує в есеїстичному тексті своє власне розуміння іншого митця як людини й творчої особистості та водночас виступає суб'єктом мовленнєвої діяльності й дії в межах змодельованого ним же есею як дискурсивної практики.

Так, есеїстична шевченкіана може стати предметом окремого дослідження („Shevchenko is OK” Ю. Андруховича, „Шлях до Шевченка” Є. Барана, „Шевченко як свобода” С. Процюка,

„Шевченко і „поклонники” І. Андрусяка, „Тарас” І. Ципердюка, „Абсолютний Шевченко” Г. Пагутяк тощо), як і есеїстична франкіана („Франкова кузня” В. Неборака, „Присмерк Франка” І. Лучука, „Та, що прийшла із бичем та барвінком” С. Процюка).

Звісно, есеїстичний корпус творів, присвячених Лесі Українці як поетесі і культурній постаті, також містить чималий корпус текстів, що потребують спеціального осмислення. Слід зазначити, що практики есеїстичної рефлексії, присвячені волинській письменниці, мають давні традиції в українській літературі. Певні підвалини цього заклав І. Франко, який твором „Леся Українка” спричинив хрестоматійну традицію називати авторку „Лісової пісні” „трохи чи не єдиним одиноким мужчиною на всю новочасну соборну Україну” [3, 254]. Творчість українських діаспорних митців складає вагомую частину есеїстичної письменницької лесіани як цілого (Ю. Косач, І. Костецький, Є. Маланюк, Д. Донцов тощо). Есеїстичні портрети „Мужність і ніжність” М. Бажана і „Наша Леся” О. Гончара давно стали класикою.

Отже, сучасні есеїстичні письменницькі практики в лесезнавчому дискурсі стали цілком умотивованим продовженням художніх і літературно-критичних рефлексій митців-класиків. Тут варто назвати такі есеї, як-от: Є. Кононенко „Співоча душа України (Маруся Чурай, Леся Українка, Ліна Костенко)”, Н. Зборовської „Моя Леся Українка”, О. Забужко „Notre Dame d’Ukraine: Українка в конфлікті міфологій”, С. Процюка „Сталева ніжність великої душі” тощо. Осмислюючи чималий корпус таких текстів, констатуємо, що жінки-письменниці найчастіше вдаються до відтворення глибинно-інтимного переживання й відображення ставлення й значення засобами есеїстичної рефлексії до Лесі Українки, ніж письменники-чоловіки, хоча це доволі умовна градація. Крім того, прикметою саме сучасної есеїстичної лесіани є той факт, що часто перевага надається мегаесею як винятковому формату рефлексивної літератури. Йдеться про твори значного обсягу, у яких відбувається всебічне осмислення автором однієї й тої ж теми всебічно. Така книга може мати розділи, підрозділи, параграфи, котрі, волею автора, скомпоновано в сукупність у певному порядку. При цьому вся книга загалом зберігає традиційні ознаки есею як рефлексивного твору.

Нашу увагу привернуло видання „Моя Леся Українка” Н. Зборовської саме з погляду есеїстичних дискурсивних практик. У книзі філологічний аналіз межує з особистісними оцінками спадщини видатної письменниці, а сам твір, солідний за обсягом, поділено на розділи з підрозділами, більше властиві науковій праці. Твір рясніє цитатами, посиланнями тощо. На думку О. Смольницької, мегаесеї Н. Зборовської є новаторським з багатьох позицій: „Авторка вдало поєднала в комплексі фрейдистський і юнгівський аналіз, докладно розкрила феномен творчості, жіночності в Лесі Українки, показала цікавий психологічний контекст християнських модифікацій в інтелектуальній свідомості” [2, 62]. Уся структура есею зумовлена такою головною настановою концептуалізації феномену Лесі Українки: мисткині, жінки, дочки, коханої, дружини тощо. Традиційні для есеїстичної форми заголовки підтверджують це: „Роздум методологічний”, „Про значення псевдоніму „Леся Українка”” тощо.

Основні комунікативні стратегії Н. Зборовської у створенні образу „власної” Лесі такі: презентація її життя винятково як психологічної біографії; розвінчання стереотипів про жінку-страдницю, мученицю, швидше акцент на людській витримці; переосмислення аспектів релігійності поетеси крізь феномен „жіночої проverbальної живучості”, „духовного безумства”, „язичницької ідентичності” тощо; предметні рефлексії щодо особливого зв’язку Лесі з матір’ю. Есеїстичний аналіз творів Лесі Українки, заґрунтований переважно на ідеях деміфологізації цієї постаті та реінтерпретації її творчості, відбувається в психологічному, феміністичному та гендерному аспектах. Висока філологічна культура твору зумовлена творчою комунікацією авторки з Лесею Українкою.

Список використаної літератури

1. Зборовська Н. Моя Леся Українка. Тернопіль: Джура, 2002. 228 с.
2. Смольницька О. Філософська інтерпретація лесезнавчого дискурсу Ніли Зборовської (на матеріалі есею „Моя Леся Українка”). Слово і час. 2012. № 9. С. 52–62.
3. Франко І. Леся Українка. Збір. творів у 50-ти томах. К.: Наук. думка, 1981. Т. 31. С. 254–255; 264–371.
4. Эпштейн М. Парадоксы новизны. О литературном развитии XIX – XX веков. М.: Советский писатель, 1988. 418 с.

Наукове видання

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА І СУЧАСНИЙ
ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС:**

Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції,
присвяченої 150-річчю від дня народження Лесі Українки.

23 лютого 2021 року

Відповідальний за випуск – **Борис Бунчук**